

e-ISSN: 2602-4934 (önceki ISSN: 0255-2981)

ANKARA ÜNİVERSİTESİ DİL VE TARİH – COĞRAFYA FAKÜLTESİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ

TÜRKOLOJİ DERGİSİ

XXVI. Cilt-2. Sayı Hakemleri

Prof. Dr. Ayfer Yılmaz (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatih Sakallı (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Nezahat Özcan (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Gökhan Tunç (Eskişehir Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Nuran Özlük (Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Prof. Dr. Ümmühan Topçu (Başkent Üniversitesi)
Prof. Dr. Yakup Çelik (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Öznur Özdarıcı (Kırıkkale Üniversitesi)
Öğr. Gör. Dr. Muhammet Can (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Türkoloji Dergisi
e-ISSN: 2602-4934 (önceki ISSN: 0255-2981)

Yılda iki defa yayımlanır.
Published semiannually.

Fakülte Adına Sahibi / Owner for the Faculty
Prof. Dr. Levent Kayapınar

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Editor in Charge
Prof. Dr. Murat Küçük

Editörler /Editors
Doç. Dr. Erdoğan Kul
Dr. Öğr. Üyesi Ebubekir Sıddık Şahin

Yayın Kurulu / Editorial Board
Prof. Dr. Abdulkadir Gürer
Prof. Dr. Aysu Ata
Prof. Dr. Halil İbrahim Usta
Prof. Dr. Jale Demirci
Prof. Dr. Murat Küçük
Prof. Dr. Nurullah Çetin
Prof. Dr. Osman Mert
Prof. Dr. Paşa Yavuzarslan
Doç. Dr. Erdoğan Kul
Doç. Dr. Ülkü Çetinkaya Karakoyun
Dr. Öğr. Üyesi Bilal Erdem Dağistanlıoğlu
Dr. Öğr. Üyesi Ebubekir Sıddık Şahin
Dr. Öğr. Üyesi Emine Gözde Özgürel

Yayın Danışma Kurulu / Advisory Board
Prof. Dr. Uwe Blaesing (Hollanda)
Prof. Dr. Mustafa Canpolat (Türkiye)
Prof. Dr. Marcel Erdal (Almanya)
Prof. Dr. Kerima Filan (Bosna Hersek)
Prof. Dr. Peter B. Golden (ABD)
Prof. Dr. Viktor G. Guzev (Rusya)
Prof. Dr. Gürer Gülsevin (Türkiye)
Prof. Dr. Ferit Hakimcanov (Tataristan/ Rusya)
Prof. Dr. Ramazan Kaplan (Türkiye)

Prof. Dr. 3nal Kaya (Türkiye)
Prof. Dr. Zeynep Korkmaz (Türkiye)
Prof. Dr. Hasan Özdemir (Türkiye)
Prof. Dr. F. Sema Barutçu Özönder (Türkiye)
Prof. Dr. Claus Schönig (Almanya)
Prof. Dr. Osman Fikri Sertkaya (Türkiye)
Prof. Dr. Peter Zieme (Almanya)
Prof. Dr. Hamza Zülfikar (Türkiye)

Türkoloji Dergisi, uluslararası hakemli bir dergidir.
Journal of Turkoloji is an international refereed journal.

Yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.
Writers are solely responsible for the content of their articles.

Yönetim Yeri / Managing Office
Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
06100 Sıhhiye - ANKARA / TÜRKİYE
e-posta: turkoloji@humanity.ankara.edu.tr
Web <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkoloji>

Türkoloji Dergisi; **MLA** (Modern Language Association Database), **WorldCat**, **MIAR** (Information Matrix for the Analysis of Journals), **SciLit**, **ResearchBib**, **OAJI** (Open Academic Journals Index), **ESJI** (Eurasian Scientific Journal Index), **DRJI** (Directory of Research Journals Indexing), **CrossRef**, **CiteFactor**, **Impact Factor**, **ROAD**, **International Citation Index**, **PBN** (Polska Bibliografia Naukowa), **DIIF** (Directory of Indexing and Impact Factor), **Rootindexing**, **i2or**, **CIRC** (Clasificación Integrada de Revistas Científicas), **WCOJS** (World Catalogue of Scientific Journals), **SIS** (Scientific Indexing Service), **SCIFactor**, **Journal Factor**, **Science Library Index**, **Google Scholar**, **Akademik Dizin**, **Kaynakça info**, **idealonline**, **SOBIAD** indeksleri tarafından taranmaktadır.

TÜRKOLOJİ DERGİSİ
26. Cilt, 1. Sayı

İçindekiler

Araştırma Makaleleri

- BAYRAKTAR, Hilal DEMİR;ARSLAN, Nihayet, Cingöz Recai**
Romanlarında Narsistik Eril Söylem (DOI:
10.53372/turkoloji.1225439).....**1-34**
- ÇELİK, Yakup; KURU, Safinaz, Acı Vatandan Ana Yurda Dönüş**
Yolculuğu: Fikrimin İnce Gülü ve E-5 Romanları.(DOI:
10.53372/turkoloji.1333766) **35-56**
- ÇETİN, Nurullah, Ziya Gökalp'te İdeal Gençlik Tasarımı. (DOI:**
10.53372/turkoloji.1313541).....**57-76**
- ORLOVSKAIA, Anastasiia, New Type of Woman Character "Patriot-**
Woman" in the Novel by Halide Edip Adıvar "Yeni Turan" ("New Turan")
(DOI: **10.53372/turkoloji.1131321**).....**77-85**
- ÖCAL, Oğuz, Bir Gün Tek Başına** Romanında Hazcı Anlayışın Tezahürü:
Açılanı Kapatma Düşkünlüğü (DOI:
10.53372/turkoloji.1224929).....**86-102**

----- Araştırma makalesi -----

CİNGÖZ RECAİ ROMANLARINDA NARSİSTİK ERİL SÖYLEM

Hilal DEMİR BAYRAKTAR *
Nihayet ARSLAN***

Öz

Peyami Safa'nın Server Bedi müstearıyla yayınladığı Cingöz Recai, Türk edebiyatının en uzun soluklu polisiye serisidir. Serinin başkahramanı Cingöz Recai'de narsistik kişiliğin özellikleri tespit edilmiştir. Çalışmamızın kuramsal çerçevesini oluşturan Sigmund Freud ve Jacques Lacan'ın psikanalitik kuramlarında, çocuğun anneye olan sembiyotik tümgüçlü ilişkisi, ilk nesne olan "baba"nın kastrasyon yasasıyla sonlanıp yeni bir biçim almak zorundadır. Freud'a göre erkek çocuğun yaşadığı "iğdiş korkusu"nun çözümü anneden sembolik bir ayrılış ve babayla özdeşleşmedir. Lacan'ın psikanalitik kuramında, annenin en büyük arzusunun fallus olduğunu fark eden çocuk-özne, başta annesinin eksikliği/arzusu "fallus" olma iddiasındadır. Zamanla, hiçbir zaman Öteki'nin (Autre) arzusu olamayacağını anlayan çocuk, "eksik" (manque) olduğunu kabul etmelidir. Lacan'ın kuramında, babanın adı/yasasını (le nom du père) tanımak, çocuk-öznenin "eksik" olduğunu kabul etmesinin ilk adımıdır. Erkek çocuğun annesi için bir "fallus" olma isteği, yetişkin narsisizmin tohumunu atar. Babanın yani sembolik

* Arş. Gör., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

e-posta: hilaldemir@kmu.edu.tr

ORCID: [0000-0003-1610-7868](https://orcid.org/0000-0003-1610-7868)

** Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

e-posta: nihayet.arslan@gmail.com

ORCID: [0000-0002-7820-6143](https://orcid.org/0000-0002-7820-6143)

Geliş/Received: 28 Aralık 2022 / 28 Decemberr 2022

Kabul/Accepted: 31 Mart 2023 / 31 March 2023

olarak toplumun yasasını tanımayan narsistik erkek, tümgüçlü dünyasından kopmak istemez. Cingöz Recai serisinin bütün romanlarında başkahraman, Oidipus öncesine ait narsistik tümgüçlü bir konumdadır. Çalışmamızda Peyami Safa'nın Server Bedi müstearıyla yazdığı sekiz romanın başkahramanı Cingöz Recai'nin narsisizminin yansımaları erkeklik kurgusu bağlamında ele alınacaktır. Freud ve Lacan'ın başta olmak üzere Heinz Kohut ve Otto Kernberg gibi narsisizm üzerine önemli çalışmalar yapmış psikanalistlerin kuramlarından yararlanılacaktır. Çalışmaya Cingöz Recai serisindeki hikâyeler dâhil edilmemiştir.

Anahtar Sözcükler: Cingöz Recai, Narsisizm, Erkeklik, Psikanalitik Eleştiri.

NARSİSTİC MASCULINE DISCOURSE IN CINGOZ RECAI NOVELS

Abstract

Published by Peyami Safa's pen-name Server Bedi, Cingöz Recai is the longest-running detective series in Turkish literature. Narcissistic personality traits have been identified in Cingöz Recai, the protagonist of the series. In the psychoanalytic theories of Sigmund Freud and Jacques Lacan, which constitute the theoretical framework of our study, the child's symbiotic omnipotent relationship with the mother must end with the castration law of the first object, the "father", and take a new form. According to Freud, the solution to the "fear of castration" experienced by the boy is a symbolic separation from the mother and identification with the father. In Lacan's psychoanalytic theory, the child-subject, who realizes that the mother's greatest desire is the phallus, claims to be the "phallus", the mother's lack/desire. In time, the child, realizing that he can never be the desire of the Other (Autre), must accept that he is "lack" (manque). In Lacan's theory, recognizing the father's name/law (le nom du père) is the first step towards acknowledging that the child-subject is "lack". The boy's desire to be a "phallus" for his mother sows the seeds of adult narcissism. The narcissistic man, who does not recognize the law of the father, that is, symbolically, of the society, does not want to break away from his omnipotent world. In all the novels of the Cingöz Recai series, the protagonist is in a pre-Oedipus narcissistic omnipotent position. In our study, the reflections of the narcissism of Cingöz Recai, the protagonist of eight novels written by Peyami Safa under the pen name Server Bedi, will be discussed in the context of the construction of the masculinity. The theories of psychoanalysts who have done important studies on narcissism such as Heinz Kohut and Otto Kernberg, especially Freud and Lacan, will be used. The stories in Cingöz Recai series were not included in the study.

Keywords: Cingöz Recai, Narcissism, Masculinity, Psychoanalytic Criticism.

Giriş

Polisiye romanların edebî kodlarına bakıldığında yaratılan evren'in genel olarak erkek egemen bir dil ve bakış açısıyla kurulduğu görülür. Kadın karakterler, çoğunlukla erkeklerin kurallarını koyup erkeklerin yönettiği bir dünyada, erkeklerin söylemleriyle yaratılmış ve bu söylemler içinde sıkışıp kalmışlardır. Romanlarda ara sıra ortaya çıkan güçlü kadın karakterler de erilliği ölçüsünde güç sahibidir. Erkeklik, güçlü ve etken olmanın ön koşuludur. Kadınlar ise fonda çalan güzel bir şarkı gibi kurguya renk katan edilgen nesnelere. Zora düştüğünde güçlü erkekler tarafından kurtarılmayı bekleyen kadın imajı, polisiye edebiyatın vazgeçilmez motiflerinden biridir.

Peyami Safa'nın annesi Server Bedia'dan ödünç aldığı "Server Bedi", onun yüksek edebiyat olarak görmediği aşk ve polisiye gibi türlerde yazmasına olanak tanıyan ve en popüler müstearıdır. Bir röportajında bu müstearla yazdığı romanları şöyle ifade eder: "Server Bedi benim müsveddemdir. Üstünde az düşündüğüm, az çalıştığım, mesuliyetten nefsimi beraat kazandırmak için kullandığım bir maişet imzası." (Baydar, 2015: 256) Peyami Safa her ne kadar Server Bedi imzasını, geçim kaygısıyla yazdığı, edebi değeri olmayan eserlerde kullandığını söylese de kendi kişiliğindeki ikiliği edebî dünyasına da yansıtmış ve biz araştırmacılara da bu düalizm hakkında söz söylemek için bir yol açmış olur. Peyami Safa ve Server Bedi'nin yazdıklarında ortak noktalar olduğu gibi ayrılan noktalar da pek çoktur. Ancak her iki isim için de değişmeyen tek şey erkeklerin kurgudaki ayrıcalıklı konumudur. Hem Peyami Safa ismiyle hem de Server Bedi müstearıyla yazılan romanlarda erkek egemen bir dünyanın kuralları geçerli olsa da Cingöz Recai gibi "narsistik" bir karakter, yazarın diğer eserlerinde rastlanmayan ayrı bir konuma sahiptir ve bu yüzden ayrı bir incelemeyi hak etmektedir. Peyami Safa'nın Server Bedi müstearıyla yazdığı eserlerinden en tanınmış ve en uzun soluklu olanı Cingöz Recai serisine adını veren başkahraman, kibar hırsızlığı ve otorite karşıtlığı ile Maurice Leblanc'ın ünlü polisiye karakteri Arsene Lupen'i hatırlatır. Cingöz Recai'nin bazen rahatlamak istediği anlarda keman çalması ve akıl yürütme tekniklerini kullanması ise Arthur Conan Doyle'un yarattığı ünlü dedektif Sherlock Holmes'la benzerlik gösterir.

Cingöz Recai tüm hikâye ve romanlarıyla birlikte erkek olmayı etkinlik ve kadın olmayı edilgenlikle özdeşleştiren uzun bir anlatıdır. Hem anlatıcının hem karakterin söyleminde bu durum açıkça görülür. Yalnızca Cingöz Recai değil, diğer erkek hatta kadın kahramanlar bile (birkaç kahramanın dışında) eril söylemin onaylayıcılarıdır.

Peyami Safa'nın Server Bedi müstearıyla yazdığı eserlerinden en tanınmış ve en uzun soluklu olanı Cingöz Recai hikâye ve roman serisinin 1924-1960 arasında tefrika edilen 55 hikâye ve 9 romandan müteşekkil

olduğu son çalışmalarla belirlenmiştir ve Cingöz Recai halen Türk edebiyatının en uzun soluklu ve en hacimli polisiye serisidir.¹ Bu çalışmada psikolojide bir kişilik bozukluğu olarak adlandırılan narsisizmle ilgili açıklamalardan sonra, Cingöz Recai'nin narsistik kişiliğini ele veren özellikleri saptanmaya çalışılacaktır.

Narsisizm Nedir?

Eski Yunan mitolojisindeki Narkissos mitine dayanan narsisizm en kısa tanımıyla aşırı bir kendilik sevgisi ve benmerkezciliktir. Psikanalitik teoride narsisizm, kişinin kendi egosunu veya bedenini cinsel bir nesne veya libido odağı olarak alması veya nesnelere kendi benliğine benzer yönleri ile araması veya seçmesi olarak tanımlanır. (APA, Narcissism)

Narsisizm kavramını kendi bedenini bir cinsel nesne olarak seçme anlamı taşıyan bir cinsel sapkınlık olarak ilk kez tanımlayan psikiyatrlar, 19. yüzyılın sonunda Paul Näcke ve Havelock Ellis olmuştur. Kavramın tanımlandığı ilk dönemde narsisizm hakkında çalışmalar yapan bir diğer isim olan Otto Rank (1911) o güne kadar cinsellikle ilişkilendirilen narsisizm kavramının tanımına kibir, kendine hayranlık gibi bileşenleri de ekleyerek bu tanımla geliştirmiş ve kavramla ilgili ilk önemli çalışmalardan birini yayımlamıştır. (Akdur Çiçek, 2021: 6) Daha sonra Sigmund Freud, *Narsizm Üzerine*² (*Zur Einführung des Narzißmus*) isimli önemli çalışmasında, “narsisizm”i, çocuğun cinselliğinin kendisine dönük olduğu ilk “otoerotizm” evresi ile cinsel ilginin nesnelere yönelik olduğu “nesne sevgisi” dönemi arasındaki seksüel bir dönem olarak tanımlar. Bu birincil narsisizm de denilen ve her insanda yaşanan normal bir süreçtir. Patolojik olarak görülen yetişkinlik narsisizminde (ikincil narsisizm) bir gerileme söz konusudur: libido dış nesnelere çekilmiş ve “ben”e yatırılmıştır. (Freud, 2017) Freud’da birincil narsistik evre anne karnında başlayıp Oidipus evresine kadar sürer. Bu dönemde çocuk tümgüçlü bir konumdadır. Kendi imgesiyle annesinin imgesi bütünleşmiştir. İkincil narsisizm ise erişkin

---

¹ Cingöz Recai serisine ait tefrikaların kitaplaşmasına önemli katkı sağlayan Prof. Dr. Seval Şahin, 2022 yılında yayımlanan bir çalışmasında Cingöz Recai serisine ait yeni bir romanın varlığından bahsetmiş, tefrika halindeki bu eseri inceleyip Server Bedi külliyatına önemli bir katkıda bulunmuştur. Basılı bir eser olmadığı için romana ulaşmasının zorluğu açısından bu eser çalışmaya dahil edilmemiştir. Cingöz Recai'nin Akıl ve Gerilimle Harmanlanmış Yeni Bir Serüveni: Siyah Pervaneler, *Türkbilgi*, 2022/43: 147-155.

² Freud, narsisizm adlandırmasını kakafonik bularak terimi “narsizm” olarak kullanmıştır.

yaşamda dış dünyada karşılaşılan engellenmelere karşı geliştirilen bir narsisizmdir. (Tura, 2022: 235)

Freud'dan sonra narsisizm üzerine en yetkin çalışmaları yapan araştırmacılar Karen Horney, Heinz Kohut, Otto Kernberg, Melanie Klein ve Jacques Lacan olmuştur. Çalışmamızda Freud, Kohut, Kernberg ve Lacan'ın çalışmalarından yararlanılmıştır.

Narsistik Kişiliğin Özellikleri

Narsistler, aşırı derecede kendinden söz eden, dıştan gelen övgülere, sevgiye ve hayran olunmaya muhtaç ancak nesnelere olan sevgisini kaybetmiş, sevgisi nesneden çok "ben"e çevrilmiş kişilerdir. Ego güçlüdür ancak süperego mekanizmaları zayıftır. Nesne ilişkilerinde empatiden yoksundur; bu da nesne ilişkilerinin gelişmemişliğinin bir sonucudur.

Otto Kernberg'in kuramında narsisizm sınırdaki kişilik örgütlenmesinin bir alt türüdür. Heinz Kohut'un kuramında narsisizm gelişimsel bir duraklamadır. (Tura, 2022: 306) Kohut, narsisizmin insani bir durum olduğuna vurgu yaparken Kernberg narsisizmi daha çok patolojik bir durum olarak görür.

Kernberg (1970) narsisizmin büyüdükçe geçilmesi gereken bir gelişimsel evre olduğunu vurgular. Narsisizm evresi Oidipal dönemden önce gelir, süperego gelişimiyle ilişkilidir ve nesne ilişkilerinin öncülü olarak kabul edilir. Bebeklik narsisizminin aşılması için başarılı süperego oluşumu önemlidir. Kohut (1966), Kernberg'in teorisinin aksine, narsisizmi, olgunlaşma ve gelişim başarısının bir parçası olarak görmektedir. Gelişim süreci, bir öncekinin yeni bir şeye dönüştüğü ayrı aşamaları içeren seviyelerde değil, orijinal narsisizmin yeni bir şeye dönüşmediği, daima orijinal konumunu korurken geliştiği bir evrim olarak görülür. (Schmidt, 2019: 138)

Mental Hastalıkların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı'na (DSM III) göre narsisizm bir kişilik bozukluğudur ve narsistik kişilik bozukluğu olan kişiler davranışsal olarak ya da fantezide açık büyüklenmecilik gösteren, eşduyum kapasitesinden yoksun, başkalarının kendileriyle ilgili değerlendirmelerine aşırı duyarlı, eleştiri karşısında öfke, utanç, küçük düşme gibi duygular yaşayan, kişiler arası ilişkide sömürücü ve ben merkezli, zihinleri başarı, güç ve güzellik ve ideal aşk fantezileriyle meşgul, sürekli dikkat ve hayranlık bekleyen, haset duyguları yoğun insanlardır. (Tura, 2022: 236)

Birçok araştırmacın narsistik kişilik bozukluğunun iki alt türü olduğunda hemfikirdir: **büyüklenmeci narsisizm** ve **kırılgan narsisizm**. Cingöz Recai karakterinin de içinde yer aldığı büyüklenmeci narsistik

kişilerin özellikleri hak görme, benmerkezcilik, kibir, empati yoksunluğu ve kişilerarası sömürücülük olarak betimlenmiştir. (Ar, 2014: 30)

Narsisizm üzerine en önemli çalışmaları yapanlardan biri olan psikanalist Otto Kernberg, narsistik kişiliği “sınırdaki kişilik örgütlenmesi” altında gruplandırır. Patolojik narsisizmin özelliklerini ayrıntılı biçimde sıralar:

“Bu hastalar, diğer insanlarla etkileşimlerinde alışılmadık düzeyde kendilerinden söz ederler, başkaları tarafından sevmeye ve hayranlık duyulmaya büyük bir ihtiyaç duyarlar ve görünüşte garip bir çelişki yaratacak şekilde, çok şişkin bir kendilik kavramının yanı sıra başka insanlardan haddinden fazla takdir alma ihtiyacı gösterirler. Duygusal hayatları sığdır. Başkalarının duygularına pek eşduyum duymazlar; başkalarından aldıkları takdir ya da kendi büyülenmeci fantazilerinin dışında hayattan pek haz almazlar ve dışarıdan gelen pırıltı solduğunda ya da kendilik saygılarını besleyen yeni kaynaklar olmadığında huzursuzluk ve sıkıntı hissederler. Başkalarına haset ederler, narsistik destek bekledikleri kişileri idealleştirme, hiçbir şey beklemedikleri kişileri ise (genelde eski ilahları) küçük görme ve onlara tepeden bakma eğilimi gösterirler. (...) Yüzeyle bu hastalar, genelde göze çarpıcı bir nesne ilişkileri yokluğu sergilerler.” (Kernberg, 2020: 32)

Narsistik kişilerin nesne ilişkileri iki uçludur. Kohut, idealleştirme ve değersizleştirmenin ötekilere karşı olan iki temel tutum olduğunu savunur. Birey, kendisine duygusal destek sağlayanları idealize eder, sağlamayanları ise değersizleştirir. (Schmidt, 2019: 140)

Narsistik nesne seçimleri kendilikle alakalıdır. Freud bu durumu üç aşamada özetlemiştir: narsistik; kendisinin bir zamanlar olduğu, artık olmadığını ya da kendisinin hiçbir zaman sahip olmadığı şeyi nesne olarak seçer. (Freud, 2017: 51) Yani narsistik nesne seçiminde hep “kendini” arar.

Patolojik narsisizmin genel bir çerçevesini çizdikten sonra Cingöz Recai karakterini narsistik yapan kişilik özelliklerine değinmek yerinde olacaktır. Cingöz Recai’nin serinin kendilik uğraşı alışılmadık düzeydedir ve patolojik narsisizmin belirtilerinden biridir: *“Cingöz Recai, kendisini, kendi ruhi kabiliyetlerini daima kontrol eden bir mahluktur: Hafızasında bir durgunluk var mı? Muhakemesi eski parlaklığı muhafaza ediyor mu? Cesareti azalmış mı? İlah...” (Safa, 2019b: 73)*

Cingöz Recai yalnızca kendi kahraman bakış açısından narsistik bir yüceltme yapmakla kalmaz anlatıcının ve diğer karakterlerin bakış açısından da yüceltilir. En zor anlarda bile düşmanlarının elinden kurtulur ve onları alaşağı eder. Üstün zekâsı sayesinde diğer insanların göremediği ayrıntıları görür. Ancak gerektiğinde fiziksel güç kullanır ve Cingöz’ü fiziksel olarak

alt edebilecek kimse yoktur. Fiziksel güç kullanamadığı zamanlarda hipnotizma bile yapacak kadar tümgüçlüdür; kurgunun gidişatına göre ortaya çıkan sıra dışı özelliklere sahip biridir. Onun övülmeye karşı bir zaafı olduğu açıktır. Genel olarak maddi bir adamdır; duygusal hayatı sığdır. Kadınlarla ilişkisi bedenseldir. Kimse onun gönlünü çalmayı başaramamıştır. Fiziksel ya da zihinsel gücünü yitirdiğini hissettiği anlarda çokça sinirlenir ve huzursuz olur. Çevresindeki insanlara karşı büyüklenmeci bir tutum takınır. İnsanları kırma konusunda çekinceleri yoktur. Çevresindeki insanlara karşı eşduyumu zayıftır.

Erkeklik ve Narsisizm İlişkisi

Konunun uzmanları olan psikiyatrist ve psikologlar tarafından yapılan çalışmalarda narsisizm, cinsiyet ayrılıkları açısından ele alınmıştır. 2004 yılında bir grup psikolog ve psikiyatrist tarafından yaklaşık 20 ülkenin verileri ile yapılan bir meta-analiz narsistik kişilik bozukluğunun erkeklerde kadınlara oranla daha fazla görüldüğünü, erkeklerin narsisizmin büyüklenmeci kutbunda olduğunu deneysel olarak ortaya koymuştur.³ Son yıllarda toplumsal cinsiyet alanında yapılan bazı çalışmalar, ataerkillik toplumlarda narsisizmin erkeklik etrafında ortaya çıkan ayrı bir kategorik şiddet ya da aşığılama biçimi olduğunu gösteriyor.

Kurgusal metinlerde erkek narsisizminin varlığını düşündüren göstergeler şunlardır: Erkek kahramanların daha akıllı ve bilge olması, bu akıllı ve bilge kahramanların çoğu zaman zekâlarıyla kadın karakterleri alaşağı etmesi, kadınların edilgen cinsel objeler olarak görülmesi ve erkeklerin aktif özneler olması, çeşitli fallik semboller, otoriteye başkaldırı, kadınlarla olan ilişkilerde küçümseyici bir bakış açısı ancak bunun yanında kadın kahramanların iradesiz varlıklar olması ve eril güce karşı konulamaz hayranlığı.

Bu makalede özellikle psikanalistlerin narsisizm üzerine yaptığı önemli çalışmalar incelenmiş ve onların görüşlerinden hareketle narsisizmin genel bir çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. Peyami Safa'nın Server Bedi müstearıyla kaleme aldığı sekiz Cingöz Recai romanında eril narsisizmin yansımaları bu kuram ve görüşler çerçevesinde açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

---

³ Grijalva E, Newman DA, Tay L, Donnellan MB, Harms PD, Robins RW, Yan T. Gender differences in narcissism: a meta-analytic review. *Psychol Bull.* 2015 Mar;141(2):261-310. doi: 10.1037/a0038231. Epub 2014 Dec 29. PMID: 25546498.

Cingöz Recai’de Büyüklenmeci Erkek Narsisizminin Gösterenleri

Cingöz Recai’de görülen büyüklenmeci narsisizmin eril bir söylemle birleşmesi iki yönlüdür: erkekliği kutsamak ve kadınlığı küçümsemek. APA sözlüğüne göre büyüklenmecilik, kişinin büyüklüğü, önemi veya yeteneği hakkında abartılı bir histir. Aşırı biçimde, bir büyüklük yanılsaması olarak kabul edilebilir. (APA, 2022b) “*Büyüklenmeci narsisizm büyüklenme, kibir, saldırganlık, baskınlık, teşhircilik, dışadönüklük ve yüksek öz güven özelliklerini içerir.*”(Demirci, Ekşi, 2017: 40)

Narsistik vakalarda büyüklenmecilik üç şekilde karşımıza çıkabilir: İlkinde hastalar büyüklenmeci iddialarla kendisini çok önemli ve büyük bir insan olarak abartılı bir şekilde betimler. İkincisinde büyüklenmecilik fantezi düzeyindedir. Üçüncüsünde ise narsistik, kapasitesinin çok üzerinde amaçlara, megaloman hedeflere yönelmiştir. Çoğu narsistikte bu üç durum da gözlenir. Açık büyüklenmeciliğin ön planda olduğu narsistik durumlarda kişinin kibir ve saldırganlıkla hareket ettiği görülür. (Tura, 2022: 237)

Cingöz Recai’nin kurgusal bir karakter olması, onun büyüklenmeciliğinin fantezi düzeyinden kurtulup davranış düzeyine yükselmesine olanak tanır. Cingöz Recai’nin tümgüçlü varlığı bazen fizik kurallarını bile aşar. Örneğin *Cingöz Merih’te* (1956) romanında, Cingöz Recai, Merih’te kurulan bir enstitünün deneysel çalışmalarında yer alacak olan sayılı şahsiyetlerden biridir. Kendi bedeninden ayrılıp Merih’e seyahat eder.

Cingöz Recai, devamlı kendinden, yeteneklerinden, beğenilerinden, zekâsından, yaptığı iyiliklerden söz ettiği gibi anlatıcı da başka kahramanlar vasıtasıyla Cingöz Recai’yi över; anlatının bakış açısı nadiren değişir. Cingöz Recai, diğer karakterlerin neredeyse hepsinin er ya da geç hayranlığını kazanır. Bununla birlikte şiddet kullanmayı sevmediğini söylese de fizikse şiddet kullanmaktan kaçınmadığı, kadın karakterler söz konusu olunca şiddetin bazen tacize vardığı görülür.

Cingöz Recai romanlarındaki eril bir söylem içinde kendini gösteren narsistik büyüklenmecilik aşağıdaki başlıklar altında ele alınmıştır:

1. Büyüklenmeci Narsist Şiddetin Dışavurumu: Kız Kaçırma, Sözlü ve Fiziksel Taciz

Cingöz Recai romanlarında başkahramanın suç işleme yöntemi olarak “kız kaçırması” okuyucuda sempati toplamaya çalışan bir bakış açısıyla anlatılır. Cingöz Recai’nin bizzat kendisi serinin ilk romanı olan *Cingöz’ün Esrarı*’nda (1925) şöyle der: “*Kız kaçırma, vakta dağlılara mahsus bir usul ama, benim pek hoşuma gidiyor.*” (Safa, 2019a: 33)

Cingöz Recai kız kaçırmanın vahşi doğaya ait bir unsur olduğunun farkındadır çünkü vahşi doğa imgesi otorite figürü olan babaya başkaldırmayı imler ve çocuğun tam bir “narsistik tümgüçlülük” içinde olduğu Oidipus öncesine geri dönüşü temsil eder. Cingöz Recai'nin eril narsistik varlığı serinin ilk eserinden itibaren kendisini belli eder. Serinin ilk romanı olan *Cingöz'ün Esrarı*'nda (1924) yine bir “kız kaçırma” bahis konusudur. Cingöz Recai en büyük rakibi olarak gördüğü, aynı zamanda otoritenin temsili Mehmet Rıza'nın kuzeni Mebruke'yi kaçırmak için şiddetin bir örneğini gösterir, kadını nesneleştirir ve iradesini yok sayar.

Cingöz Recai'nin kız kaçırması o kadar meşhurdur ki kadını nesne düzeyine indirgeyen bu eylem serinin ilk hikâyesine ismini vermiştir: *Cingöz'ün Kız Kaçırması* (1924). Cingöz Recai tarafından kaçırılan ilk kadın Perihan'dır. Bunun dışında pek çok hikâyede de kız kaçırma vakalarına rastlanır. Server Bedi'nin çizmek istediği kahraman imajı doğrultusunda kaçırılan kızlar Stockholm sendromu kurbanlarında olduğu gibi Cingöz'e âşık olur ve onunla özdeşleşim kurarlar. *Allo... Allo... Yetişiniz'de* (1933), Cingöz Recai Hacı Zihni Efendi'nin kızını kaçırmış ve çetesinde kullanmak için ona jimnastik eğitimi vermiştir. Nazan, Cingöz çetesinin sadık bir çalışanı ve kibar hırsızın âşığıdır artık:

-(...) *Ne münasebetle Recai Bey'i tanıyorsunuz?*

-*Beni evimden kaçırdı ve Acıbadem'deki köşküne götürdü, kapattı.*

-(...) *Sizi cebren mi kaçırdı?*

-*Evet cebren. Fakat...Sonra memnun oldum.* (Safa, 2019b: 297-8)

Yine de iradesi yok sayılan her kadın Mebruke, Perihan ve Nazan gibi hâlden memnun değildir. Cingöz'ün kendisi de bir kriminal olmasına rağmen kendi çetesinin dışında yer alan kriminal kadınları sözlü bazen de fiziksel olarak taciz etmesi narsistik büyüklenmeciliğinin bir yansımasıdır.

Taciz ve tecavüz gibi kadınlara yönelik cinsel suçlar, ataerkin, kadınları denetim altına almak için uyguladığı şiddet biçimlerinden biridir. Yalnızca taciz değil tecavüz bile 1970'lere kadar mağdur kadınlar tarafından pek konuşulmuyor ve tecavüz suçunu işleyen erkek açığa çıkarılsa bile kadınlar genelde tahrik eden taraf olarak suçlanıyordu. Tecavüz, erkeğin zorunlu cinselliğinin kaçınılmaz bir sonucu olarak görülüyordu. 1970'lere gelindiğinde Susan Brownmiller'in *Against Our Will: Men, Women and Rape* (1975) kitabı bir katalizör işlevi görerek tecavüzün tarih boyunca erkeklerin kadınlar üzerinde üstünlük kurmak için kullandıkları birincil araç olduğunu öne sürdü. Aile içi tecavüzden harp sırasındaki tecavüz olaylarına kadar her bir tecavüz eylemi politikti. Tecavüzcü erkekler kadın vücudunun

kendilerine ait olduğuna inanıyordu ve üstün konumlarını güçlendirmek için tecavüzü bir araç olarak kullanıyorlardı. (Kolektif, 2019: 168)

Erkek tacizi bazen kendi başına sapkın bir eylem olabildiği gibi bazen de politik bir anlam taşıyarak eril narsistik tümgüçlülük sanrısının bir sonucu olarak ortaya çıkar. Ataerkil toplumlarda kadın özgürlüğünü kontrol etmenin yollarından biri de kaba kuvvet, şiddet ve tacizdir. Bu tarz toplumlarda otorite simgesi fallusa sahip olan erkeklik, bilinçli olarak kadınları bu araçlarla kontrol altına aldığı gibi kendi eril gücünün de devamlılığını sağlar.

Cingöz'ün gayrimüslim kadın kahramanlara karşı tavrının daha aşağılayıcı ve tacizi meşrulaştırıcı olduğu görülür. Cingöz hem erkek hem de bir Türk olarak gayrimüslim kadınlardan üstündür ve onların vücutları üzerinde denetim yetkisi haizdir. *Kral Faruk'un Elmasları Peşinde*'de (1955) Cingöz Recai'nin maceraları içindeki en renkli kadın karakterlerden biri olan Lida ile ilk karşılaştığı anda eril büyüklenmecî bir dilin bütün diyaloga sindiği görülür (Vurgular bana ait):

Cingöz'e yalvaran ve yaşarmaya başlayan gözlerle bakan kadın:

-Kimsiniz siz? Dedektif misiniz? (...)

Cingöz bir parmağını kadının çenesine dokundurarak gülümsedi:

-Hayır güzelim, polis değilim.

Kadın ağlamaya başlamıştı. (...) Cingöz kadını bir koluyla kucakladı:

-Polis değilim, güzelim, inan bana. (...)

-Ne istiyorsunuz benden?

Cingöz kadının saçlarının üstünden bir avucunu geçirerek cevap verdi:

-Ooo!.. Senden istenecek şeyler pek çok. (...) Ben ne polisim, ne de gangsterim. (...) Sana fenalığım dokunmayacak. Fakat senden de tam bir sadakat isterim, anlayabildin mi küçük?

-Nasıl sadakat? Aşkta sadakat mi?

Cingöz gülmekten kendini alamadı:

-Yavru kuş, dedi, senin aklın fikrin aşkta. Böyle zamanlarda bile onu düşünebiliyorsun... (102-103)

Fiziksel ve sözlü olarak taciz eden Cingöz karakterinin karşısında korkan ve erkeğe yalvaran bu durumda bile aşktan başka şey düşünmeyen zayıf bir kadın vardır.

2. İğdiş Edilme Korkusunun Tezahürleri: Kadınları Küçümseme/Kadinsılaştırma Korkusu

Narsistik büyülenmeciliğin göstergelerinden biri de özellikle idealize edilmeyen nesnelere karşı görülen alaycı, küçümseyici ve saldırgan tavırlardır. Cingöz Recai'nin erkekler karşısında alay ve küçümsemeden sonra saldırganlığa uzanan tavrı, kadınlara karşı küçümseme safhasında kalır. Kadınlar küçümserken genellikle zekâları hedef alınır. Otto Rank'ın insan yavrusunun doğmadan önce anne karnındaki ilksel narsisizmi ve doğum sırasında yaşanan travmayı psikanaliz ve sembolle açısından ele aldığı eserinde erkeğin kadını aşağı görmesi, erkek cinsinin kadın korkusu ile açıklanır. "Giderek daha çok erkeksi nitelik verilen devlet sistemlerinde babaerki düzenin kurulması da demek ki, ilksel bastırmanın etkisinin bir devamıdır ve vardığı yer, tam da doğum travmasını hatırlamanın verdiği acı yüzünden- kadının sürekli dışlanmasıdır." (Rank, 2014: 90) Freud ise kadınları küçümseme ve reddetme davranışlarını, erkeklerdeki iğdiş kompleksine bağlar:

İlkel insan ne zaman bir tabu yaratsa, şu veya bu tehlikeden korkar; bu kaçınma kurallarının tamamında genelleştirilmiş bir kadın korkusu olduğu yadsınamaz. Belki de bu korku kadının erkekten farklı, çok daha anlaşılmasız, mistik ve tuhaf dolayısıyla görünürde düşmanca olmasına dayanıyordur. Erkek, kadının kendini zayıflatmasından, kadınlığını bulaştırmasından, onu sakat bırakmasından korkar. Cinsel ilişkinin yarattığı gerilimi boşaltma ve penisinde yumuşaklık yaratma etkisi, erkeğin korktuğu şeyin prototipi (modeli) olabilir ve kadının cinsel ilişki yoluyla erkeğin üzerinde kazandığı etki gücünün fark edilmesi bu korkunun kapsamını haklı çıkarabilir. Bütün bunlarda modası geçmiş, bugün bizim dünyamızca da hâlâ yaşamayan hiçbir şey yoktur. (Freud, 2021: 280)

Cingöz Recai çevresindeki kadınları küçümserken eril bir söylemle onların cinsiyetlerini hedef alır. Jale, özne-Cingöz'ün üstün konumunu vurgulamak için kullanılan nesneleşmiş bir kadın tipidir. Kendisi de bir kadın olmasına rağmen toplumsal cinsiyet bilinci yoktur; erkek egemen söylemin ötekileştirici tonunu sorgulamaz. Cingöz'ün Jale'nin sorularını ciddiye almadığı, daha fazla açıklama yapmadığı ya da alaycı bir tonda konuşmayı sürdürdüğü görülür:

-Bırak o zevzeklikleri. Bana meşime-i şebden neler doğduğunu sormuyorsun.

-Ne demek o mişmişeb?

-Meşhur mısraı bilmiyor musun? "Gün doğmadan meşime-i şebden neler doğar?"

-Çok duydum ama manasını bilmiyorum.

-Manası basit: Gün doğmadan gecenin karnından, rahminden neler doğar...

-Eee... Hui?

-(...) Zamane kızları öyle doğuyorlar!

Gözlerini gazeteden ayırmayan Jale sordu:

-Kız mı, oğlan mı?

-Senin gibi güzel bir karı.(Safa, 2020c: 24-25)

Serinin son romanı *Sağdan Üçüncü Söğüt*'te Cingöz, yaşı epeyce ilerlemiş olduğunu düşünülen Jale'yi "çoluk çocuk" sayarak küçümser:

-Endülüs hükümdarının hazineleri içindesin Tarık. Şu gözünün önünde pırıl pırıl yanan şey nedir? Birtakım hükümdârân-ı mazinin sernigun olmuş efserleri...

Jale bağırdı:

-Boğuluyorum ayol. Deli mi oldun? Saçma sapan neler söylüyorsun?

Cingöz başını salladı:

-Kadın, dedi, senin de edebî kültürün çok zayıf. Ben Abdülkerim Hâmid'in Tarık Bin Ziyad adındaki meşhur parçasını okuyorum. (...) Anlamazsın. Zaten sizin yaşlardaki çoluk çocukta edebiyat, kültür mültür hak vere. (Safa, 2020d: 38-39)

Freud'da kastrasyon/iğdiş edilme korkusu erkek çocuğun anneye olan bağı nedeniyle penisi kesilerek cezalandırılma korkusunun adıdır. Jacques Lacan ise kastrasyon korkusuna önemli katkılar yaparak öznenin Öteki'nin arzusunun yerine getiremediği için her zaman "eksik" olduğunu söyler. Lacan'ın baş harfini büyük yazdığı Öteki (Autre) ilksel öteki olan annedir. Çocuk, anne için her şey olmayı arzularken annenin en büyük arzusunun ve eksiğinin "fallus" olduğunu fark eder. Artık çocuğun en büyük arzusu "fallus olmak"tır. İğdiş edilme korkusu erkek çocuklarda iki yönlüdür: baba tarafından penisi kesilerek cezalandırılmak; anneden koparılmak, hadım edilmek. Erkek çocuk, sahip olduğu güç sembolü olan penisi kaybetmemek için anneden ayrılmak zorunda kalır. Saffet Murat Tura Öteki yani annenin eksiği olan "fallus" olamamanın acısını erkeklerin kadınlardan daha fazla çektiğini söyler: "(...)insan "eksik"tir, "kastre"dir; yani narsistik açıdan yaralıdır. Çünkü (...) insan ötekinin arzusunun nesnesi olacak şey değildir. Nitekim fallus penis biçimiyle erkeğin "sahip olduğu" şey olmakla beraber,

fallus olamamanın narsistik acısını en çok yaşantılayan yine erkektir.”
(Tura, 1994: 23)

Çocuğun bir türlü olamadığı için narsistik acı çektiği “fallus” nedir? Fallus erkek cinsel organı olmanın yanında eski toplumlardan günümüze bir güç, otorite simgesidir. Bu tarz toplumlarda biyolojik olarak penise sahip olan erkek fallusa da sahiptir. Freud’a göre erkekler penisi kaybetme korkusuyla hareket ederken kadınlar için bu güdü penis hasedinden gelen bir imrenme ve nefret duygusudur.

Çocuk annesi için her şey olma arzusunda iken onu anneden iğdiş eder gibi koparmaya çalışan bir babanın varlığı çocuk için bir tehdittir. Erkek çocukları için narsistik tümgüçlü dönemin bittiğinin işareti olan döneme Oidipus Kompleksi adı verilmiştir. Erkek çocuğun anneye bir bütün olarak yaşadığı narsistik dünyasından ayrılma vakti gelmiştir. Çocuk ve anneden oluşan özne-özne dünyasına bir nesne girmeye çalışır. Otoritenin ve çocuğun daha sonra bir parçası olacağı toplumun bir nüvesidir baba. Erkek çocuğun anneden simgesel ayrılığı artık annenin arzusu olan fallus değil fallusa sahip olan bir erkek olmayı yani babanın tarafında olmayı seçmesiyle başlar: Kompleksin çözümü, oğlan çocuğun annesinden vazgeçmesi (ensest yasağını tanıması) ve babasıyla özdeşleşmesi(dir). (Tura, 2021: 37)

Babanın otoritesinin tanındığı Oidipus kompleksinden çıkarken erkek çocuk artık cinsel kimliğini bulmuştur. Ancak Oidipus dönemindeki bir eksiklik, örneğin babayla özdeşleşememe, annenin babanın kurallarını tanımaması, anneye olan bağı koparılamaması kastrasyon korkusunun ileriki yıllarda da devam etme riskini beraberinde getirir. Erkeklik, fallusa sahip olmayla eşdeğerken feminizasyon, kastrasyon ve eril gücün yitimi demektir.

Cingöz Recai’nin özellikle yaşça ilerlediği yani erkek olarak tümgüçlülüğünü yitirmeye başladığı maceralarında zaman zaman güçten düşmekten yakınması hatta sevgilisi Jale’den tavsiye alma fikrine dahi sinirlenmesi, iğdiş ve kadımlaşma korkusu bağlamında açıklanabilir:

(Cingöz): Bunadım mı, ben, ne dersin?

-Sana yardım edemez miyim?

-Biraz zekâ mı vereceksin? O hale geldimse, çıkıp gidelim, boş ver.
(Safa, 2019c: 260)

Jale, Cingöz’ün otoriter konumu karşısında pasiftir:

“Sonra Cingöz’e döndü:

-Bu mendebura nasıl güveniyorsun? diye sordu.

Ayağa kalkan Cingöz: Beni ikaz ettiğin için teşekkür ederim, dedi. Fakat ben kime itimat edilip edilmeyeceğini bilmez miyim acaba?

Jale kızardı ve mırıldandı:

-Affedersin.” (Safa, 2020d: 27)

Cingöz Recai anlatılarındaki kadınlar arasında Cingöz’ün devamlı tatmin edilen narsistik büyülenmeciliğini yaralayan pek az kadın vardır. Bunlardan biri de *Kral Faruk’un Elmasları Peşinde*’nin (1955) genç çete üyesi, gayrimüslim kadın kahramanı Lida’dır:

“Lida birdenbire doğruldu:

-Kuzum, (...) sen zengin değil misin? (...) Bütün bunlar senin değil mi? Dedi. (...) Senin otomobilin yok mu? Metreslerin yok mu? Onlara mücevherler ve kürkler hediye etmiyor musun? Bu yaşına kadar paraya, kadına, eğlenceye, maceraya, mücadeleye doymadın mı?

Cingöz’den cevap alamayınca, Lida kendi kendine cevap verdi:

-Ben senin yerinde olsam, dedi, artık bu heyecanlardan kaçırım. Oturur, rahatıma bakarım. Çünkü insan elli yaşından sonra, kalbine dikkat etmeli...

O zaman Recai, bu çıtıptı kadının nasihatine muhtaç olup olmadığını, bir an, ciddi surette düşündü. Hakikat, bazen insana en ummadığı ağızdan seslenebilir. (...)

Cingöz içini çekti ve dedi ki:

-İnsan arzularının yaşındadır, Lida. Ben böyle istiyorum, demek ki bunları isteyecek kadar gencim. Yalan mı?

Lida, Cingöz için derin bir his meselesi bahis mevzuu olduğunu sezdi. Fakat cevap vermedi.” (119-120)

Lida’nın sözleri Cingöz’e öylesine tesir eder ki genç kızla karşılaştığında, Lida tamamen zayıf bir konumdayken onu taciz eden ve aşağılayan Cingöz, Lida’ya hak ettiği yaralayıcı cevabı veremez. Yazar-anlatıcının, Cingöz’ün kahraman sesiyle karışan sesi sanki bu eleştirilere verecek cevap bulmak yerine söylenenleri kabul ediyor gibidir: “Hakikat, bazen insana en ummadığı ağızdan seslenebilir.” (120)

Lida’nın, Cingöz’ün narsistik büyülenmeciliğini yaralamasının sebebi, Lida’nın iç çözümlemesiyle aydınlığa kavuşmuştur:

Garip bir tarzda, bu adama kuvvet veren bazı gururları ezmek ihtiyacını duyuyordu. Kendi kendine: “Gabriyel için de bunları

hissetmiştim.” dedi. Belki bütün ömründe her erkeğe karşı bu gurur ve his mücadelesi ihtiyacını duyacaktı. (120)

Lida her erkeğe karşı duyduğu ve her erkekte olan erkek narsisizmini zedelemek, onların gururlarını ezmek istediğini fark eder. Onun erkeklere karşı bu gurur ve his mücadelesi Freud’un kuramında **penis hasedi** olarak geçer. Penis kıskançlığı/hasedi APA Psikoloji Sözlüğü’nde şöyle açıklanır: *(...)Freud'un klasik psikanalitik teorisinde, kızların ve kadınların erkek genital organına sahip olmak için arzuları olduğu hipotezi. (...) Diğerlerinin yanı sıra Karen D. Horney daha sonra penis kıskançlığının biyolojik organın kendisine duyulan bir kıskançlık olmadığını, kadınların erkeklerin üstün sosyal statüsüne olan kıskançlığını temsil ettiğini savundu. (APA, 2022c)*

Lida bu yönden bakılınca toplumsal cinsiyet ayrılıklarının farkına varmış, Cingöz Recai romanlarında idealize edilmeyen bir kadın gibi görünüyor ki bu durum Cingöz Recai’de bir kastrasyon korkusu yaratır. Çünkü onun narsistik olarak en güçlü varlığı fallustur ve karşısında fallusunu iğdiş etmeye çalışan bir kadın vardır. Bu yüzden eski narsistik büyüklenmeciliğine geri dönerek Lida’nın kendisine âşık olduğuna dair narsistik büyüklenmeci fantezilere kapılır: *“Cingöz birdenbire yeni doldurduğu viski bardağını sonuna kadar bir hamlede içti ve ayağa kalktı: - Küçük! diye bağırды, benim kalbim senin minicik avucuna büyük gelir. Onu bırak. Hiçbir kadın buna muvaffak olamadı.” (120)*

Bu romanda Cingöz’ü ilk kez bir kadın tarafından kandırılırken görürüz. Romanın ilerleyen kısmında Lida, Cingöz’e âşık olmadığı halde âşık taklidi yapmayı başarır. Bir kadın ilk kez Cingöz Recai’nin tümgüçlülüğünü sorgular. Ne tesadüf ki ilk kez bu romanda Cingöz’ü “kadın kılığında” görürüz. Cingöz, kendi asistanı bir kadın gibi kılık değiştirir.

Kadınsılaşmaktan korkmak da iğdiş kompleksinin tezahürüdür. Cingöz’ün yaratıcısı onun narsistik yaralanmalarını ilk kez bu kadar gözler önüne serer ve tümgüçlülüğün kısa bir süre için de olsa yitmesine izin verir. Üstelik her macerasında Cingöz Recai’yi narsistik olarak yücelten ve toplumsal cinsiyet bilincini kazanamamış Jale bile Cingöz’ün tümgüçlülüğünün yitişini Cingöz’e hatırlatır. Jale, Cingöz’ün ak düşmüş saçını göstererek yaşlandığını ima ettiğinde Cingöz itiraz eder: *“Haydi oradan, şamama! Saçlarımın her teli bembeyaz kesilse, beni on yedi yaşındaki kızdan elli yaşındaki hatuna kadar her kadın sevecek.” (149)*

3. Babanın Adı Yok: Otoriteye Karşı Olma/Otoriteden Üstün Olma

Freud’a göre erkek çocuk anneyle dolaylı bir ilişki yaşarken baba, anneyle olan ilişkiye bazı sınırlar koymak ister. Sembolik dünyanın ilk yasağı olan “ensest yasağı” baba tarafından koyulan ilk toplumsal yasa/yasaktır. Sağlıklı olan süreç erkek çocuğun bu yasağı/yasayı kabul edip

anneden sembolik olarak ayrılıp babanın ve onun temsil ettiği toplumun düzenini tanımasıdır. Narsisizm ise, kişinin kendisinin en üstün varlık olduğu, yasaların geçerli olmadığı Oidipus öncesine gerilemesine yol açar. Lacan, Freud'un Oidipus karmaşası teorisini kabul ederek bu teoriye yeni bir kavram daha ekler: **Babanın adı** (nom du père). Babanın adı, çocuğun simgesel dünyaya girerken karşı karşıya geldiği yasalardır. Babanın yasasını önce anne sonra çocuk kabul eder. (Fink, 2020: 95-98) Babanın adı'nı tanımayan çocuk, anneyle içinde bulunduğu sembiyotik ilişkiden kopamaz. Bu durum çocuğun psikoseksüel gelişimindeki patolojilerden yetişkinlik narsisizmine kadar bir dizi soruna neden olabilir.

Babanın adı, gerçek bir baba ile ortaya çıkabileceği gibi baba figürü işlevini gören bir insan ya da sembolik olarak içinde yaşanan toplumda otorite kurumları olarak da karşımıza çıkabilir. Cingöz Recai'nin otorite ile ilişkisi ise malumdur: onun için kanunlar yok hükmündedir. Otoriteyi temsil eden devletin hiçbir aygıtı onun üzerinde bir güce sahip değildir. Cingöz Recai romanlarında otoriteyi temsil eden ve polis kurumunun en iyi memurlarından biri olan Mehmet Rıza her macerada Cingöz'e yenilmeye mahkûmdur.

Arsen Lüpen İstanbul'da (1935) romanında polis teşkilatı, Arsen Lüpen, Viyanalı artistin çok değerli gerdanlığını çalarken görevini yerine getirememiş ve gerdanlığı koruyamamıştır. Aynı gece Cingöz Recai'nin de Viyanalı artist Emma'yı kaçırmaması otoriteyi temsil eden polisin basiretsizliğini ortaya koyar. Polisin aynı gece Arsen Lüpen gibi meşhur bir ecebi bir hırsıza hem de Cingöz Recai'ye yenilmesi komik bir tonda anlatılır.

Özünde milliyetçi bir kahraman olan Cingöz Recai, polisi devamlı atlatıp hatta zaman zaman da küçük düşürerek devlete karşı işlediği suçlardan dolayı duyduğu vicdan azabını hafifletmek için birçok kez Türk polisini övmekten de geri durmaz: "*Hayatta en büyük emelim, memleketimin modern ve ileri bir polis teşkilatına ve kadrolarına sahip olmasıdır. Bizim polisimiz kadro ve teşkilat bakımından noksan, vasıta bakımından fakir, buna rağmen, gerçekten büyük kabiliyetlere sahiptir.*" (Safa, 2020d: 75)

Polisin yakalayamadığı birçok suçluyu yakalayıp adalete teslim ederek otoriteye karşı üstünlüğünü kanıtlamıştır: "*Cingöz telefonda polis merkezini buldu. -Ben Cingöz Recai, dedi, size bir hediyem var. Evimin içinde altı kişi, bahçemde de iki kişi bulacaksınız. Bunlar, polisin dört seneden beri aradığı Tayfur ve çetesidir.*" (Safa, 2019d: 256)

Cingöz'ün en büyük rakibi başkomiser Mehmet Rıza, devletin yani otoritenin bir temsilcisi olarak Cingöz'ün Oidipus kompleksinin nesnesi olan "baba figürü"dür. Narsistik büyüklükçülüğün otorite kurumlarına karşı

kayıtsız, hatta küçümseyici bakışı, eril karakterin kendisini otorite figürlerinden yani babadan üstün görme çabasıyla açıklanır. Eril narsistik kahraman regresif bir güdüyle baba imgesini/otoriteyi yıkıp annesi ve kendisinin olduğu simgesel narsistik dünyaya geri dönme çabasında diğer yandan fallusa sahip olan babanın beğenisini, hayranlığını kazanmaya yönelir: “Cingöz’ün bu sözleri üzerine Mehmet Rıza’nın gözleri hayretle açıldı. (...) Sertaharri memuru bayılmamaya güç muvaffak oluyordu. Bir anda, Cingöz Recai, Mehmet Rıza’nın gözleri önünde bir **dev** gibi büyümüştü. Evet, bir **dev**!” (Safa, 2019a: 242)

Başkomiser Mehmet Rıza, kendisinin çözüme kavuşturamadığı konularda bir dedektif gibi davranan Cingöz’ün başarısına hayranlıkla beraber öfke de duyar: “Mehmet Rıza, küçük bir zabıta vakası gibi görünen hadisenin bu kadar derinliklerine nüfuz eden Cingöz Recai’ye **hayran** bir gözle bakmaktan kendini alamadı; fakat bu müthiş zekâya karşı duyduğu hayranlık derhal öfkeye ve kine yer vermişti.” (Safa, 2019b: 67-8)

Hayattaki en büyük gayesi Cingöz’ü yakalamak olan Mehmet Rıza’nın Cingöz Recai’ye olan duyguları bazen olumlu anlamda yön değiştirir: “Mehmet Rıza, yüksek sesle: “Kâfir Cingöz!” diye mırıldanmaktan kendini alamadı; sonra içinde kin ve **hayranlık** olduğu kadar sevgi de bulunan bu sesin başkaları tarafından duyulmuş olmasından çekinerek etrafına bakındı.” (Safa, 2020a: 71)

Narsistler dış nesnelere tarafından gelen övgülere muhtaçtır. Mehmet Rıza’yı yenmek Cingöz için hayatın anlamı gibidir. Cingöz Recai, galibiyet-mağlubiyet ilişkisi olmayan her işten sıkılır. Cingöz Recai’nin çevresindeki diğer insanlar da onun büyüklenmeciliğini sürekli destekleyen nesnelere: “Narsistik yakınındaki insanlara da sahip olduğu şeylere de büyüklenmeciliğiyle abartılmış bir kendilik değeri ve mükemmeliyet açısından yaklaşır; insanları onun biricikliğini, özel oluşunu, mükemmeliyetini yansıtan nesnelere olarak görür. Ama bu büyüklenmecilik engellendiği oranda da altta yatan öfke ve depresyon açığa çıkar.” (Tura, 2022: 311-2)

Cingöz Recai, az sayıda insanı rakip olarak görür. Mehmet Rıza mücadeleyi hak eden bir rakip olsa da her maceranın sonunda onu yenerek narsistik büyüklenmeciliğini tatmin eder. Mehmet Rıza onun narsistik mükemmeliyetini yansıtan bir nesne gibidir âdeta: “Boş durmaktan hiç hoşlanmayan Cingöz, Mehmet Rıza’yı da içine karıştırdığı yeni bir sergüzeşt aramakla meşguldü. Onsuz bir vakanın ne tadı olur?” (Safa, 2019b: 18-9)

Cingöz erkek rakiplerini sadece fiziksel olarak ve zekâsıyla yenmekle kalmaz, onların hayranlığını, övgüsünü de kazanır. Başta ona rakip olarak çıkan tüm erkekler maceranın sonunda onun gücünü kabul etmek zorunda

kalır; böylece Cingöz'ün eril gücü zıt güçler tarafından da onaylanmış olur: "Süleyman Tahir, hayatının meçhul safhalarını önüne açılmış bir kitap gibi okuyan Cingöz Recai'ye, bu müthiş zekâya büyük bir hayret ve korku ile bakıyor ve gözlerini önüne eğiyordu." (Safa, 2019b: 1339)

Mehmet Rıza, Cingöz Recai'nin süperegosu gibi çalışır. Onu kanunlara uymak konusunda devamlı uyarır ve eleştirir. Narsistik Cingöz'de gelişmeyen süperegoya karşılık Mehmet Rıza her şeyiyle, süpergosu gelişmiş bir ben örneğidir. Cingöz'ün pek de "idealize etmediği" bir ebeveyn imagosu gibidir. Daha sonra görüleceği üzere Cingöz Recai'nin "ego ideali" yazar Server Bedi'nin kendisidir. Cingöz, Mehmet Rıza'yı çoğunlukla öfkelenirse de onun sevgisini kazanmak için çaba da sarf eder. *Allo... Allo... Yetişiniz!*'in (1933) son sahnesinde Cingöz'ü, kendi yatak odasında bir koltuğun üzerinde yatarken gören Mehmet Rıza iyice öfkelenir. Cingöz'ün bu küstahlığına şaşırır:

-Burada ne işin var, küstah serseri?

-Rıza! Dostum! (...) Düşündüm, taşındım ve bu serveti senin emrine vermeyi kararlaştırdım. Fakat iki şartla: Bütün bu altınları güzel bir polis hastahanesi yapmak için kullanacaksın. Hastahanenin adı: "Mehmet Rıza" olacak. (...)

Mehmet Rıza(.):

-Ulan diye bağırdı, seni gene sevdim. Cin gibi bir kafan, pırlanta gibi bir vicdanın vardır. Yaşa! "Mehmet Rıza Polis Hastanesi" ha?... Teşekkür ederim. Benim adım için değil, fakat zabıtamızın ihtiyacını ne güzel düşünmüşsün! Hoşuma gitti Recai. (258-259)

Mehmet Rıza idealize edilmeyen baba figürü olarak Cingöz'ü tutuklamakla yani sembolik olarak iğdişle tehdit eder. Başkomiser bunu birkaç kez yapmayı başarsa da Cingöz çabucak kurtulup geride bıraktığı ihtişamlı yaşama geri döner.

Oidipus kompleksine girişte anneyle narsistik bir evrende yaşayan erkek çocuk, annesi için her şey olmayı arzular. Babanın çocuğu anneden, kastre eder gibi koparması, çocuğun ilk büyük engellenmesidir. Babanın koyduğu ensest yasağı erkek çocuğun anneden kopup nesnelere dünyasına girmesini gerekli kılar. Yetişkinlikte babaya karşı süren düşmanca tavırlar, Oidipus kompleksine gerilemeyle ilişkilendirilir. "Babanın adı"nın tanımayan çocuk, anne imgesiyle olan narsistik tümgüçlülüğü aşamamış demektir. Cingöz Recai, Mehmet Rıza'dan en büyük rakibi olarak bahseder. Mehmet Rıza, Cingöz'ün hiçbir zaman aşamadığı Oidipus kompleksinin nesnesi olan, özdeşleşim kurulmamış bir baba, yasa tanımayan bir otorite figürüdür. (Tura, 2021: 53-54)

Arsen Lüpen İstanbul'da (1935) romanına kadar bekâr olan Mehmet Rıza, sonraki romanlarda Melahat adlı genç bir kadınla evlenmiş olarak karşımıza çıkar. Cingöz, her genç kadına yaptığı gibi Melahat'i de kendine hayran bırakır: “(...)evlendiği günden beri, ilk defa polis vakalarını bu kadar ciddi bir alaka ile dinleyen genç karısı Melahat'a bakarak: -Uygun geldiyse git, yat sen! dedi. Çünkü Melahat'in Cingöz'ü dinlerken bakışlarında parlayan **hayranlık**, Mehmet Rıza'nın müsamahasını sonuna getirmişti.” (2020a: 102-3)

Cingöz iğdişi babaya karşı annenin arzusunun nesnesi olmaya çalışan narsistik bir erkek çocuk gibidir. Mehmet Rıza'nın, Melahat'le Cingöz'ün bir ara ortadan kayboluşu sonrasında ikiliden şüphe etmesi, karısıyla yatağa girerken onun çıplak kollarına dikkatle bakması, babanın koyduğu enest yasağını hatırlatır.

4. Narsistik Yaraları Kapatma Uğraşı: Hayran Olunma, Övgüye Muhtaçlık, Arzulama

Narsistik fallik büyüklenmecilik kadınlar tarafından devamlı arzulanır olma sanı ya da fantezilerini de beraberinde getirir. Öznenin arzu nesneliği arzusunun kurulumu için şarttır ancak narsisizmde bu durum bazen bir sanıya dönüşerek patolojik boyut kazanır. Fallik büyüklenmecilikte erkek, fallusu temsil eden eril güce sahip olduğu için kadınlar tarafından arzulanır. Oidipus öncesine gidilecek olursa oğluna hayran bir annesi hatırlatan bir eş özlemi narsistik büyüklenmecilikle ilgilidir. (Tura, 2022: 285) Cingöz Recai'nin partneri Jale her bakımdan onu destekleyen, hayranlık duyan, eril dünyanın kurallarını kabul eden bir sevgi nesnesidir.

Cingöz Recai, hem kendi kahraman bakış açısından hem diğer kahramanların bakış açısından hem de romanın tanrısal anlatıcısının bakış açısından sürekli övülür. Anlatının bütün öğeleri âdeta Cingöz'ün mitsel gücünü yüceltmek için bir araya gelmiş gibidir. Hem dostları hem de düşmanları tarafından övülen Cingöz'ün eril gücü erkek kahramanlar tarafından tasdiklenip övülürken genç kadın kahramanlar tarafından da arzu nesnesine dönüşür.

Serinin ilk romanı *Cingöz'ün Esrarı*'nda (1925) Cingöz tarafından kaçırılan Mebruke her genç kadın gibi kaçınılmaz olarak Cingöz Recai'ye âşık olmuştur.

Cingöz Recai Mebruke'nin kalbini teshir etmiştir; bu genç kadın, bütün kadınlar üzerinde harikulâde muvaffakiyetleri kazanmasını bilen kibar serseriye seviyor; hatta, bütün icraatında hırsıza yardım bile etmiştir! (Safa, 2019a: 91)

Cingöz'e âşık olan kadınların aşkın ötesinde, kendinden büyük bir güce tapınır gibi bir aşk ve hayranlık beslemeleri Cingöz'ü fantastik bir aşk nesnesine dönüştürür. O Echo'nun hiçbir zaman kavuşamadığı "Narkissos" gibidir: "*Çürüyeyim... hapislerde çürüyeyim... Ben kadını... bana çok ceza vermezler. Verseler de gam yemem... O kurtulsun... Ben onu seviyorum. Anlıyor musun? Ben Cingöz'ü çıldırmasıyla seviyorum... Onun için her fedakârlığa katlanırım... Onun için idam sehпасına da çıkarım... Anladın mı?*" (Safa, 2019a: 197)

Cingöz Recai'ye yalnızca kadınlar değil erkekler hatta düşmanları bile hayrandır. Cingöz bir fallus temsili olarak erkeklerin hem düşmanlığı hem hayranlığından kaçamaz. Cingöz, Oidipus kompleksinin girişindeki erkek çocuğun sonradan ideal egosuna dönüşecek bir baba figürü gibidir. Alıntıda az önce Cingöz'den dayak yemiş olan Orlando için Cingöz bir arzu nesnesine dönüşmüştür: "*Orlando'nun iki eli burnundaydı. Gözleri Cingöz'e bu defa kinsiz bakıyordu. **Hayranlığa** ve **arzuya** benzer mânâlar vardı bakışlarında.*" (Safa, 2019c: 173-4)

Hem en büyük rakibi hem de üstadı Mehmet Rıza'nın karısı Melahat, kocasının anlattığı polis vakalarını umursamamasına rağmen Cingöz'ün kendi ağzından anlattığı maceralarını dinlerken bu etkileyici adamdan gözlerini alamaz: "*Çünkü Melahat'in Cingöz'ü dinlerken bakışlarında parlayan hayranlık, Mehmet Rıza'nın müsamahasını sonuna getirmişti.*" (Safa, 2020a: 109)

Allo... Allo... Yetişiniz! (1933) romanında Cingöz zorla girdiği bir konaktaki davette bütün ilgileri üzerine çektikten sonra ayrılırken konukların hepsi onun ardından hayran bakışlar atarlar. Halkın takdirini ve arzusunu kazanmış bir süper kahraman gibi çıkar evden: "*Erkekler: -Müthiş adam, yaman adam, diyorlardı. Kadınlar: -Ne kadar sevimli, kanı sıcak bir adam! dediler.*" (Safa, 2019b: 216)

Özellikle Cingöz'ün artık yaşlanmış olduğunu bildiğimiz romanlarda Cingöz tümgüçlülüğün yitiminin bir telafisi olarak her çevreden kadın tarafından arzulanmaktadır. O yalnızca Cingöz olarak değil yarattığı diğer kendiliklerle bile arzu nesnesi olmaya devam eder. *Kral Faruk'un Elmasları Peşinde* (1955) romanında altmış yaşlarındaki Mister Manning olarak karşımıza çıkan Cingöz, bir genç kız tarafından bile arzulanacak çekiciliktir: "*Babası öldükten sonra, Ülke, bu İngiliz'e karşı her gün süratle derinleşen bir yakınlık duymuştu. Onu görmediği gün, ruhindaki esaslı kuvvetlerden bazıları eksilmiş gibi, kendisini noksan bir insan gibi hissediyordu. Mister Manning, bir kadının, hatta bir genç kızın kalbine en kestirme yoldan girmesini bilen bir adamdı*". (s. 70)

Aynı romandaki dolandırıcılık şebekesinin üyelerinden biri olan çapkın Didar, Cingöz'ün nesnesi olduğu karışık arzu ve hayallere kapılır: “*İçinde hâlâ Cingöz'ün tesirinden kalan bir sıcaklık vardı. “İnsan bu adama delice âşık olabilir” diye düşündü. (...) Zayıflara fenalığı yok, iyiliği var bilâkis. Kadınlara da öyle... Fakat kim bilir onun ne güzel metresleri vardır.” Didar Hanım, gittikçe karışan hayaller içinde uykuya daldı.*” (138-139)

5. Ben ve Diğerleri: Nesneleştirme

Nesneleştirme, kendi dışındaki insanların yararlılıklarına odaklanma ve böylece onları özerklik, faillik ve öznellik gibi insani niteliklerden mahrum bırakmaktır. (Tabaczek vd, 2021: 5637) Büyüklenmeci narsistikler benmerkezcidir ve hedeflerine güçlü bir şekilde odaklanır. Bu nedenle, diğer insanların esas olarak kendi amaçlarının gerçekleştirilmesine yönelik araçsallık içindekini yerini görmeye ve böylece başkalarını nesneleştirmeye eğilimli olabilirler. Karşılıklı ilişkilerin kalitesine veya insanlarla tanışmaya değil, kendi güç ve büyüklük duygularını güçlendirmek için başkalarını kullanmaya odaklanma eğilimindedir. (Tabaczek vd, 2021: 5639)

Cingöz Recai, özellikle kadınlarla olan ilişkilerinde büyüklenmeci kendiliğini tatmin etme arayışındadır. Bu uğurda kadınları çeşitli şekillerde nesneleştirir. Bu nesneleştirme seksüel amaçlara yönelik olabileceği gibi seksüalite dışında da gerçekleşebilir.

Cingöz'ün Esrarı (1925) ve *Allo... Allo... Yetişiniz!* (1933) Cingöz'ün babası olmayan iki kızı kaçırdığı ve kendince eğittiği iki romandır. “*(Cingöz) Mehmet Rıza'ya döndü: -Buyur, üstat! dedi, bak Hacı Zihni Efendi'nin kızı ne marifetler yapıyor, gör! Ben ona iki aydır jimnastik öğretiyorum. (...) Haydi, Nazan, şekerim, bize şu Japon çevirmesi...*” (Safa, 2019b: 183)

İki romanda da kızları anne (Mebruke) ya da babalarının (Nazan) serveti için kaçırmıştır. Zengin olmaya çok önem veren Cingöz Recai, bu kızların anne babalarının servetini çalmakla kalmayıp kızların gönlünü de çalmıştır. Mebruke'yle evlenmiştir ama Nazan'la olan ilişkisi belli değildir. Ancak Nazan'ın onu canını verecek kadar sevdiği malumdur.

Cingöz, Makyavelist bir tavırla çevresindeki kadınların insani özelliklerini hiçe sayıp onlardan yararlanır; kadınları çetesinde işe yaramaları için bir “maymun terbiyecisi” yöntemiyle eğitir. Bu benzetmeyi yapanın Mehmet Rıza olması da kayda değerdir. Daha önce de değinildiği gibi Mehmet Rıza, narsistik Cingöz'ün zayıf süperegosu yerine işlev görür: “*(Mehmet Rıza'nın) Öfkeden yüzü kıpkırmızı kesilmişti: Hacı'nın kızını Cingöz kaçırmıştı ha?.. Üstelik bir de onu maymun gibi terbiye etmiş, muhabbetini kazanmış, onu müdafaaya çalışan zabıta kuvvetlerine karşı âsi bir hâle getirmişti!*” (Safa, 2019b: 184)

Alıntılanan parçada anlatıcının, Mehmet Rıza'nın bakış açısını kullanması, Cingöz'ün tamamıyla ideal bir kahraman olmadığı bazen anlatıcı tarafından da onaylanmayan davranışları olduğunu gösterir. İlerleyen kısımlarda görüleceği gibi yazar Server Bedi, Cingöz Recai için ego idealidir. Mehmet Rıza'da ise ego ideali temsilleri görülmez. O bir baba figürü gibi işlev görmesine, Cingöz'de gelişmemiş süperegoyu temsil etmesine rağmen ego ideali işlevi gerçek anlamıyla roman kahramanı Server Bedi'ye aittir.

Cingöz Recai etrafındaki insanları, özellikle kadınları nesneleştirirken kendi faillüğünden ödün vermez: *"Hiçbir macerasında pasif durumları sevmezdi. Lida'nın kaçmasını beklemek, Jale'den haber beklemek, umulmaz hadiselerden bir ipucu beklemek, onun her an hareket halinde bulunmaya can atan enerjik ruhuna uygun şeyler değildi."* (Safa, 2019c: 146)

Cingöz Recai'nin, yardımcısı ve sevgilisi Jale'yle konuşmaları ise sık sık alaycıdır. Jale'yle olan ciddi diyaloglarda bile kadının eril bir bakışla nesneleşmesi ve Jale'nin de bu bakış açısının farkında olmaması romandaki eril söylemi sürdürmeye yardım eder.

Cingöz'ün Esrarı'nda (1925) Jale, Cingöz'ün henüz asistanıdır. Bir kadın olarak yaptığı işlerle değil bedenselliğiyle var olmaya mahkûmdur:

-Gene o parçayı mı okuyayım?

-Eğer güzel gözleriniz yorulmazsa...(Safa, 2019a:18)

(...)

-Bana şu telefonu uzatmak, acaba ipekten ellerinizi hırpalarmı?(Safa, 2019a: 19)

-Güzel elinizi hayalen öpmeme müsaade ediniz ve derhal beni yalnız bırakınız. (Safa, 2019a: 38)

Jale, Cingöz Amerika'dayken onu on sene beklemiştir: *Jaleciğim. Hele sen, sen, o kadar gözümde tütüyordun ki... Evlenmediğini, hep beni beklediğini, büsbütün olgunlaşıp güzelleştiğini biliyordum.* (s. 45) Cingöz Recai serisinde Jale, cinselliğini özgürce yaşayan modern bir kadın kahraman gibi çizilmeye çalışılsa da konformist bir kadındır ve eril söylemle mücadele içinde değil onun onaylayıcısıdır. Cingöz'ün bir erkek olarak aldatma hakkını teslim eder. Cingöz'ün kıskançlığa tahammülü olmadığını bildiğinden, kıskanç değilmiş gibi davranır: *"-Kıskanıyorum zannetme. Demin onun vücudunu anlatırken pek ballandırdın da, şaka ettim. Yoksa ne çıkar? Canın isterse helal olsun. Her yenilik yeniliktir. -(...)Canım istemiyor (...) Persiya için aynı şeyi söyleyemem. Bu gece ona randevum olsaydı, senin bu müsaadene candan teşekkür ederdim."* (Safa, 2020b: 95)

Romanın sonunda Cingöz'ün bir "femme fatale" tipi olan Persiya ile Hindistan seyahatine çıktığı öğrenilir. Serinin ilerleyen maceralarında Jale, Cingöz'den artık bu işleri bırakmasını ve beraber seyahate çıkmayı istediğini söyler. Cingöz, Jale'nin bu isteklerini görmezden gelir. Jale, Peyami Safa'nın romanlarındakinden farklı ve Cingöz Recai evrenine ait, evlenmemiş, özgür ruhlu ve çalışan yeni bir kadının prototipi olsa da sonuç olarak evdeki melek, erkeğin beklentilerine uygun davranan, nesneleşmiş bir kadın tipidir. Cingöz'ün seyahat planlarında yeri yoktur. Cingöz Recai, "dışarıdaki şeytan", ölümcül kadın Persiya ile seyahate çıkmayı tercih eder.

6. Mutlak Kudret, Sınırsız Güç: Tümgülü Bir Kendilik Kurgusu

Tümgülülük psikolojide, kişinin benliğinin dışındaki gerçekliği yalnızca düşünce veya kendi isteğiyle kişisel olarak yönlendirebileceği veya kontrol edebileceği sanıdır. Psikanalitik kuramda ana vurgu, bir bebeğin kendisini tümgülü hissetme durumudur. (APA: 2022e) Çocuğun kendi ilgisinin yalnızca kendisine dönük olduğu, nesne ilişkilerinin olmadığı bu dönem birincil narsisizm dönemidir. Erişkinlikte tümgülülüğün sürdürülmesi ise narsisizm ya da ileri aşamada psikozlarla ilintilidir.

Çocuğun tümgülü olduğu dönem anne karnından başlayıp oral dönemle devam eder. Tümgülülüğün yitimi Oidipus karmaşasından çıkışla başlar: (...) *henüz oral dönem(de) (...) cinsel amaçlar otoerotik niteliktedir. Çocuk tümgülü bir eksiksizlik yaşamaktadır. Kendi ile dışarı arasındaki ayrım netleşmemiştir. Henüz Ben gelişmediği için "gerçeklik duygusu" söz konusu değildir (Tura, 2021: 54)*

Cingöz Recai rakiplerine karşı tümgülüdür. Okuyucu, Cingöz'ün tam da yakalandığına hükmettiği sırada kahramanın üstün fiziksel ve zihinsel yetenekleri devreye girer. Fiziksel olarak bir hamlesinin kalmadığı anlarda üstün zekâsıyla işleri halleder ya da bazen zekice yalan söyleyerek bile muhatabını alt ettiği olur. *Allo... Allo... Yetişiniz!..*'de (1933) başkomiser Mehmet Rıza tam Cingöz'ü yakalayacakken odanın tavanında bir gaz sifonu olduğunu söyler. Bir cambaz gibi yetiştirdiği Nazan, Cingöz'ün bir emriyle sifonu çekecektir ve gaz maskesi olmayan polisler zehirlenecektir. Tabii Mehmet Rıza bu ihtimali göze alamayarak Cingöz'ü bırakmak zorunda kalır. Ancak sonraki sahnede gaz olayının bir yalan olduğu anlaşılır. (185)

Serinin üçüncü romanı olan *Arsen Lüpen İstanbul'da* (1935), kadınlarla ilişkilerinden daha önce hiç bahsedilmeyen Mehmet Rıza'nın Melahat isimli genç bir kadınla evli olarak okurun karşısına çıktığı romandır. Mehmet Rıza bir gün eve gelince Cingöz Recai'yi kendi evinde bulur. Karısı Cingöz'ü Mehmet Rıza'nın iş arkadaşı zannederek eve almıştır. İki ezeli rakibin arasında bir tartışma çıkınca Mehmet Rıza silah çektiği sırada Cingöz, Melahat'ı havaya kaldırıp kendisine siper yapar. Sonra da kadını evden

kaçırır. Mehmet Rıza Cingöz karşısında acizdir. Cingöz ise güçlüdür. Giriştiği hiçbir işte yenilmez, başarısız olmaz.”(Melahat):-Bana darılmadın ya? diyordu; ne yapabilirdim? Çelik gibi kolları var... Beni sepet gibi koluna taktı, götürdü. Fakat çok nazik adam... Hiç fena muamelede bulunmadı.(...) Odada, senin gözünün önünde beni belimden kavradı (...) Öyle kuvvetli adam ki beni bir koluyla havada tutuyor ve zaptediyordu.” (116-7)

Cingöz’ün kadın karakterin bakış açısıyla yüceltilen vahşi eril fiziksel gücü karşısında, otoritenin/devletin simgesi olan Mehmet Rıza aciz kalmıştır:

Eril kahramanların aşkın (metaforik) temsil biçimlerinde de “başarı ve büyüklük” erkek olmakla; daha simgesel ve kapsayıcı düzlemde ise fallus olmakla bağlantılandırılmıştır. Etken erkek kahraman (...) mutlak bir kudrete sahip olup, vahşi doğayla bütünleşik haldeki yaşamının dışı vurduğu bir tür Nirvana durumunu yakalamıştır. Öteki’nin arzusunun ana göstereni olarak fallus, erkek karakterler üzerinden; cinsel cazibenin yanı sıra fiziksel güç ve beceri ile; dolayısıyla erkeğe özgü olarak temsil edilen “etkin olmak”la ilişkilendirilmektedir. Sahip olmak sorunsalı bağlamında, “olmak”taki eksik, filmlerde erkeksi gücü ve özellikleri vurgulanmış karakterlerin ön plana çıkarılarak, ağırlıkla kadın karakterin ya da “sıradan topluluk”un bakışı aracılığıyla yüceltilmesi yoluyla telafi edilmektedir. Bu durumda etkinlik, otorite, arzulanır olma ve sahip olma, fallus olmak ile eşdeğerdir. (Karamollaoğlu, 2004: 98)

Narsisizmin büyülenmeci kutbundaki hastalar, üstün güçleri oldukları hatta zihin gücüyle hayatın olağan akışını değiştirebileceği fantezilerine kapılırlar. Cingöz Recai’nin üstün bir yetenekle psikanaliz/hipnotizma gibi derin uzmanlık gerektiren alanları çabucak öğrenip insanlara uygulaması da bu sanının sonucudur. *Arsen Lüpen İstanbul’da* (1935) romanında birçok doktorun iyileştiremediği Lili’yi psikanaliz ile sağaltan Cingöz olmuştur:

-Deli kızdan ne haber?

-Vallahi Rızacığım... Bu kızın eskisinden çok fazla akıllandığına emin ol. Birinci sınıf bir akıl doktoru gibi hareket ettim. Psikanaliz usulü ile kızın ruhunu dolduran ve yaralayan gizli kederleri kanalize etmeye muvaffak oldum.

Arsen Lüpen, ilk defa olarak, Cingöz’e hayran bakışlarını dikti ve kıskançlığın çiçek açmasına benzeyen acı bir gülümseyişle güldü:

-(...) Alber dö Flöri gibi en büyük sinir doktorları bile onu tedaviye muvaffak olamadılar.

Arsen Lüpen'le Mehmet Rıza, Cingöz'e, aynı zamanda ve hayran gözlerle baktılar. Polis hafiyesi mırıldandı:

-Sihirbaz mısın be adam!.. (254-255)

En büyük ruh doktorlarının yapamadığını yapıp deli kız Lili'yi iyileştirerek dünyanın en önemli kriminallerinden biri olan Arsen Lüpen'in dahi övgüsünü alır. Onun başarıları en güçlü erkekleri bile kendisine hayran bırakır.

Cingöz Recai, kadınlar üzerindeki etkisiyle daima övünür. Lili'yi iyileştirmesiyle ilgili kendi yorumu da kadının nesneleşmesini ne kadar benimsediğini gösterir niteliktedir: *Akıllı kızları çileden çıkarmak elimizde olduğu gibi, çileden çıkmış kızları da akıllandırmak bazı erkeklerin elindedir. (...) Gayet basit, dedi, kendisine akli başında imiş gibi kur yaptım. Derin bir sevgi ve alaka gösterdim.* (s.254-255) Cingöz Recai romanlarındaki bütün kadınlar Cingöz'ün aşkını bir hediye gibi sevinçle kabul etmektedir. Onun, kendi ilgisini çekmeyen kadınları reddettiği halde kadınlar tarafından reddedildiğini göremeyiz çünkü Cingöz cinsel olarak da tümgüçlü bir konumdadır.

Cingöz'ün fiziksel gücü de bazen mitik bir boyuta varır. Polisler tarafından yakalandığı zannedilen bir anda mitik fiziksel gücü devreye girer:

Cingöz Recai, (...) kollarını kavuşturdu ve sivilin karşısında dimdik durarak:

-(Tevki) et bakalım, dedi.

(...) Adam, Cingöz'ün iki bileğine yapışmak istedi, bütün kuvvetiyle yüklendi, fakat onu sarsamadı bile... (Safa, 2019c: 229)

Haldun cebinden bir kelepçe çıkardı. (...) Cingöz iki elini de uzattı. (...) Haldun, silahını cebine koyduktan sonra, Cingöz'ün bileklerini birbirine yaklaştırmak istedi. Fakat ilk hamlede bunun imkânsız olduğunu anladı. Heyecandan titreyen bir sesle:

-Bileklerinizi yan yana getiriniz, dedi.

Cingöz işaret parmağını Haldun'un çenesine dokundurup çekti:

-Ağucuk bebek! dedi, senin baban bu şerefi kazanmak için otuz altı sene çalıştı. (Safa. 2019c: 235)

Cingöz Recai, alelaide bir hırsız değil, tüm modern teknikleri kullanmanın yanında müzik, siyaset, tarih ve en çok da psikoloji alanında derin bir bilgisi ve yetenekleri olan bir entelektüeldir. Psikanalitiğin yanı sıra hipnotizma da bilir ve uygular. Cingöz kendi hipnoz yeteneğinden

bahsederken “tanrısal” bir güce atıf yapar: “*Her şey gözlerdeki hâkimiyet iradesinin kudretine bağlıdır.*” (Safa, 2020c: 94)

Kral Faruk’un Elmasları Peşinde (1955), Cingöz’ün yaşlandığı ve bu yüzden tümgüçlülüğünü sorguladığı bir romandır. Bu eksikliği kapatmak için romanın kurgusunda Cingöz’e âşık birkaç kadın karakter ortaya çıkar. Cingöz’ün örselenen narsistik gücünü gösteren, Cingöz’ün hem cazibesinden hem de fiziksel gücünden bir şey kaybetmediğini kanıtlayan güç gösterisi sahnelerine de sıkça yer verilmiştir.

Cingöz yalnızca fiziksel güç ve zekaya sahip değildir ayrıca özel bir varlıktır. Onun mitik gücü uluslararası çapta ünlüdür. Birleşmiş Milletler bünyesinde çalışan, merkezi Merih’te olan bir enstitü için bile bulunmaz bir insandır o. Merih’teki yönetim, muhalifleri alt etmek için Cingöz’den yardım ister. (Safa, 2019d)

Cingöz kendisini diğer insanlardan yani dış nesnelere ayırır. O hadiselerin zahiri taraflarını gören basit zekâlardan değildir. Jale ise kendisinin de basit zekâlı olduğunu rahatlıkla söylerken hayran bakışlarını Cingöz’den ayıramaz. Zaten bir kadın olarak Jale’nin Cingöz’le yarışmak için pek şansı yoktur. O, Cingöz sayesinde dünyaya ait bir sırrı keşfedecek olan basit ama şanslı bir ruhtur. *Cingöz Merih*’te (1956) romanında Jale’nin Merih yönetimi tarafından seçilmesi Cingöz’ün sayesinde:

- (...)*yarınki dünyaya ait bir sırrı, cihanları idare eden bir sırrı ilk defa öğrenenler arasında bulunmak şansı sana ve bana geldi.*

Jale’nin ağzı açık kalmıştı. Cingöz ona doğru yürüdü:

-*Biliyor musun, bunun sebebi nedir? (...) Bizi niçin seçtiler?*

-*Bizi onlar mı seçti? (...) Niçin seçtiler?*

-*Çünkü, yavrum, basit zekâlar hadiselerin yalnız görünen tarafını görürler. Yalnız görünene inanırlar. Daha derinlere gidemezler. Halbuki biz, mesleğimiz icabı, daima gizlilikleri yakalamak için zekâmızı işletmeye alışmışız. Böyle insanlar nadirdir.*

Jale Cingöz’e hayran bakışlarını saplayarak:

-*Senin için doğru bu, dedi, fakat ben...*

-*Seviştığımızı, beraber çalıştığımızı, ayrılamayacağımızı biliyorlar... (45)*

Cingöz’ün Merih yönetimine yardım etmek seçilme sebebinin zekâ olduğu birçok kez vurgulanır.

Edilgen ve iradesiz olan kadınların yanında Cingöz bir erkek olarak cesaret timsalidir, korku nedir bilmez. Kadın karakterler de söylemleriyle Cingöz'ün bu üstün konumunu devamlı onaylar:

Jale dedi ki:

-(...) bana asıl heyecan veren şey, Arz'daki vücudumun içine girmektir. Ya bir terslik olur da giremezsem?

Cingöz sordu:

-Nasıl terslik?

-Ne bileyim ben. Mesela teknik bir arıza. (...)

Neriman da bu korkuya iştirak etti:

-Sahi, dedi, benim de içimde bu endişe vardı. Siz onu daha güzel şekilde ifade ettiniz.

İkisi de Cingöz'e baktılar. O sakindi ve gülümsüyordu. Ömründe korku nedir, bilmeyen bir adamın bu duruşu emniyet vericiydi. (s. 82)

Cingöz yalnızca bilek kuvvetiyle hareket eden gangster tayfasından bir hırsız değildir. Gelişmiş sanatsal ve entelektüel zevkleri olan bir kriminaldir o:

-Kemanımı göreceğim geldi, dedi, şimdi sen semaverî hazırlarken ben de sana keman çalarım. (...) Çaykofski'nin Brahms'tan hoşlanmadığı doğru değildir. Ben buna inanmıyorum. O kanı kaynayan Rus kıskanç bir adamdı. Eserlerinden bellidir o. (201)

Her zaman güçlü olma arzuları besleyen büyüklenmeci narsistler kendilerini zayıf görmeye katlanamaz. Narsistik büyüklenmecilikleri ölçüsünde narsistik yaralanmaları da kuvvetli olur. Başarısız olduğu zamanlarda egosuna karşı düşman kesilir: "Ahmak, asıl dayağı sen istersin! Kör olası Cingöz, eskiden böyle hecelemezdin, keskin zekân şıp diye her şeyi buluverirdi. Koca sersem! (...) İhtiyarladın mı ahmak, gözlerin de artık görmüyor!" (Safa, 2019b: 21-22)

Server Bedi, Cingöz'ü en yakından tanıyan bir dost olarak Cingöz'ü sadece başkalarına değil kendi kendisine karşı da merhametsiz biri olarak değerlendirir: "Dostunun yalnız başkalarına değil, kendi nefesine karşı hükümlerinde bazen çok merhametsiz olduğunu bilirdi." (Safa, 2020b: 110)

Serinin son romanı *Sultan Aziz'in Mücevherleri*'nde (1959) eril kuvveti temsil eden bir kahraman olarak Cingöz'ün tümgüçlülüğünü yitirme nedeni artık yaşlanmış olmasıyla ilgilidir. Vasat okuyucuyu temsil eden Jale, Cingöz'ün yitirdiği tümgüçlülüğü narsistik desteğiyle tamamlamaya çalışır:

Derin bir iç çekişin arkasından, mahzun bir sesle Cingöz mırıldandı:

-Seni bilmem ama, dedi, ben bayatladım Jale. Hamlaştım.

-Ayol, bayatlayan, hamlaşan adam gecenin bu saatine kadar, gözleri fıldır fıldır, oturur mu?

-Oturmaktan başka ne halt ediyorum. Yirmi sene evvel ben hareketten başka bir şey sevmezdim. Böyle emekli komiser gibi köşemde oturup gazetelerdeki zabıta vakalarını düşünmezdim. (66-67)

-(...)Ben de o anda dikkat etmedim. Sonradan anladım. Bugün idrakimde rötarlar var. Söylüyorum ya sana: Ben eski ben değilim.(83)

7. Ego İdeali: Server Bedi

Ego ideali/ideal ego kişinin olmak istediği kendisinin içsel görüntüsüdür. (Akhtar, 2009: 89) Freud, bu terimin ilk kullanımında çocukluğun narsistik mükemmeliyetinin ebeveyne yansıtılmasını kasteder. (Tükel, 2017: 11) İdeal ego, ebeveynler, öğretmenler ve benzemek istediğimiz diğer kişilerden birçok özellik almıştır. (Reik, 2009:13) Ego ideali ve narsisizm arasındaki bağ üzerine en önemli araştırmaları yapan Janine Chassaguet-Smirgel'in teorisinde ego ideali Freud'un söylemine yakın olarak Oidipal evre sırasında narsisizmin aynı cinsiyetten ebeveyne "ileriye dönük izdüşümü"dür. Ego ideali sıklıkla süperego ile karıştırılır ama ikisi aynı şey değildir. Ego ideali, benliği olmak istenilen benlikle arasındaki farkı kapatmak için yüreklendirir ve uğraşır. Süperego ise -tersine- kişiyi içsel ahlaki buyrukları çiğnediği için cezalandırır. (Akhtar, 2009: 89)

Cingöz Recai serisinde Server Bedi, birkaç kez gerçek yazar kimliğiyle karşımıza çıkar. Cingöz Recai'nin maceralarını yazan Server Bedi'nin Cingöz Recai'yle oldukça sıkı bir dostluk ilişkisi vardır. Romanlara baktığımızda yazar Server Bedi'nin, Cingöz Recai'nin bakış açısını sıklıkla kullanması anlatıcı-yazarın Cingöz Recai ile ayrılaşmadığı düşünülse de ikisi arasındaki ayırım ikilinin romanın aktüel zamanında karşılaştığı sahnelerde daha iyi belirir. Narsistler kendi kendine yeterli olacağı düşüncesinde olduğu için diğer insanlardan tavsiye almaktan imtina ederler. Ancak Jale gibi kendisine en yakın olan birinin yardımını bile benliğine hakaret sayan, mesela Jale, "Sana yardım edemez miyim", dediğinde, "Biraz zekâ mı vereceksin? O hale geldimse, çıkıp gidelim, boş ver (Safa, 2019c: 260) diyen Cingöz Recai, Server Bedi'nin tavsiyelerini can kulağıyla dinler ve onun eleştirilerini mahcubiyetle onaylar.

Server Bedi devam etti:

-Yalnız, hareketlerin arasında bir tanesini beğenmedim.

-Hangisi üstat?

-Küpeleri satın almanı (...) Eski gibi sanatın racon tarafını çok seviyorsun. Bu küpelerin (...) ilerisi için bazı tehlikeleri de vardır.

Cingöz önüne bakarak mırıldandı:

-Doğru. (Safa, 2020b: 111)

Yazar Server Bedi'nin kendisini romanın kurgusunda kendi kimliğiyle ortaya çıkarma sebeplerinden biri kendisinin Cingöz Recai ile aynı kişi olmadığını okuyucuya göstermektir.

Ego idealinin oluşmasında erkek çocuğunun babasının katkısı büyüktür. Oidipal karmaşadan kurtulan çocuk, babanın kişiliğinden bazı değerler alır ve bu değerler egodan ayrımlaşarak süperegonun ve ego idealinin oluşumuna katkı sağlar. Babanın olmadığı durumlarda baba rolünü üstlenen anne ya da bir büyük, öğretmen de çocuğun ego idealini oluşturabilir.

Çocuksu narsistik tümgüçlülüğünü terk etmek istemeyen narsist bir karakterken "babanın adı" devreye girer ki babayı temsil eden konumda yazar ve roman kahramanı Server Bedi'nin kendisi vardır. Herkesin yanında alaycı, büyükleme, zekâ dolu, ele avuca sığmaz bir karakter sergileyen Cingöz, maceralarını kaleme alan dostu Server Bedi karşısında uslu bir çocuk kesilir. Aşağıda alıntılanan metinde Server Bedi roman kahramanı ve anlatıcı olarak okuyucunun karşısındadır artık:

-(Cingöz Recai) peki, dedi, niçin bunları yazmıyorsunuz? (...)

-Sırası değil, dedim, bu heyecan dalgası yatışmalı. (...)

Sabırsızlığını gizlemeyen Cingöz (...) durdu:

-Biraz, dedi, biraz çitlatmaz mısın?

Menfi cevap alacağını hisseder hissetmez suali değiştirdi. (...) Cevap vermedim. Yaklaştı ve dedi ki:

-Ben takip servisime emir verdim. Geceleri köşkün etrafında nöbet bekliyorlar. Kız uykuda gezmeye çıkarsa bana haber verecekler. Kaçırıp buraya getireyim mi? Emreder misin?

-Hayır, dedim, biliyorsun, kanuna aykırı hiçbir harekete iştirak etmem. (Safa, 2019d: 17-18)

Ego idealinin kişinin olmak istediği ve olduğu ben arasındaki boşluğu azaltmak için "ben"i yüreklendirir ve uğraş verir demiştik. Aşağıda alıntılanan parçada Server Bedi'nin, Cingöz Recai'yi olmak istediği "aşkın bir ben" olmak için nasıl yüreklendirdiği görülüyor. Üstelik Server Bedi,

Cingöz Recai'yi yüreklendirmekle kalmamış onu kalemiyle olmak istediği “ben”e dönüştürmüştür:

-İçimde büyük, çok büyük hareketler yapmak ihtiyacı var. (..) Benim içim dünyaya sığmıyor. Daha geniş mesafeler ve imkânlar arıyorum. Daha büyük zekâlarla haşır neşir olmak, çatışmak istiyorum.

-Bütün dâhiler böyledir, dedim.

Bana doğru geldi ve elimi öpmek istedi:

-Ooo!.. dedi, beni hep ve yalnız sen şımartırsın, üstat. Beni sen yarattın. Maceralarımı yazan romanlarında beni o kadar şişirdin ki, kendimi tanıyamaz oldum. Ne kadar minnettarım sana.

Doğrudum ve bağırdım:

-Hâşâ!.. Seni evvela Allah yarattı, sonra da kendi zekânla kendini tamamladın. (Safa, 2019d: 19)

Cingöz Recai'nin kendisinden bahsederken birçok kez kendisinin ahlaksız biri olmadığı, sıradan hırsızlar gibi kendi ikbali için çalmadığı, fakirlere yardım edip öğrencileri okutan bir hayırsever olduğu yönündeki kendilik kaygısı içeren açıklamaları dikkat çeker. Cingöz Recai'nin kendi iyiliğinden vicdanen emin olmadığı açıktır. O esasen güçlü kudretli sıfatlarının yanında ahlaklı, yardımsever biri olarak da anılmak istemektedir. Onun olmak istediği ben'i gerçekleştirmesinde en büyük destekçisi yine Server Bedi'dir:

-Senin yüzünden birçok hücumlara uğradım. (...) Bu hücumları yapanların hiçbiri senin kadar ahlaklı değildi. Senin namuslu insanlara dokunmadığını, yalnız hırsızları soyduğunu, servetinin büyük bir kısmını hayır işlerine harcadığını, birçok canileri ve korkunç serserileri tepelediğini ve polise de adalete de unutulmaz hizmetin olduğunu tekrarlamaktan yorulmadım.

-Ona eminim, eminim.

-Bunu söylemekten maksadım, polislik eden hırsız, hırsızlık eden polise tercih ettiğimi anlatmaktır. Eminim ki, bu korkunç teşkilatın yakalanmasında zabıtamıza en çok yardım eden zekâ sen olacaksın. (Safa, 2020b: 116)

Cingöz Recai, yaratıcısı Server Bedi karşısında regresif bir erkek çocuğu tavrı takınırken, yazar da hem gerçek hayatta hem de kurgu düzeyinde yaramaz çocuğunu sürekli savunan ve tüm hatalarına rağmen onu idealize ettiği imgesel bir ben olmak için yücelten bir “ego ideali”dir.

Sonuç

Cingöz Recai tipinde narsistik erkeklik kurgusunun tezahürleri görülmektedir. Tüm güçlü ve büyükenmeci davranışları ve onu onaylayan anlatıcı bakış açısıyla karakterin erkeklik kurgusu içindeki narsistik konumu onaylanır ve sağlanlaştırılır. Narsistik bir gerilemeyle erkek kahraman, Öteki'nin arzusu olan fallus olma arzusuna gerilemiştir. Birincil narsisizmde sağlıklı bir şekilde tamamlanamayan psikoseksüel evreler patolojik yetişkin narsisizmine yol açmıştır. Cingöz Recai'nin tamamlanamamış arzusu "fallus olmak" psikanalitik bir okumayla sekiz romanda açığa çıkarılmıştır.

Cingöz Recai'nin dış nesnelere çıkar amaçlı yaklaşırken onların övgü ve hayranlığına muhtaç olması, fazla gelişmiş benliği, kendisini otorite kurumlarından üstün görmesi ve kural tanımazlığı, saldırgan, alaycı ve küçümser tavırları, iğdiş kompleksi, kadınları küçümsemesi, onda son derece üst düzeyde olan narsisizmin büyükenmeci kutbundan kaynaklanır. Bu narsistik kişilik, ataerkin söz sahibi olduğu bir toplumda otoriteye sahip olmanın verdiği güven duygusuyla sağlanlaştırılır. Gerçek hayatta fantezi düzeyinde kalabilecek üstün fiziksel yetenekler, karşı cins tarafından devamlı arzulanma, çok çabuk kazanılan psişik yetenekler gibi tüm güçlülük özlemi gösteren kişisel özellikler ise yazarın kalemi sayesinde fantezi düzeyinden kurtulup davranış düzeyine yükselmiştir.

Cingöz Recai'nin kendisine partner olarak seçtiği kadın, Jale, vasat okuyucuyu temsilen, Cingöz Recai'nin üstünlüğünü onaylarken nesneleşir; Cingöz'ün evreninde narsistik erkeklik kurgusunun güçlenmesine katkı sağlar. Jale, başta olmak üzere tüm kadın karakterler onun eril gücü imleyen narsistik konumunu pekiştirir. Cingöz Recai'nin eril tüm güçlülüğünü sorgulayan kadın kahramanlar yok denecek kadar azdır. Bu işlevi gören kadın kahramanlar onun narsistik yaralanmasına yol açar. Romanların bu kısımlarında anlatıcı ve odaklayıcı kahraman arasında bir bakış açısı farkı ortaya çıkar. Ancak bu bölümler, romanın genel olarak başkahraman odaklı anlatımını sekteye uğratmayacak kadar azdır.

Otorite figürünü temsil eden karakterler özellikle devletin kolluk kuvvetleri Cingöz tarafından birçok kez yenilir. Mehmet Rıza otorite simgesi bir baba figürü olmasına karşın idealize edilen ebeveyn imagosu olmaktan uzaktır. Cingöz Recai'nin "ego ideali" romanda bir karakter olarak da karşımıza çıkan Server Bedi'dir. Yazar-kahraman, Cingöz Recai'nin ideallerini gerçekleştirmesi, olmak istediği kişi olması için erkek çocuk konumundaki regresif Cingöz'ü yücelten ve yüreklendiren bir büyük figürü olarak Cingöz'ün "ego ideali" olma niteliği taşır.

KAYNAKÇA

AKDUR ÇİÇEK, S. (2021), *Narsistik Kişilik Özelliklerinin Anne Babadan Çocuğa Aktarımı: Ebeveynlik Tarzlarının Rolü*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

AKHTAr, S. (2009), *Comprehensive Dictionary of Psychoanalysis*, London, Karnac Books.

APA (2022, 09, 10), <https://dictionary.apa.org/omnipotence>

APA (2022, 10, 10), <https://dictionary.apa.org/narcissism>

APA (2022, 10, 14), <https://dictionary.apa.org/grandiosity>

APA (2022, 10, 27), <https://dictionary.apa.org/penis-envy>

AR, Y. (2014), Büyüklenmecilik ya da İncinebilirlik: Narsistik Kişilik Örgütlenmesinin Şema Terapi Yaklaşımı Çerçevesinde Ele Alınması, *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 1(3), 29-43.

BAYDAR, M. (2015), *Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar?*, İstanbul, İletişim Yayınları.

DEMİRCİ, İ. & EKŞİ, F. (Haziran 2017), Büyüklenmeci Narsisizmin İki Farklı Yüzü: Narsistik Hayranlık ve Rekabetin Mutlulukla İlişkisi, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 46: 37-58

FINK, B. (2020), *Lacancı Özne*, çev. Kemal Güleç, İstanbul, Encore Yayınları.

FREUD, S. (2017), *Narsisizm Üzerine ve Schreber Vakası*, çev. Banu Büyükkal, Saffet Murat Tura, İstanbul, Metis Yayınları.

FREUD, S. (2021), *Cinsellik Üzerine (Üç Deneme Bekâret Tabusu/Kadın Cinselliği/Fetişizm ve Diğer Konular)*, çev. Selçuk Budak, İstanbul, Öteki Yayınevi.

GRIJALVA, E., NEWMAN, D.A., Tay, L., Donnellan, M.B., Harms, P.D., Robins, R.W., Yan, T. (2014), Gender differences in narcissism: a meta-analytic review. *Psychology Bulletin*, 2015 Mar;141(2): 261-310. <https://doi.org/10.1037/a0038231>.

KARAMOLLAOĞLU, A. (2004), *Doksanlı Yıllar ve Sonrasında Hollywood Sinemasında Eril Narsisizm ve Fallik Karakter Temsilleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

KERNBERG, O.(2020), *Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm*, çev.: Mustafa Atakay, İstanbul, Metis Yayınları.

KOHUT, H. (2020), *Kendiliğin Çözümlemesi (Narsistik Kişilik Bozukluklarının Psikanalitik Tedavisine Sistemli Bir Yaklaşım)*, çev.: Cem Atbaşoğlu, Banu Büyükkal, Cüneyt İşcan, İstanbul, Metis Yayınları.

LACAN, J. (1994), *Fallus'un Anlamı*, çev: Saffet Murat Tura, İstanbul, Afa Yayınları.

LACHOWICZ-TABACZEK, K., LEWANDOWSKA, B., KOCHAN-WÓJCIK, M., (2021), Grandiose and Vulnerable Narcissism as Predictors of the Tendency to Objectify Other People. *Current Psychology* 40, 5637–5647. <https://doi.org/10.1007/s12144-019-00569-3>.

LEMAIRE, A. (1996), “Simgele Girişte Oidipus’un Rolü”, çev.: Nesrin Tuna, *Freud’dan Lacan’a Psikanaliz* içinde, İstanbul , Ayrıntı Yayınları.

RANK, O. (2014), *Doğum Travması*, çev. Sabir Yücesoy, İstanbul, Metis Yayınları.

REIK, T. (2009), *Aşk ve Şehvet Üzerine/Cinslerin Duyusal Farklılıkları*, çev. Ali Kılıçlıoğlu, İstanbul, Say Yayınları.

SAFA, P. (2018), *Cingöz Recai'nin Harikulâde Sergüzeşleri*, Haz. E. Üyepazarcı, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

SAFA, P. (2019a), *Cingöz'ün Esrarı*, Haz. B. Öztürk, haz. D. Ardalı Büyükarman ve S. Ağan, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

SAFA, P. (2019c), *Kral Faruk'un Elmasları Peşinde*, Haz. S. Şahin, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

SAFA, P. (2019d), *Cingöz Merih'te*, Haz. S. Şahin, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

SAFA, P. (2020a), *Arsen Lüpen İstanbul'da*, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

SAFA, P. (2020b), *Beyaz Cehennem*, Haz. S. Şahin, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

SAFA, P. (2020c), *Sultan Aziz'in Mücevherleri*, Haz. S. Şahin, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

SAFA, P. (2020d), *Sağdan Üçüncü Söğüt*, Haz. S. Şahin, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

SAFA, P. (2019b), *Allo... Allo... Yetişiniz!*, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

SCHMIDT, A. (2019) “Kernberg ve Kohut’un Narsistik Kişilik Bozukluğu Kuramlarının Karşılaştırması”, *Türk Psikiyatri Dergisi*; 30(2):137-41

ŞAHİN, S. (2022), Cingöz Recai’nin Akıl ve Gerilimle Harmanlanmış Yeni Bir Serüveni: Siyah Pervaneler, *Türkbilim*, 2022/43: 147-155.

The Feminism Book (2019), Kolektif, London, Dorling Kindersley Publishing.

TURA, S. M. (1994), “Olmakta Eksik” Lacan’da Kastrasyon ve Narsisizm, *Fallus’un Anlamı*, İstanbul, Afa Yayınları.

TURA, S. M. (2021), *Freud’dan Lacan’a Psikanaliz*, İstanbul, Metis Yayınları.

TURA, S. M. (2022), *Günümüzde Psikoterapi*, İstanbul, Metis Yayınları.

TÜKEL, R. (2017), “Freud’un Metinlerinde Ego İdeali”, *Narsisizm Üzerine ve Schreber Vakası*, İstanbul, Metis Yayınları.

ÖZATA DİRLİKİYAPAN, Jale (2007). *Yazınsal Kavrayışta Köklü Bir Değişim: Türk Öykücülüğünde 1950 Kuşağı*, Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

SAZYEK, Hakan (2015). *Roman Terimleri Sözlüğü* (2.baskı), Ankara: Hece Yayınları.

SEVER, Özge (2020). *Ergin Çiftçi: ‘İnsan olmak içine kapatıldığımız bir zirh’* [Söyleşi], <https://porsukkultur.com/ergin-ciftci-insan-olmak-icine-kapatildigimiz-biz-zirh/> (Erişim Tarihi: 29.09.2021).

TUTUMLU, Reyhan (2007). *Vüs’at O. Bener’in Yapıtlarına Anlatıbilimsel Bir Yaklaşım*, Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

YİĞİTLER, Ş. Şükrü (2020). “Mustafa Kutlu’nun Bu Böyledir Adlı Eserinde Yapı ve Anlatım”, *Söylem Filoloji Dergisi*, 5(2), 379-394.

ACI VATANDAN ANA YURDA DÖNÜŞ YOLCULUĞU: FİKRİMİN İNCE GÜLÜ VE E-5 ROMANLARI

Safnaz KURU*
Yakup ÇELİK**

Öz

Adalet Ağaoğlu'nun Fikrimin İnce Gülü edebiyatımızda "ilk yol romanı" olarak kabul edilir. Romanda Almanya'dan Türkiye'ye tatile gelen bir işçinin tek başına yaptığı yolculuk merkeze alınarak 1970'li yılların panoraması sunulmaktadır. Güney Dalı'nın E-5 romanı da aynı konuyu yine Almanya-Türkiye arasında geçen yolculuk üzerinden ele alması bakımından benzerdir. Her iki romanda da yolculuk, göç, Almanya'ya gönderilen Türk işçilerinin ve ailelerinin durumu, kişisel ve toplumsal duyarluluklar ele alınmıştır. Yazarların konuyu ele alışı, kullandıkları anlatım teknikleri, roman kişileri ve mekânların özellikleri birbirinden farklıdır. Fikrimin İnce Gülü'nde Mercedes marka arabası ile aynileşen roman başkışisi Bayram insani değerlerini yitirmiş bir anti-kahraman örneği iken E-5 romanında babasının ölüsünü koliye koyarak yurda getiren Salim, dışlanma ve bilgisizliğin kurbanı olan bir işçidir. Makalede her iki roman benzer ve farklı yönleri ile ele alınıp karşılaştırılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Göç, Adalet Ağaoğlu, Fikrimin İnce Gülü, Güney Dal, E-5

---

*(YL) Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Bölümü

e-posta: s.avcii87@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-7953-7614](https://orcid.org/0000-0002-7953-7614)

**Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

e-posta: yacelik@yildiz.edu.tr

ORCID: [0000-0001-9252-8221](https://orcid.org/0000-0001-9252-8221)

Geliş/Received: 27 Temmuz 2023 / 27 July 2023

Kabul/Accepted: 29 Ağustos 2023 / 29 August 2023

RETURN JOURNEY FROM THE PAINTFUL HOMELAND TO THE HOMELAND: FIKRİMİN İNCE GÜLÜ VE E-5 NOVELS

Abstract

Fikrimin İnce Gülü by Adelet Ağaoğlu is accepted as the "first read novel" in our literature. In the novel, the panorama of the 1970s is presented by centering on the journey of a worker who came to Turkey on vacation from Germany. Güney Dal's novel E-5 is similar in that it deals with the same subject again through the journey between Germany and Turkey. In both novels, journey, immigration, the situation of Turkish workers sent to Germany and their families, personal and social sensitivities are discussed. The authors' handling of the affair, the narrative techniques they use, the characters of the novels and the characteristics of the places are different from each other. While Bayram, the protagonist of the novel, who is identical with the Mercedes brand car in Fikrimin İnce Gülü, is an example of an anti-hero who has lost his human values, Salim, who brought his father's dead body to the country by putting it in a package in the novel E-5, is a worker who is the victim of exclusion and ignorance. In the article, both novels will be discussed and compared with their similar and different aspects.

Keywords: Migration, Adalet Ağaoğlu, Fikrimin İnce Gülü, E-5, Güney Dal.

Giriş

İnsanlığın ilk zamanlarından beri çeşitli sebeplerle göçler yaşanmıştır. Özellikle kitlesel göçlerin sonuçları ve etkileri de insanlık için dönüm noktaları olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra değişen dengeler neticesinde Almanya ihtiyaç duyduğu iş gücünü karşılamak için pek çok ülke ile anlaşma imzalar. Türkiye de bu ülkelerden biridir. Türkiye'deki işsizlik, ekonomik sorunlar, siyasi iktidarsızlık, köyden kente göçler Almanya'ya işçi göçünü zorlayan sebeplerden bazıları olarak ele alınabilir. 1961 yılında "İşçi Göçü Antlaşması" imzalanarak Almanya'ya kitlesel göçün de önü açılmıştır. İşçiler için umut kapısı olan Almanya, zamanla farklı sosyal problemlerin oluşmasına da neden olmuştur. 1963 yılında işçilerin iki yılda bir değiştirilmesini ön gören maddenin değiştirilmesi ile aileler parçalanmış, hem Almanya'ya giden işçiler hem de geride kalan aileleri öngörülemeyen sıkıntılarla karşılaşmışlardır. Yaşanan bu sıkıntıların eğitimsizlik, dil bilmeme, geçici olma düşüncesi gibi bireysel sebeplerinin yanında siyasi sebepleri de vardır. "Türkiye yurt dışına gönderdiği işçilerin yurda dönmelerini özendirecek çalışmalar yapmaktan kaçınır. Onların yurt dışında kalması Türkiye ekonomisi için gereklidir. (Narlı, 2007, s. 141)

Bütün bu sebepler neticesinde ortaya çıkan sorunlar incelenen romanların ana izlekleridir. Ekonomik sıkıntılarla bunalan işçi ve köylünün umut arayışları, hayatını kurtarmak adına önce kendine, yakın çevresine daha geniş anlamda ülkesine ve insanlığa yabancılaşması trajik biçimde işlenir. Rüşvetin meşrulaştığı, para hırsının insani değerleri tükettiği bir ortam içerisinde verilen roman karakterlerinin hem sorgulanan hem de acınan konumunda verilmesi dönemin insanlara çizdiği yolu da özetler. Değerler çatışması, tüketim nesnelere sahip olmak adına tüketilen hayatlar romanlarda üzerinde durulabilecek başlıca temalardır.¹

Romanlarında genellikle sosyal meseleleri işleyen Ağaoğlu, ‘Donkişot’tan günümüze uzanan çizgide zamanın tipik karakterlerini anlatabildiğim için Fikrimin İnce Gülü ile o zincire bir halka.’ diyerek değişim ve dönüşümlere bir ‘ön bilici’ olmak istediğini belirtir. (Andaç, 2000, s. 66) Fikrimin İnce Gülü ismini, Bayram’a sevgilisi Kezban tarafından hediye edilen plaktaki şarkıdan alır. Roman, Türkiye’ye izne gelen bir işçiyi merkeze alsada aynı problemleri yaşayan geniş bir kitleyi temsil etmektedir. Özellikle Almanya’ya giden Türk işçilerin ve geride kalan yakınlarının yaşadığı problemleri ön plana alan yazar, ‘...bir Almanya işçimizin Münih’ten köyü Ballıhisar’ a yolculuğunu yazmak için değil tüketim ekonomisinin, kapitalizmin paramparça edip, fırlatıp attığı insanı’ anlatmak için’’ romanı kaleme aldığını belirtir. (Andaç, 2000, s. 73) Roman filme uyarlanırken bu siyasi arka plan verilmediği için film eleştirilere de konu olmuştur.

İbrahim Güney Dal ise yirmi sekiz yaşında Almanya’ya göç etmiş burada da yazmaya devam ederek pek çok ödül almış bir yazardır. E-5 romanı adını Almanya-Türkiye arasındaki gurbetçilerin sıkça kullandıkları yoldan almaktadır. Yazar romanında kendisinin de içinde bulunduğu Almanya işçilerinin yaşamlarını daha çok karakterler üzerinden vermeye çalışır. Roman başkışisi Salim, korku ve tedirginlikle hareket eden, kimseye hayır diyemediği için sıkıntı çeken sıradan bir işçidir. Almanya’da diğer işçilerin çektiği sıkıntılara ek olarak o, sanrı hastası eşi ve sedef hastası babasının sıkıntıları ile de uğraşmak zorunda kalmıştır. Babanın cenazesinin arabasının üzerinde kutuda taşınması gibi bir absürtlük ailesine bağlı bu adamın trajedisini de özetler niteliktedir. Olay örgüsünde siyasi arka plan çok fazla ön planda olmasada romanın sonuna doğru ortaya çıkan beyaz ceketli adam ve sosyalist öğrenci yol boyunca görülenleri sorguladır.

¹ Fikrimin İnce Gülü ve E-5 romanlarından kelime şeklinde yapılan alıntılartekrara düşmemek için sadece tırnak içine alınmıştır.

Yapı ve Olay Örgüsü

“Roman gerçek hayatın birebir aynısı değilse de gerçek hayattan beslenen itibari bir âlem yaratma işidir. ” Bu durumda ortada bir model vardır. Bu dış dünyadır, itibari âlem bu modele benzer yaratılır “ (Aktaş, 1991, s. 18) Fikrimin İnce Gülü romanında model 1970’li yılların; E-5 romanında ise 1980’li yılların rüşvet, siyasi istikrarsızlık, ekonomik sıkıntılar ve makineleşme sonucu köylerde ortaya çıkan işsizlikle bunalan köylü ve işçinin dünyasıdır. Onlar, Almanya’ya gidip çalışmayı bir kurtuluş olarak görür. Almancı olarak gitmeyi başaranlar ise iki farklı dünya arasında hiçbir yere ait olamayan trajik bir kadere boyun eğmek zorunda kalırlar. İncelene her iki romanda da benzer nedenler roman kişilerini ve olay örgüsünü şekillendirir.

Fikrimin İnce Gülü romanı: ‘Giriş’ , ‘1 Numaralı Devlet Yolu’ , ‘Yalova Vapuru’, 40 Numaralı Yol’ dan Öteye’ ,’ Daha Öteye’ ve ‘Kavşak ‘ Bölümlerinden oluşur. Olay örgüsü Kapıkule Sınır Kapısından giriş ile başlar ve bir günlük sürede roman başkişisi Bayram’ın köyünün girişile son bulur. Bayram’ın ruhsal durumundaki değişiklikler olay örgüsünün çatısını oluşturur

Giriş, Bayram’ın Mercedes’i ile Kapıkule Sınır Kapısı’nda ‘memurların durması için ona saygıyla gösterecekleri yere ‘ ulaşmadığını anlamasıyla başlar. Aynadaki yorgun, olduğundan yaşlı görünen yüzünü fark etmesi, insanlar karşısındaki zayıflığı onu iç çatışmaya sürükler. İç konuşmalar ile Bayram’ın geçmişi verilirken gümrük memurları ile diyaloglar da dönemin toplumsal sorunlarından biri olan rüşvetin kanıksandığını göstermektedir.

‘1 Numaralı Devlet Yolu’na çıkması ile birlikte uzun bir iç hesaplaşma da başlar. Fikrimin İnce Gülü şarkısını ilk kez bu yola çıkınca dinler. Şarkıyı ilk açışında sevgilisi Kezban’ı düşünmeyip otomobili Balkız’ı sevip okşaması hayatındaki öncelikleri vermesi adına dikkat çekicidir. Yol boyunca hem kendisi hem de bir anlamda can yoldaşı olan arabası için aksilikler, engeller bir biri ardına gelir. Memleketinde ayrıcalıklı olmak isteyen Bayram’ın hayal kırıklığı, arabasına kimsenin imrenerek bakmaması, yolda sürekli kaza tehlikesi atlatması ve diğer araçların sıkıştırması da ruhsal olarak sürücüsünü yaralar.

‘Yalova Vapuruna binerken ’’altı vıcık, dört bir yanı da vıcık vıcık’’ olan deniz Bayram’a güven vermez. Geçmişte, geleceği düşünürken; şimdi ise geçmişle hesaplaşırken an’ı kaçırmaktadır. Vapurun denizin üzerinden geçişi gibi Bayram da Yalova’yı geçince köye gidip gitmemek arasında tereddüt edecek ve ruhsal olarak bir geçiş yaşayacaktır. Vapurda gördüğü Kezban’ ın

modern hali Ayfer ise fakirlikten zenginliğe geçemediğini bir kez daha yüzüne vurur. 'Ayfer deneyi ise onu yeniden sindirmiş, ufalamış, ürkekleştirmişti. Şimdi Yalova'yı çıkarken girişte olduğu kadar hünerli değildir Bayram.' (Ağaoğlu, 2011, s. 158) Bu durum, bir anlamda, romanın sonundaki büyük darbenin de hazırlayıcılarından birdir

'40 Numaralı Yoldan Ötete 'varışı pişmanlıklarının gün yüzüne çıktığı bölümüdür. 'Daha Ötete' ulaştığında zarar verdiği insanlar bir bir gözünün önüne gelir. İç hesaplaşmalarında kendini hep haklı görmeye çalışması, en büyük kötülüklerinde bile karşısındakinin nasıl yara aldığını umursamayışı Bayram'ın umduğu karşılaşmanın olanaksızlığını hazırlar. Bu bölüm özellikle arabanın hızının yavaşlaması ve kaza yapması ile yoğun şekilde iç monolog ve bilinç akışı kullanılması arasında sebep sonuç ilişkisi vardır. Kamyon şoföründen yediği yumruk ve kazanın etkisi sona doğru hazırlanan basamaklar gibidir.

'Kavşak' a geldiğinde 'İnce Gül Bayram' artık 'Solmuş, pörsümüş bir gül gibi' dir. Başında durduğu 'Gayret Çeşmesi' 'nde temizlenir, Mercedes resimli gömleği, takım elbiseyi giyer, kravatı ve fötr şapkeyi takar. Köye girmek için her şey hazır olsa da köyün bıraktığı köy olmadığını bir çoban anlatıverir. Kendini yıllarca sabırla bekleyen Kezban evlenmiş, helallik alacağı amcası ölmüş ve hava atacağı adamlar da taşınıp gitmiştir köyden. Dört yolda 'köyün dibinde yalnız ve yabancı' olarak kalır. 'Kahramanın Yolculuğu' erdem ve yücelme ile değil bir 'hiçlik' ile biter. (Campbell, 2013) Çünkü o geçmiş zamanların kahramanı değil modern zamanların anti-kahramanıdır. Artık onu bekleyen kimse yoktur.

E-5 romanında olay örgüsü ise bir haftalık zaman diliminde geçen olayların Almanya'da başlayıp Kapıkule Sınır Kapısında son bulmasıdır. Romandaki bölümler: 'Öğleden Sonra', 'Geceye Doğru', 'Gecenin Ortası', 'Cumartesi', 'Pazar', 'Pazartesi', 'Sabah' 'Sona Giriş', 'Cuma'dır. Bölümlerin isimlerinin zaman belirtecek seçilmesi de dikkate değerdir. Salim haziran sıcağında ölmüş babasını arabanın üzerindeki karton kutuya koyarak memlekete götürmeye çalışmaktadır. Zamanla yarışırken E-5 yolunun bütün sıkıntılarını da katlanmak zorunda kalır. Türk işçilerin izne ayrıldıkları bir zamana denk gelmesi de yolculuğu daha da zora sokmuştur. Büyüklerine saygılı davranan Salim için babasını vatan toprağına emanet etmek ona karşı son vazifedir

Öğleden Sonra, babanın ölmesi ile başlayan sıkıntılı bir zaman dilimidir. Dil bilmediklerinden dertlerini anlatamayacakları düşüncesi, Türk makamlarının işçilerin sorunlarına ilgisiz oluşu korku ve tedirginliğin başlıca sebepleridir.' Babamı nasıl aparacağım? ...Nasıl çıkacağım yola, binlerce

kilometreyi nasıl gideceğim? (Dal, 1979, s. 19) Bu kararsızlık ve korkunun sebebi roman kişilerinin geçmişi, özellikle anne ve babaları tanıtılarak, verilir. Salim'in babası Hasan, sürekli Çanakkale Savaşını anlatarak oğluna güç ve cesaret vermeye çalışsa da Salim artık o zamanlarda yaşamadığının bilincindedir.

Kararsızlık "Geceye Doğru" iyiden iyiye artar. Salim babası ile konuşmalarını hatırlar. Babasını tedavi ettirmek ve ona oturma izni almak için uğraşmışsa da olmamıştır. "Gecenin Ortası", sabah gün doğumu ile başlar. Başlık ile olay zamanının zıtlığı ruhsal dengesizliği, huzursuzluğu simgeler, bir anlamda kırılma noktasıdır. Sünbül için ise gerçek ile korkular birbirine karışır. Salim vicdanen rahatsız olsa da yoldaki diğer işçilerin durumları da içler acısıdır.

"Cumartesi", "Pazar" ve "Pazartesi" yol boyunca iletişim kurulan

Türk işçileri üzerinden dönemin özellikleri verilir. Salim; kaçakçıları, dağılan aileleri, siyasi çatışmaları, rüşvetçi gümrük memurlarını, uzun ve sıkıntılı yolculukta kadın ve çocukların durumunu gösteren bir kamera gibi yol boyunca ilerler. Romanın en uzun bölümleri yolda geçen bu bölümlerdir. Cumartesiden itibaren pek çok Türk işçi ve onların dramı gözler önüne serilir. Salim'in işçi seçme sırasında "*Biz at mıyız, mal mıyız ki? Gavura da her yerimiz gösterilir miymiş? Bir de herkesler korkmaktaydılar: Eyvah bir sayrılık bulup bunlar bizi Almanya'ya göndermezse...*" (Dal, 1979, s. 42) sözleriyle başlayan korku ve tedirginlik dönüş yolunda da devam etmektedir.

"Sona Giriş" hem yolculuğun Almanya ayağının bitişi hem de Salim ve karısı için korktukları kanunlara yakalanıştır. Salim'in bütün olanlardan sonra Almanya'ya dönebileceğini umarak fabrika arkadaşına mektup yazıp kendisine izin almasını istemesi dikkat çekicidir. Bütün bu olanlara rağmen hala işi düşünmesi Almanların istediği robotlaşmış işçiyi simgeler niteliktedir. Çürüyüp kokan yalnız Salim'in babası değil kökleri, manevi, insanı duygularıdır.

Her iki romanda Almanya-Türkiye yolculuğunu ele alsın da Fikrimin İnce Güllü Türkiye sınır kapsamında girdikten sonra başlar ve kahramanın iç yolculuğu ön plana çıkar. E-5 romanı ise Almanya'dan Türkiye sınırına kadar olan yolculuğu ele alır ve roman başkişisi Salim etrafa tutulan bir ayna gibi dönemin sosyal gerçekliğini ön plana çıkarır.

Zaman

"İnsan, hatırlama yeteneği ile geçmişmiş, mevcudiyeti ile şimdiye (hal'e), sezgi gücü ile geleceğe bağlıdır." (Tekin, 2004, s. 115) Hatırlama yeteneğinde ise her an, olay ya da durum değil belli başlı kesitler ön plana çıkmaktadır. "Değerlere göre sürdürülen yaşam" (Forster, 2019) saatle

dakika ile değil de yoğunlukla ölçülebilen bir şeydir. Fikrimin İnce Gülü romanında özellikle bu yoğun anlar verilerek geniş bir zaman dilimi ve insanın karmaşık ruh hali gerçekçi şekilde aktarılmıştır. Yazar romana yönelişini “*an’ın anlatımını gerçekleştirmek*” isteği ile açıklar. (Andaç, 2000, s. 66)

Türkiye’ye giriş yapılan anda olay örgüsü başlar. “Haziranın sonuna doğru sabah” güneşin ışıkları ile Kapıkule’dedir. Güneşin doğuşu ve yeni bir güne başlama kurulan hayalleri de sembolize eder. O artık yeni bir Bayram, “Bayram Bey” olarak karşılanmak ister. Gümrük işlemlerini hızlıca halledip yola çıkar. “40 Numaralı Yoldan Öteye” ulaşması ile iç çatışması yoğunlaşır ve daha derinden etkilendiği olaylar ve pişmanlıkların gün yüzüne çıkması ile arabanın hızı da yavaşlar. “Daha Öteye” gitmek köye yaklaşırken aslında beklediği karşılanmaya ne kadar uzaklaştığına da göndermedir.

Akşam olurken köyün girişine gelir. Bu vaktin havanın kararmasına yakın oluşu ile Bayram’ın da bir anlamda dünyasının kararması sembolize edilir.

Yirmi beş yıl gibi uzun bir süre önce hayallerinin peşinden çıktığı yolculuk, bu akşamüstü köyün girişinde bütün anlamını yitirir.

Reel zaman 1950-1975 denilebilir. İç monolog, bilinç akışı, özetleme, geriye dönüş teknikleri ile zaman geriye ve ileriye doğru genişletilmektedir. “*Ford’un satış adamıyla konuşalım bakalım 75’i kaçta bırakacak*” ve “*76’da, 77 icadı bir başka özlem Kezban’ın yerini alacak*” cümlelerinde 1975 yılı olduğu anlaşılmaktadır. Bayram otuz dört yaşındadır ve Ford’u yirmi beş yıl önce, dokuz yaşında görmüştür. Çocukken gördüğü otomobil “*47-48 Ford’u olmalı*”dır. Bazı bölümlerde köyde nasıl karşılanacağını ya da Kezban’ın karşısına nasıl çıkacağını da hayal etmektedir, zamanda ileri doğru bir genişletme söz konusudur. Köyde yapılan kazı çalışması eskiden kalan toprak testilerle bu zamanın daha gerilere de götürülebileceği çağrıştırılmaktadır. Bu durum ile Bayram’ın üç yıl Almanya’da kalışı esnasında çok uzun zaman geçmiş gibi çok şeyin değişmesine de gönderme yapmış olabilir. Romanın yazılış tarihi olarak da kitabın sonunda 1975-1976 yılları belirtilmiştir

E-5 romanı ise sıkıntıyı, bunalımı sembolize eden akşama yaklaşan bir zaman dilimi ile başlar. Yine haziran ayı olmasına rağmen kapalı, yağmurlu bir hava vardır. Salim’in babası öleli iki gün olmuş, Sümbül önce anlamamıştır babanın öldüğünü. “Gecenin Ortası” çaresizliğin doruk noktasını temsil eder. Babanın ölümü ile sarsılan Sümbül gün boyu ölü ile aynı odada bekler. Eşinin gelişi tekrar işe gidişi Sümbül’ü çocukluğunun zor günlerine geri götürür. Kızını yatırırlarla korkutan, baskıcı, sürekli aşağılama ve suçlamalarda bulunan anne ile geçirilen zamanlar geriye dönüş ile verilir. Bir buçuk yıldır Almanya’da olan Sümbül tedavi görmüş ve iyileşmiştir ancak

ruhsal olarak eskiye döner. Salim ise babası ile konuşmalarını hatırlar sürekli. Ne yapacağını bilemez halde evin içine tıklılıp kalmışlardır.

Cuma günü başlayan olay örgüsü yine cuma günü bitirilmiştir. Bir haftalık zaman dilimi babanın cenazesinin çürüyüp kokmasına neden olurken geriye ve ilerleye doğru genişleyen zaman diliminde de Almanya işçileri ve ailelerinin sosyal, psikolojik değişimleri, geçmişten bu güne Türk –Alman ilişkilerindeki durum yansıtılmıştır. Salim’in babası Hasan’ın Çanakkale Savaşına dair anlatıları ile 1914’lere, Süleyman Paşa’ya dair anlatılanlar ile de Osmanlı’nın ilk dönemlerine kadar zamanı genişletmektedir. Bu geriye dönüşler ile Türklerin Almanlara duyduğu yakınlık ve güven verilirken 1980’lerin Almanya’sında durum tam tersine hayal kırıklığıdır. Salim ve eşinin hayalleri ile genişleyen zaman diliminde ise denize girmek ve yaşanan sıkıntıları unutmak, aileye kavuşmak, memleket özlemini gidermek vardır.

Her iki romanda kısa bir zaman dilimi, daha çok geriye dönüşlerle,

genişletilerek verilmiştir. Bu geriye dönüşler roman kişilerinin ruhsal durumu ilgili bilgi verirken daha eskilere dönülen zamanlarda ise toplumsal değişimlere gönderme yapılmaktadır. Bayram bir günde bütün hayatını sorgularken Salim bir haftada, Almanya’ya giden işçilerin bütün sıkıntılarını tanıklık eder. Zaman, Salim aşılması gereken en büyük engeldir sonunda vicdanın rahatlatacaktır. Bayram için ise zamanın bir önemi yoktur ancak arabasının rahatça görüleceği gündüz vakti köye girmesi yeterli olacaktır. Roman başkişilerinin çevresinde ise dönemin zihniyeti belirgin şekilde yer almaktadır.

Mekân

‘İtibari mekân, harici âlemi aksettirme endişesiyle tanıtılıyor ve tasvir ediliyorsa "mimesis" e bağlı yapma ve yaratma tarzına uygun bir esere vücut veriliyor demektir’’ (Aktaş, 1991, s. 141) Fikrimin İnce Gülün’ nde Kapıkule’den başlayıp Ballıhisar’a kadar olan yol ve etrafındaki yerleşkeler, anılardaki yerler mekân olarak kullanılmaktadır. Romanda ‘‘itibari mekân’’ ile zaman ilişkisinin gerçeğe uygun tasarlanmıştır. Romanda adı geçen mekânlar iki grupta incelenebilir: Yol boyunca geçilen mekânlar ve anılarda belirtilen mekânlar. Yol boyunca geçtiği bazı mekânalar şunlardır: Kapıkule Sınır Kapısı, Edirne Hayrabolu, Kınık Dersi, Kırklareli, Çorlu, Değirmen Köy, Silivri, Talat Paşa Caddesi, Havsa, Lüleburgaz, Çekmeköy, Küçük Çekmece, Yalıkent, Sporkent, Ambarlı, Yalova Vapuru(Gebze),Yalova, Bursa, İnegöl, Eskişehir, Ballıhisar. Bu mekânlar sadece geçilen yerler olarak anlatılmamaktadır. Havsa, askerlik anılarını hatırlatır, Küçükçekmece’de sıcaktan bunalmışken denize bakıp biraz serinlemek, dinlenmek yerine arabası ilgilenen Bayram’ın zıtlığı verilmektedir. Değirmen Köy, köyden kente göç ve gecekondulaşmayı, Yalova vapuru ve deniz güvensizliği temsil etmektedir.

Yalıkent ve Sporkent sonradan zengin olanların durumunu yansıtmaktadır. Yol boyunca görülen yerlerdeki değişim 1970’li yılların, tüketim toplumunun bir fotoğrafını sunan arka plan olarak da yer alır.

Anılarda geçen mekânlar ise: Diyarbakır Askeri Cezaevi, Ankara, Ballıhisar, Almanya’da Turing Kulüp, Şereflikoçhisar, Kulluca, Gürpınar, Yedikilise Köyü, Çavuş Tepesi, Başkale, Van, İstanbul, Uludere, Gevaş, Kırkgeçit’tir. Bayram’ın on beş yaşında çıktığı yolculuk da köyü Ballıhisar’dan gittikçe uzaklaşacak şekilde düzenlenmiştir: Şereflikoçhisar, Eskişehir, Ankara, İstanbul, Almanya. Köyden mesafe olarak uzaklaşılırken akrabalarından, arkadaşlarından hatta insanlıktan da gittikçe uzaklaşmaktadır. Doğu-Batı şehirleri, Almanya-Türkiye, köy-şehir birlikte verilerek buralardaki sosyal yaşam ve insan üzerine etkileri de karakterlerin tanıtılmasında rol oynamıştır. Almanya romanda çok sık yer almamakta daha çok Türkiye’den belli yerler anlatılarak genel bir tablo verilmektedir.

Bayram, yolda gelirken bir an için arabayı durdurup toprağa uzanmak ister. Bu durum insanın topraktan yaratılıp tekrar toprağa döneceği inancı ile

yorumlanabilir. Doğa Berna Mora’ın Kuyucaklı Yusuf için belirttiği gibi kahramanların bunalım anlarında sığınaklarıdır. (Moran, 2005, s. 21-45) Ancak Bayram kendini sağaltmak yerine durmadan ilerlemek ve bir an önce kendini sahip oldukları ile ispatlamak derindedir. Kendine ayıracak kısacık bir zamanı dahi yoktur. Mekânların hızlı değişimi ile insan hayatının hızla sona yaklaşması, tüketilmesi, romanın içeriği ile uyumludur.

E-5 romanında ise mekân, Almanya yaşadıkları mekânlar, yol boyunca görülen mekânlar ve anılarda canlanan mekânlar olarak ayrılabilir. Almanya’da Salim, eşi Sümbül ve Salimi’ in babası Hasan’ın yaşadığı ev: dar, karanlık, avlusu yüksek duvarlarla çevrili, duvarları kirli bir odadır. Avluda ise dolmuş çöp bidonları kokmaktadır. Sanrı hastası Sümbül’ün babanın ölüsü ile bu odada iki gün geçirmesi sonucu hastalığı nükseder. Baba oğlundaki değişimi mekândan yola çıkarak özetler ‘*Eskiden olsa bu duvarlar böyle kirli mi dururdu senin evinde; badana yapardın, boyardın. Akıntıdaki deniz çakılları gibi ak pak olsun isterdin her şey*’ (Dal, 1979, s. 8) Salim eve öyle yorgun gelir ki hiçbir şey ile ilgilenemez. Mekân ile kurulamayan bağlar, yaşadıkları ülke ve o ülkenin insanları ile de kurulamaz.

Yola çıktıkları araba yine eşyaların rastgele yerleştirildiği dağınık ve sıkışık bir mekândır. Yol ise romanda ana mekân olarak karşımıza çıkar. Aracın üzerinde kutu için bir ölü ile çıkılan yol; yakalanma korkusu, eşin rahatsızlanması, yağmur, trafik sıkışıklığı, kaza gibi nedenler ile çekilmez bir çileye dönüşür. Türk işçilerinin arabaları eşya ile tıka basa doldur Salim de bu işçilerden birinin yolcularını arabasına almak zorunda kalır. Bayram’ın

Türkiye'ye götürmek üzere insanlara söz verip sonra kaçarcasına yola çıkmasına karşılık Salim yolda yardım isteyen kimseyi geri çevirmez. On beş yıl bu yollarda gidip gelen işçinin yol ile ilgili tespiti: *''cehenneme düşmektir.''* (Dal, 1979, s. 105) Nitekim öyle de olur yolda pek çok kaza atlatan Salim aynı zamanda pek çok kazaya da şahit olur. Babanın Çanakkale savaşı ile ilgili anlattıklarına benzer sahneler yaşanır: *''kollar bacaklar kopup saçılmış, kanları yıkıyor yağmur suları, Bu yağmura kan mı dayanır be Türk canlar... İnan olsun Türk; bıyıkları, kafasından belli.''* (Dal, 1979, s. 94)

Ülkesini kurtarmak için savaşılanların yerini hayata tutunmak için savaşılanlar almıştır. Bu işçiler içinde daha çok kazanmak hırsıyla yanlış işler yapanlar da vardır. *''Eskiden bir Şark Ekspresi vardı. Avrupa ülkelerini bizim topraklara bağlayan bir tren... Batılılar Doğu'ya özgü buldukları tüm yasa dışı olayları filmlerinde, romanlarında olsun hep bu Şark Ekspresinde geçirmeyi alışkı edinmişlerdi. Şimdi E-5 yolu üstünde böylesi romanlar, filmler yaygınlaşmaya başlarsa hiç şaşırma... Serüvenlerin başkışileri herhalde bizimkiler olur...''* (Dal, 1979, s. 213) Yol boyunca geçilen Almanya, Yugoslavya, Macaristan, Bulgaristan'da sınır kapılarındaki uzun kuyruklar da yurda dönen işçiler için ayrı bir sıkıntıdır.

Türkiye'ye dair hatırlanan yerler ise Çanakkale savaşına katılmış olan Hasan'ın anılarında Kilit bahir, Seddülbahir, Gelibolu gibi Çanakkale'deki mekânlar. Bu mekânlar özellikle Almanların Türklerle aynı safta savaştığını, yakınlıklarını vurgularken geçer oysa Türkler artık Almanya'da bu yakınlığı görememektedir. Onlar şehrin dışında, eski, sanayi bölgesinde kalmış Almanların pek bulunmadığı yerlerde yaşamaktadırlar. Tuvaleti banyosu genellikle dışarıda olan bu evlerde bir odayı iki üç kişi paylaşmaktadır.

Sümbül ve Salim'in anı ve hayallerinde geçen Çanakkale ise daha çok deniz ve yatırlar ile özdeşleşmiştir.. Deniz sağaltıcı, kişiyi rahatlatıcı bir kaçış mekânı olarak karşımıza çıkar. Sümbül'ün babası denizde ölmüş ve cenazesi bulunamamıştır. Sümbül ne zaman daralsa Çanakkale'de denize girdiğini hayal eder. Annesi denizin güvenilmez olduğunu, toprağın iyi olduğunu söylese de kızını yatırlarla, denizle korkutup hasta eden de odur. Yine Çanakkale'de Deniz Hastanesinde iyi bir doktorun olduğu Sümbülü iyileştirebileceği söylenir. Yatırlar anılardaki mekânlar olarak sıkça karşımıza çıkmaktadır. Roman kişileri başlarına gelen pek çok şeyi yatırlardan bilirler. Ferit'in eşi yolda kaza olmasın diye yatırlara kurban adar, Salim Almanya'ya gelişini yatırların yardımı olarak düşünür, Sümbül yatırlardan korkar, Hasan kurtuluş savaşında yatırların kendilerine yardım ettiğini anlatır. Sümbül'ün annesi sürekli yatırlara su taşır, hizmet eder.

Her iki romanda yol asıl mekân olup E-5 romanında Almanya-Türkiye sınır kapısı arasındaki yol, Fikrimin İnce Gülü'nde ise Kapıkule Ballıhisar

arasındaki yol mekân olarak kullanılmıştır. Her iki romanda roman kişilerinin doğup büyüdüğü yerler geriye dönüşlerle verilmiştir. Almanya’da yaşadıkları mekânlar çok ayrıntılı değildir. Bu durum işçilerin kendilerini oraya ait hissetmemesi, mekânla bir bütünlük kuramaması olarak yorumlanabilir. Konuk işçiler için asıl mekân, anavatan yine Türkiye’dir.

Şahıs Kadrosu

‘Şahsiyetimizin büyük bir kısmı başka insanlarla olan ilişkimiz içinde aydınlığa kavuşabilir.’ Her iki romanda da roman başkişisinin etrafındaki insanlar hem onu hem de dönemin özelliklerini vermede kullanılmıştır. Kişiler incelenirken ‘başkişi’ sinin geçmişi, hırsları, hayata bakışı ve toplumdaki yeri ve dönem özellikleri ‘norm karakter’, ‘kart karakter’ ve ‘fon karakterler’ yardımı ile çizilmektedir. (Stevick, 2021)

Roman Başkişisi

Köylülerinin ‘‘Delođlan’’, ‘‘ayranı yok içmeye’’ diye alaya aldıkları ‘‘Bayram Ünal’’ roman boyunca takip ettiğimiz ve olayların merkezinde yer alan tek kişidir. Anasız babasız büyümüş olması ve köylülerin alayları ondaki ezilmişlik hissini körükler. Sahip olma ve sahip oldukları ile başkalarından üstün olma arzusu ile on beş yaşında köyden kaçarak çıktığı yolculuktan kendini kanıtlamış olarak dönmek ister. Hayatı bu sıkıntılı yolculuk boyunca heba olurken o hep bencilliği ile ‘‘yalınkat’’ bir karakter olarak kalır. 1961’ten itibaren Almanya’ya giden çok sayıda Türk işçisinin bazı özelliklerini temsil eder. Bunun yanında kapitalizmin ve bir yönüyle de modern hayatın insana dayattığı para kazanma ve sahip olma hırsına hayatını feda etmesi ile daha geniş bir kitleyi temsil ettiği de söylenebilir. Başta kendisini büyüten amcası olmak üzere, köylülerine, iş arkadaşlarına, yakınlaştığı kadınlara, kendisine evini açan Almanya’daki Türk aileye hatta sevdiği kıza, Kezban’a, bile ihanet eder. Onun kendini görünür ve değerli hissettiği tek yer Mercedes marka arabası ‘‘Balkız’’ın sürücü koltuğudur. Romanın sonuna kadar bütün metin halkalarında onun iç hesaplaşmasını görsek bile bu hesaplaşmada hep kendini haklı görerek yakınındaki insanların onu dışlamalarının haklılığını da kanıtlar. Çocukluğunda gördüğü Ford’un sahibi gibi saygı ile karşılanamamak onun için en büyük ceza olur.

E-5’te ise roman başkişisi Salim’dir. Adının anlamı ile de uyumlu bir kişilik olup eşine, babasına elinden geldiği kadar iyi davranmaya, onları rahat ettirmeye çalışır. Sanrı hastası olan eşinin ve sedef hastası olan babasının tedavisi için çok zor şartlarda çalışır, mesaiye kalır. Almanya’ya gelişini ‘‘Almanya işi olmuşsa dedelerin güzelliğinden, bize olan iyiliklerinden’’ diye düşünür. (Dal, 1979, s. 42) Ancak boyu posu yerinde bir adam oluşu Almanların hoşuna gittiği için alınmıştır. O, Bayram gibi değildir. Kimsenin

hakkına girmemiş, kimseyi kandırmamıştır. Küçük dünyasında mutlu olmaya çalışan Anadolu insanıdır. Ancak çalışma şartlarından dolayı zamanla robotlaşır. Çanakkale gazisi olan babası Hasan ile hayata bakışları giderek uzaklaşır birbirinden. ‘*O, tarihine, geçmişine sahip çıkılmasını isteyen biridir. Salim ise, babasına büyük bir saygı duymasına karşılık işten yorgun argın eve döndüğünde bu hikâyeleri, anıları pek dinlemek istemez. O, yaşamın katı gerçekliği karşısında ayakta durmaya çalışmaktadır. Geçmişin şanlı, parlak tarihi Salim’i pek de ilgilendirmez.*’ (Cengiz, 2009, s. 122)

Onun ne araba tutkusu ne para hırsı vardır. Ancak babasını karton kutuya koyuşu, ölünün yanında sigara içmesi, yatıp uyuması, yemek yiyip televizyon izlemesi manevi değerlerinin zayıflığı olarak yorumlanabilir. Yolda kimi zaman iç hesaplaşma yaşar. Kâbus görür: kızgın kohlara atılır, vücuduna demirler batırılır, babasına kurtar diye yalvarır. Bu durum onun vicdan azabı çektiği şeklinde okunabilir.

Yolda karşılaştığı insanlara, kendisi de çok zor durumda olmasına rağmen, yardım eder. Arabasına aldığı herkes kendi bakış açısı ile Almanya yaşamını gözler önüne serer. Ailesine şiddet uygulayan ve sonrasında vicdan azabı çeken babalar, küçük yaşta cinsellikle tanışan çocuklar, iş ile ev arasında savrulup çocukları ile ilgilenemeyen anneler, Alman kültürü ile yetişip ailesine yabancılaşan hatta kin besleyen gençler, kaçakçılar, dolandırıcılar, para hırsı ile her türlü hileye başvuranlar..vs.E-5 bir film sahnesi gibi Salim’in etrafında izlenir.

Yolda tanıştığı öğrenciye adresini verip ne zaman isterse para göndereceğini söyler hatta o genci arabaya aldığı için komünist zannedilip tutuklanır, babasının ölüsünü yakalatır. Salim, zamanın, bilmediği kanunların, zor şartların, cahilliğin kurbanı olmuştur. Edilgen konumda oluşu ile hırlarının peşinden giden Bayram’dan ayrılır. ‘... *Salim, dünyanın hiç de onun tanıdığı, bildiği bir yer olmadığını romanın sonunda kendi ülkesinde hapse düşünce anlar. Kapıkule’de rüşvet alan memur ve polisleri görünce bu şaşkınlığı daha da artar. Bu saf Anadolulu insanlara güvenmemeyi romanın sonunda iyice anlar.*’ (Cengiz, 2009, s. 123)

Norm Karakterler

Romanda Bayram’ın hatalarını yüzüne vuran kişi sevgilisi Kezban’dır. Norm karakteri ‘*gerçeklik*’, ‘*sağduyu*’ ile hareket eden ve ‘*aydınlığa çıkarma*’ işlevini üstlenen karakterdir.(Stevick, 2021, s. 186) işlevini üstlenir. Bütün samimiyeti ile Bayram’ı aile olmaya, ele le verip birlikte çalışmaya ikna etmek ister. Yanında olup hayatın yükünü paylaşma ister. Balıkçı ile evlenmesi Bayram’ın kimseyi tanımaz tavrına isyandır. Bayram’ı Almanya’dan dönsün diye üç yıldır bekleyen Kezban onun İbrahim’e

yaptığını duyunca çabasının hep boşa çıktığını anlar ve vazgeçer artık beklemekten.

Kapıkule Sınır Kapısı'nda memur olarak çalışan Vedat da norm karakter olarak ele alınabilir. Toplumda normalleşen rüşvet karşısında tek başına durmaya çalışandır. Gurbetçileri bilinçlendirmeye çalışan tek kişidir.

Gerçekleri söylese de kimse onu dinlemez hatta bu tavrı yüzünden dokuz köyden kovulan insanı temsil eder.

E-5 romanında Salim'in babası oğlunu sürekli uyarır. Çalışma şartlarını, yaşadıkları evi görünce yurda geri dönmek konusunda ısrar eder. *'Kıstırılmışlar sizin gibileri kendi memleketlerine, sabana koşulmuş camış gibi ha babam işe sürmekte'ler 'diyerek isyan eder.* (Dal, 1979, s. 25) *"Bu çocuklar buralarda sebil oluyordı. Salim, yeniden Çanakkale'ye dönsündü. Balıkçılıktır, badanacılıktır, boyacılıktır... Yaşayıp gidiyor ya işti... Türk Türk'ü aç mı koyardı? İnsanın kendi toprakları gibisi var mıydı canım? Hem bu Almanlar da değişmişti... Birinci Savaş'ta böyle değillerdi"* diye düşünür Hasan (Dal, 1979, s. 14)

Kaya Bey de işçilerin durumunu *"masallara"* inanmaya benzetir. Ona göre evvela işçiler bilinçli olmalı ve kendi haklarına sahip çıkmalıdır. (Dal, 1979, s. 206). Toplumculuğu, işçileri savunan sosyalist gence ve Salim'e bir anlamda yol gösterendir.

Kart Karakterler

Yalova Vapurunda Bayram'ı gören ve zengin zanneden Ayfer kendi kendine *"giyinişi salakça ama sen onu çekip çevirirsin "* diyerek onunla evlenip rahat etme hayalleri kurar. Ailesinin sağlayamadığı refahı vapurda karşılaştığı bir yabacının kendisine sağlayacağını umar ancak kısa sürede kendinden faydalanmak istediğini anlar. *"Hoş geldin Ziya'nın yabanı"* diyerek eski sevgilisinden daha beteri ile karşılaşmanın hayal kırıklığını yaşar. Vapurun dışında karşımıza çıkmayan bu *"kart karakter"* roman okunduğunda akılda net bir şekilde kalan kahramanlardan biridir. *"... Çarpıcıdır. Tek, yoğun, canlı unsurları somutlaştırır. Okuyucuda karışık tepkiler uyandırır..."* (Stevick, 2021) Ayfer sırf zengin diye hiç tanımadığı bir adamın arabasına binmesi ile yadırganır. Ailevi sıkıntılar yaşayan ve bu durumdan kendini kurtarmak isteyen bir genç kız olarak düşünülürse de acınabilir bir karakterdir. Bayram, Kezban ile karşılaştırarak daha üstün bulduğu Ayfer'e de en başından beri onu bırakıp gitmek için yavaşır. İstedığı her şeye sahip olamayacağını anlaması için Bayram'ın karşısına çıkarılan Ayfer'in bir fonksiyonu vardır: Bayram'a haddini bildirmek.

E-5 romanında Ferit ailesi için çırpındığını düşünür. Ancak eşi ve oğlunun gözünde ailenin dağılmasının bir sebebi de odur. Onun yaşadıkları trajedidir. Hem ağlar, çaresizdir hem de içki içer ve ailesine şiddet uygular durumu çıkmaza sokar.

Fon Karakterler

Roman başkişisinin psikolojisini, hayata bakışını anlayabilmek adına insan ilişkileri önemlidir. Olay örgüsünde karşımıza çıkan fon karakter *‘çarkın dişlilerine’* benzetilmiştir. *‘Bu karakterler romandaki olayları yorumlayan bir koro gibi görev yaparlar.’* (Stevick, 2021, s. 185) Bunları Fikrimin İnce Gülü Romanında iki başlık altında inceleyecek olursan ilk grupta yol boyunca karşılaştığı kişiler ve ikinci grupta bilinç akışı ile kahramanın bize tanıttığı kişiler yer alır.

Yolda karşılaşılan kişilerden bazıları kendisi gibi yolcu olanlar: Güldenhouse sürücüsü, Yılmaz otobüsünün sürücüsü ve yolcuları, kaza yapmasına sebep olan biçer -döverin sürücüsü çocuk, yolda karşılaştığı diğer kamyon sürücülere, Veli ve ailesidir. Yoldaki diğer kişiler köfteci çırağı ve lokantada yemek yiyen müşteriler, yedek parça satan dükkânın sahibi, vapurdaki yolcular, köyün girişinde karşılaştığı çoban, gümrük memurları: Nuran Hanım, Vedat ve Hakkı’dır. İkinci grupta ise: Köydeki dayısı Raşit ve onun oğlu Rüstem Ağabeyi, raporunu değiştirdiği köylüsü İbrahim, İsmail, Solmaz, tacir, yanında çalıştığı Rıfat Usta, Sarıcaların Ömer, laborant ve rapor için aracı olan adam, arkadaşı Adil, komutanları, Havsalı yedek subay, kaçakçı, Almanya’daki işçiler: Hıdır, Yaşar, Rıfkı, Numan, Polonyalıdır.

E-5 romanında ise Salim’in eşi Sünbül zamanın tipik bir Anadolu kadınıdır. Okutulmamış, annesi tarafından hurafelerle korkutulmuştur. Çocukken yaşadıklarının izlerini henüz silememişken evlendirilmiş ve Almanya’ya gelmiştir. Onun dünyası korku ve tedirginlikle dolu tek kişilik bir dünyadır. Tedavi görmüş olsa da tekrar rahatsızlanır ve Salim’in yolculuğunu zorlaştıran bir unsur olarak yerini alır. Çalışıp eşine destek olamazken manevi anlamda da Salim yalnız kalır.

Fabrika işçisi Galip, Salim’in ablası Seher, eniştesi Kemal, Naciye teyzenin oğlu Ahmet, Dilmaç Kemal, Kilitbahirli kayıkçı Hikmet, Ferit’in çocukları, yolda kavga eden Türk işçiler, motel görevlileri, Hasan’ın Komutanı Dursun Onbaşı, yoldaki diğer sürücüler, fabrikadaki Alman işçiler, gümrük görevlileri fon karakterlerdir.

TEMATİK İNCELEME

Yol, Yolculuk ve Araba

Yol, edebi türlerin pek çoğunda karşımıza çıkan bu kavram kaçış, arayış, umuda hareket etme, çile çekme, olgunlaşma gibi anlamları temsil eder. Fikrimin İnce Gülü edebiyatımızda '*ilk yol romanı*' kabul edilir. (Ankara Üniversitesi , 1996, s. 119) Her iki romanda da yolculuk teması işlense de Fikrim' in İnce Gülü' nde roman kişinin kendi içine yolculuğu ön plana çıkar, E-5 romanında ise anlatıcı yol boyunca gezdirdiği ayna olarak roman kişisini kullanır. Almanya-Türkiye'yi arasındaki bu yol iki farklı medeniyeti birbirine bağlamasının yanında kişilerin geçmiş-şimdi, memleket-gurbet, iyilik-kötülük gibi bağlarını da hatırlatır niteliktedir. Her iki romanda da Almanya'ya gidiş umuda yolculuktur ve çekilen sıkıntılar göze gözükmaz. Dönüş yolu ise iç hesaplaşmaların, hayal kırıklıklarının yoğun hissedildiği hem fiziki hem ruhsal bir yorgunluktur.

Fikrimin İnce Gülü, hem gerçek anlamda köyüne dönen bir işçiyi hem de mecaz anlamda hayatının anlamını kavrama yolunda olan insanı anlatır. Yol, Bayram'ın deyimi ile menzile varır ancak çekilen çileye değer bir sonuç elde edilemez. Çünkü onun mücadelesi yüce bir amaç ve iyilik için değil ezilmişliğini bastırıp bey olmak ve kendini ezen konumunda görmek içidir. Geleneksel anlatı kahramanlarının tersine modern zamanın anti-kahramanı kaybetmeye mahkûmdur. Bayram da bütün çabasına rağmen komik ve iticidir.

Salim ise zorunlu ve ani bir kararla yola çıkar. Babasının ölüsüne karşı saygısız sayılabilecek davranışı yolda yaşananlarla geri planda kalır çünkü Salim etrafındakilerden daha temiz ve masumdur. Yol; pek çok ülke ve şehri, farklı milliyetteki insanları, Almanya'ya giden Türk işçilerinin farklı yönlerini gösterebilmesi bakımından fondur. Salim, yardım sever, cömert, vicdanlı, cesur ve açık sözlüdür. Kaçakçı tır şoförlerinin '*sarı kız*' diye tabir ettikleri uyuşturucuyu fark edemez ve içer, başkalarına yardım edebilmek için vakit kaybeder ve babasının ölüsü kokar. Bu yolculuk ona düşünsel anlamda bir olgunluk kazandırmaz. Onun tek hedefi babasını toprağa verip geri dönmektir. Yazar, değişmeyen gerçeğe ayna tutup, roman başkişisini romanın sonunda olduğu yere geri bırakır.

Yol, romanda aşılması gereken mesafe olduğu kadar yol boyunca geçilen yerler romanın başkişisi Bayram'ın zihnindeki çağrışımlar için bir arka plan da oluşturmaktadır. Havsa' dan geçerken askerliği sırasında Ergani'den alıp Diyarbakır Cezaevi'ne getirdikleri Havsalı yedek subayın kendisi ile konuşmaya çalışması ve dayak yiyişini hatırlar. Yol kenarlarındaki fabrikaları gördükçe Almanya'da beraber çalıştığı arkadaşlarının birlik olup memlekette bir fabrika açalım, diyerek kurdukları hayalleri hatırlar. Yol kenarlarındaki

binaların sayısının hızla artmış olması toplumdaki hızlı değişimi hatırlatmaktadır. On beş yaşında evden kaçarak çıktığı bu zorlu yolculukta kandırılmış, aşağılanmış, yorulmuştur. Sivrihisar, Eskişehir, Ankara, İstanbul ve Almanya bu yolculukta aşılması gerek engellerin bulunduğu duraklardır. Toplumda erkekler için bir tür erginleşme sayılan askerlikte de yollardadır hep. Onu hep yolda bekletirler, komutanı yolda arabayı üzerine sürer. Dönüş yolu da yine aşılması gereken engellerle doludur. Kamyon sürücüsünden dayak yemiş, karısı gibi gördüğü namusu saydığı arabası defalarca hasar almış, kaza yapmıştır. Yıllarını harcayarak hazırladığı dönüş yolu ruhsal anlamda boşlukla son bulacaktır.

E-5 romanında yol, Salim'in en zor sınavı gibidir. Yol güzergâhını bilmez, yanında harita yoktur. Diğer Türk yolcularının peşine takılır yolunu bulmak için. Bu durum onun ve temsil ettiği kitlenin hayata karşı durumunu da özetler. Çoğu eğitim seviyesi düşük, nitelsiz olup bedensel olarak sağlıklarına bakılarak işçi olarak seçilmişlerdir. Dolayısı ile çıktıkları umut yolculuğunda birbirlerine rehberlik edemezler. Salim'in yolda tanıştığı kişiler onu yavaşlatır, sıkıntılarına ortak eder. Geçmişini düşündüğünde yola odaklanamaz ve kazalar atlatır. Uzun bir yol, yağmur, sis, trafik sıkışıklığı da bedensel olarak yorar. Bu romanda yol, roman kişisi için yabancı olan şehirlerden geçer dolayısı ile geçmişi hatırlatma işlevi yoktur. Avrupalı insanlara gümrüklerle ayrıcalık tanınması, trafik polislerinin Türklere karşı olan sert tutumları, kazalara karşı kayıtsızlık yolun bir sahne gibi kullanılması ile gözler önüne serilir.

Yoldaki işçiler için araba hem bir araç hem de bir zenginlik göstergesidir. *‘Romanlarda tematik çatışmanın yol ve yön almasında, merkez figürün oluşmasında, kişileri ve arabaları birbirinden bağımsız ele alamayız; neredeyse bu iki unsur tekleşmiş olarak, birbiriyle iç içe girmiş işlevlere sahiptirler.’* (Narlı, Araba Sevdaları, 2002) Bayram'ın Mercedes'i ya da Mercedes'in Bayram'ı yoldadır. Yoldaki herkesle çatışması arabası içindir. Köyü Ballıhisar'dan on beş yaşında çıkmış altında Mercedes'i ile yıllar sonra statü kazandığını düşünerek dönmektedir. Mercedes hem bir marka ile sembolleşmiş zenginlik hem de Bayram'ı özgür kılan bir araçtır. Bir yuva kurmayı, Kezban'la evlenmeyi, zaman zaman düşünse de bir arabaya sahip ola arzusu daha baskın çıkar. Çünkü araba başkalarına gösterilebilecek, hiçbir yere y ait olmayan Bayram'ı oradan oraya taşıyacak bir araçtır. Tek başına yaptığı yolculukta Mercedes'i Balkız ile sürekli konuşarak onu kişileştirmektedir. Başkalarına göre *‘bok rengi, sidik rengi, hardal rengi’* Bayram'a göre *‘bal rengi’* olan bu araba hem kahramanın yol almasını sağlayan yardımcısı hem de taşınması ve korunması gereken en değerli yüküdür. *‘İstikbal, şan ve şeref’* tir. Arabanın Bayram için vazgeçilmezliği çocukluğu ile ilgilidir. İlk olarak köye gelen Ford'un sahibi köyedeki herkes tarafından eli

öpülen, yaşlılarca saygı gösterilendir. Vapurda karşılaştığı zengin koca hayali kuran Ayfer '' Mercedes' li bey bile peşime düştü benim'' avuntusundadır ve son olarak Kezban Bayram'ın arabaya kendisinden çok önemsemesine içerlese de arabası olan bir kocayı yeğ tutmaktadır. Bayram bütün bu algının kurbanıdır aslında. O yalnız bir işçi değil sistemin, dönem anlayışının ve yalnızlığın pençesinde soruları ile boğuşan çağın insanıdır. Araba sevdası öyle aklını bulandırır ki araba ile Kezban arasında tercih yapmak zorunda kalmanın bunalımını yaşar. Ömrünü tüketerek sahip olduğu şeyin aslında bir metal yığınının ibaret olduğunu anladığında ise kimsesi kalmayacaktır artık.

E-5 romanında Salim için arabanın araç olarak kullanılması dışında bir anlamı yoktur. Onun varlıklı olmaktan, zenginliği ile hava atmaktan önce ailesini sağlıklarına kavuşturma endişesi vardır. Arabayı rastgele eşyalarla doldurur, başka yolcuları ve eşyalarını arabaya alır. Araba bozulduğunda tek endişesi geç kalmaktır. Ancak diğer Türk yolcuların arabalara bakarak kıyas yaptıkları görülür. Ancak Salim'in ne arabasının renginden ne modelinden söz edilir. Araba, bilmediği bir yolda birilerinin peşine takılıp Türkiye'ye gelmeye çalışırken kullandığı bir araç olmasının dışında başkalarına yardım etmek için de bir nesnedir. Şahsileştirilmez, anlam yüklenmez.

Para Hırsı, Değerler Çatışması ve Aile

Fikrimin İnce Gülü romanında başından sonuna kadar iç çatışma verilir. Çatışmanın bir tarafında para diğer tarafında ise insan hayatına anlam katan her şey vardır: sevgi, aile, arkadaşlık, vefa, sadakat... Bayram'ın insanların gözünde saygın bir yer edinmek, sevilmek isterken herkesi kaybedişi çok trajiktir. Suç ve Ceza'nın Raskovnikov' u gibi Bayram'da kimsenin bilmediğini sandığı suçlarını kendi içinde defalarca mahkeme eder. Ancak onun farkı her seferinde kendini haklı çıkarmasıdır. Bitmeyen hesaplaşmanın nedenini de burada aramak gerekir.

Anne babası ölmüş olan Bayram çocukken itilip kakılmıştır. Para ile güç, sevgi, değer satın almak ister. Para kazanmak için dinlenmeden çalışır. Biriktirdikçe para araç olmaktan çıkıp amaca dönüşür.. Yol boyunca özlediği Türk yemeklerini tatmak için iştahı kabarsa da cebindeki paraya kıyamaz. En temel ihtiyaçlarını bile karşılamadan yaşamaya çalışır. Yenilenin içilenin hesabı yapılmaz denilen bir toplumda Bayram'ın bu tavrı çevresinde hep dışlanmasına sebep olur. Bayram uç bir örnek olarak sunulsa da romandaki diğer kişiler için de para çok önemlidir. Almanya'da işçi olarak çalışan Veli ailesi ile birlikte Türkiye'ye dönerken arabası tıklım tıklım eşya ile doludur.

E-5 romanında Salim ailesi için çabalar. Para hırsı olmasa da ağır çalışma şartları onu insani duygulardan uzaklaştırır. Diğer işçiler için durum daha da kötüdür. Sendikal örgütlenmeye korktukları için yanaşmazlar, yurttaşlarının

kaza sonrası etrafa savrulan cesetlerini sohbet ederek izler, yolda kalan kimseye yardımcı olmazlar. Ferit isimli Türk işçi ve ailesi de romanda geniş yer tutar. Türkçe öğrenmeden kilise kreşine verilen bebekler, anne baba ile birbirlerini anlayamaz şekilde yetişir. Ev işlerini yapıp, kardeşlerine bakmak zorunda kalan erkek çocuklar, cinsel kimlik karmaşası yaşar. Eğitimsiz anne babalar ağır çalışma koşullarının da etkisi ile tahammülsüz ve şiddet eğilimli olup çocuklarını hırpalatırlar. Ailelerden alınan çocuklar Türkiye'ye kesin dönüş yapan aile için ayrı bir sancıdır. Aileler parçalanmış, çocuklar iyi bir eğitim alamamış, iki kültür arasında kalıp bocalamıştır. Almanya'da çekilen sıkıntılar; kaybedilen sağlık, gençlik, evlatlar maddiyatla telafi edilmeye çalışılmıştır.

Yalnızlık ve Ezilmişlik

Kişiliğin büyük oranda çocukluk yıllarında oluştuğuna dair pek çok araştırma vardır. Bayram, sadece kendini düşünen itici biri olarak gözüke de öksüz yetim oluşu, köylünün kendisiyle dalga geçişi düşünülürse şartların kurbanıdır. Ona acıyan, anlayış ve şefkatle yaklaşan tek kişi Kezban'dır. Köyde dalga geçilen çocuk kurban rolünü öyle benimser ki Ford'a kurban keselim dediklerinde kendini keseceklerini sanıp dehşete düşer. Sivrihisar 'da ekmeğin parayla satıldığını dahi bilmeyen bu köylü çocuğu yine "garip" tir. Temizel Oto Tamirde çalışırken kaza sonucu yanan yüzü ise ömrü boyu içindeki yara sızladıkça titrer.. Kaldığı ikilemde ağır basan hep maddiyat olur. Askerliği sırasında Doğu ve Güneydoğuda askerin kaçakçılara, sivillere davranışlarından, Havsa'lı subaya yapılan muameleden etkilenir. Bir süre sonra, tutuklananlar karşı kendisi de aşağılayıcı bir tavır takınır hatta fırsat bulursa onları itip kakar. Ezilmişlik duygusunu öyle yoğun yaşar ki başkalarını ezmek onu rahatlatır. Askerde üzerine cip süren komutanı ve askeri disiplin zaten içe kapanık olan Bayram'ı daha da ezilmiş bir adama dönüştürür. Güvensizlik onun temel kişilik özelliği halini gelir ve sonraki yaşamında ne giyerse giysin üzerinden atamadığı bir kılık olur. Almanya'da da durum değişmez.

Türk işçiler, Almanlar tarafından adeta bir robot gibi hızla çalışan makinelerin başında saatlerce çalıştırılmaktadır. Hak ettikleri şartlarda çalışmadıklarını eleştirdiklerinde Bayram: " *kibarlığına cömertliğine bir karşılık verememekten*" çekindiğini söyleyerek tepki çeker. Para isteyecekler korkusu ile arkadaş toplantılarına katılmaz, gezmez. Başını belaya sokmamak için tartışmalara katılmaz ve fikir beyan etmez. Dışlanmasının sebebi de bunlardır.

İnsanlarla sağlıklı ilişkiler kuramaması çocukluğunda yaşadıkları ile anlaşılmaya çalışılsa da Bayram, insandan çok paraya ve güce sığınarak ezilmişliğini telafi etmek ister. Para kazanırken de etrafındaki herkesi

kaybederek içinden çıkılmaz bir döngüde harcanır. Yolda gelirken diğer arabalar ile kendi arabasını sürekli kıyaslaması, Gülden House sürücüsünün kendisini kışkırdığını ve bu yüzden kendisi ile uğraştığını sanması üstünlük çabasıdır. Almanya’da Almanlar ile eşit şartlarda çalışmayan, iş güvencesi olmayan, adeta bir robot olarak görülen Türk işçileri yurda geldiklerinde kendileri de hemşerilerini ezme çabası içine girerler. Bayram bu insanların temsilcisidir. Üstelik o, her iki ülkede de ezilen olmakla uç bir örnektir.

Bayram’daki para hırsının nedeni de sonucu da yalnızlık ve eziklik duygusudur. Franz Lehar yazan kırmızı gömleği, hasır şapkası ve gözlükleri ile dikkat çektiğini sansa da Mercedes’e yakışan bey olamaz hiçbir zaman.

Arabası ile kaza yaptığında bile köylünün kendisi ile dalga geçeceğini düşünür. Çünkü o arabanın sahibi değil araba için hayatını kurban edendir

Salim ise babasının savaş anıları ile büyümüştür. Türkün cesareti, kahramanlığı, Kuvayimilliyeye kahramanları, Atatürk’ün vatan için yaptıkları artık ezberindedir. O gençliğinde gezip tozmuş, arkadaşları arasında saygınlığı olan biridir. Ekonomik sebeplerle Almanya’ya gelmek zorunda kalmıştır. Kendine güveni vardır. Ailesi ile bağları kopmamış, evlenmiş ve sorumluluklarının bilincindedir. İşçi seçerken kendilerini soymalarını gururuna yediremez. Ancak Almanya’ya gelmesi ile dil bilmeyişi, maddi sıkıntılar, Alman kanunlarını bilmemesi, Türk konsolosluğunun kendilerine yardımcı olmayacağı düşüncesi onu sindirmiştir.

Babasının ölümü üzerine derdini kimseye açamaz, yol göstereni olmaz. Yola çıkarken Karısı Sünbül’ü de Almanya’da hasta halde bırakmaya gönlü razı olmaz. Bir bilinmezliğe doğru yol alırken karşısına kim çıkarsa çıksın ondan medet umacak psikolojidedir. Yolda tanıdığı Türk işçiler onun küçük dünyasını darmadağın eder. Siyasetle hiçbir ilgisi olmadığı halde hapse atılması da dönemin şartlarının insanları ne kadar kolay suçlu konumuna sokabildiğini de göstermektedir.

Romanda baba ile oğul, geçmiş ile şimdi arasında bir zıtlık dikkati çeker. Geçmişte Almanlar bize dosttur ancak şimdi düşmanca davranmaktadır. Geçmişte Türk milleti büyük işler başarmıştır şimdi ise Almanların kölesi gibi çalışmaktadır. Bu zıtlık Salim’in Almanya öncesi –Almanya sonrası kişiliğinde de dikkati çeker. Salim’in ömrünün geri kalanında insani duyguları kaybetmiş olarak kalacağı anlaşılmaktadır. Arkadaşına yazdığı mektuptan anlaşılır ki: Türkiye’de hapistedir ama o bu durumdan değil Almanya’daki fabrikadan atılmaktan korkar. Her iki romanda da roman başkışisi Almanya dönüşü bedenlen de ruhen de çökmüş, sindirilmiştir. Buna rağmen Türkiye yolunda iken yine Almanya’ya dönmeyi istemeleri çaresizliğin bir kanıtıdır.

Rüşvet

Almanya'ya giden işçilerin tamamlamaları gereken evrak işlerinden, yurda giriş ve çıkışlardaki gümrük işlemlerine kadar pek çok yerde rüşvet alınmaktadır. Kapıkule Sınır Kapısı'nda memur olan, Nuran Hanım "*alçak gönüllü bir gazlı çakmak ya da alçakgönüllü bir şişe şampuana*" tenezzül etmektedir. Bu durumdan rahatsızlık duyması gereken gurbetçiler de verdiği rüşvetle ya başkalarının sırasını kapmakta ya da yurda soktuğu eşyaları satarak fazlasını kazanacağı düşüncesi ile "*Allah razı olsun*" diyerek minnetini ifade eder. Girişte olsun, çıkışta olsun bizi ne çeşit belalarda koruyor" diyerek duruma razı olmaktadır. E-5 romanında ise Salim'in arabasına binen öğrenci genç gümrük kapısından sorunsuz geçebilmek için pasaportun arasına para sıkıştırır. Salim ise bu durumu anlayamayacak kadar saftır. Korku ve tedirginliğinin had safhada oluşu onun bu tarz işleri bilmemesi ile de ilgilidir.

Türkiye'de yolu çeviren polise para teklif etmeleri ise hem gencin baskı makinasını hem de Salim'in babasının ölüsünü yakalatmasına sebep olur. Bu durum rüşvetin her yerde geçerli olduğu gibi bir yaygın inanışın varlığına da delil olarak sunulabilir.

Paranın pek çok manevi değer önüne geçtiği toplumda rüşvet bozulmuşluğun günlük hayata bir yansımasıdır. Bayram'ın Almanya'ya giderken İbrahim'in sağlık raporunu değiştirmesi için rüşvet verdiği laborantın "*Doktor nasıl para kırıyor o ceplerini durdururken bana mı kaldı almam demek*" düşüncesi tabana doğru yayılan anlayışı özetlemektedir. Rüşveti alan ve veren arasında da araçlar yeni bir kazanç kapısı oluşturmuş, kanıksanmış durumun yanlışlığını anlatmaya çalışan az sayıdaki devlet görevlisi de çalıştıkları ortamda dışlanarak bir şekilde cezalandırılmıştır. Vedat gibi idealist memurların sözleri bürokrasinin ağırlığından yılmış, bir an önce memleketine ulaşma çabasındaki gurbetçiler için bir anlam ifade etmez.

Tüketim toplumunda para her şeyin anahtarıdır. Bu sihirli anahtara sahip olmak için de her yol mubahtır. Romanda, rüşvet ile ilgili anlatılanlardan çıkarılabilecek bu sonuç birbirini tetikleyen toplumsal sorunları göstermesi bakımından da önemlidir.

Sonuç

İnsan içinde yaşadığı mekândan, toplumdan ve zamandan ayrı düşünülemez. Adalet Ağaoğlu, roman kahramanı Bayram'a köyünden çıkıp Almanya'da para kazanmak isteyen bir işçi olmaktan çok daha fazla rol ve anlam yüklemiştir. O; tek başına yola çıkan, tek başına mücadele eden ve tek başına dönen çağın yalnız insanıdır. Yol göstereni olmaz. Onun yaşadığı pek

çok olumsuz olay toplumun aksayan yönlerinin insan üzerindeki olumsuz etkisini örneklerken dönemin panoramasını da çizer. Bayram; tüketmenin, ezilen olmamak için ezmenin, maddiyat uğruna bütün manevi değerleri hiçe saymanın ve ömrünü bu uğurda harcamanın normalleştiği dönemde yaşayan sayısız insanın tipik bir örneğidir.

Güney Dal'ın romanında ise Salim Yanarca babasının ölüsünü karton bir kutuya koyduğu için yadırganacak bir kişiliktir. Ancak romanın ilerleyen bölümlerinde Almanya'dan dönen Türk işçilerinin durumu onun bu davranışını dahi masum kılar. O, ailesinin sağlığı için çalışan bir işçidir. Diğer işçiler gibi para hırsı, araba tutkusu yoktur. Onun görevi yol boyunca işçiler arasında gezinen bir kamera gibi durumu gözler önüne sermektir. Parçalanmış ailelerin, ağır koşullarda yıllarca çalışan bedensel ve ruhsal olarak sağlığı bozulmuş işçilerin, çocukları ile ilgilememenin acısını çekse de çalışmak zorunda kalan annelerin durumu gözler önüne serilir. Çocuklar ise iki kültür arasında kalmış, zaman zaman dışlanmış ve eğitim seviyesi düşük anne babalarından ihtiyaç duydukları desteği görememişlerdir.

Her iki romanda da Almanya' dan dönüş hüsrarla son bulur. Romanlar 1970 ve 1980'li yılları anlatsa da siyasi, sosyal ortam, işçilerin yaşadıkları hemen hemen aynıdır. Fikrimin İnce Gülü'nde iç hesaplaşma ön plana çıkar, roman başkışisi durmaması gereken yerde olduğunun farkına varır. E-5 'te ise başına gelen her şeye rağmen umudu yine Almanya'da olan Anadolu insanının dramı toplumcu gerçekçi anlayışla ele alınmıştır. Salim'in karşısına çıkan her bir roman karakteri işçilerin farklı bir sorununa dikkat çeker. Dolayısı ile Salim, Bayram gibi bir iç yolculuk yapmaz, gerçek hayatı gösteren bir kamera gibi yol alır.

Bütün bu olumsuzluklarda kişileri göçe iten maddi imkânsızlıklar, Almanya ile Türkiye arasında imzalanan anlaşmanın işçilerin karşılaşılabilecekleri sıkıntıların öngörülememesi, işçilerin eğitim seviyelerinin düşük olması, dil öğrenmeden gönderilmeleri, geçici olma anlayışının uyum sürecini zorlaştırması etkilidir. Almanya'nın işçileri satın alınan bir emek olarak görmesi de barınma, sağlık, sosyal haklar gibi konularda Türk işçileri kendi vatandaşından ayırmasına neden olmuştur. Bütün bunlar neticesinde bu işçi kitlenin yaşadıkları romanlarda trajik şekilde işlenmiştir. E-5 yolu ise çekilen çilenin gidiş yolunda olduğu kadar dönüş yolunda da devam ettiğini gösteren bir sahne gibidir. Umutla giden; kayıplar ve hayal kırıklığı ile dönen yorgun bir kitle ise yıllarca süren bu serüvenin kahramanlarıdır.

KAYNAKÇA

AĞAOĞLU, A. (2011). *Fikrimin İnce Güllü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

AKTAŞ, Ş. (1991). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

ANDAÇ, F. (2000). *Adalet Ağaoğlu Kitabı/Sen Türkiyenin En Güzel Kadınısın*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ankara Üniversitesi . (1996). TÖMER Çeviri Dergisi (Adalet Ağaoğlu Sayısı). (y.3 s.8), s. 119.

CAMPBELL, J. (2013). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. (Çev. S. Gürses) İstanbul: Kabalcı Yayınları.

CENGİZ, S. (2009). Almanya'daki Türk Yazarların Romanlarında Kimlik ve Yabancılaşma. *Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi.

DAL, G. (1979). *E-5*. Milliyet Yayınları.

FORSTER, E. Ç. (2019). *Roman Sanatı*. İstanbul: Milenyum Yayınları.

MORAN, B. (2005). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış* (13 b., Cilt 2). İstanbul: İletişim Yayınları.

NARLI, M. (2002). Araba Sevdaları. *Türkbilig*(2002/4), 19-23.

NARLI, M. (2007). *Roman Ne Anlatır*. Ankara: Akçağ Yayınları.

STEVICK, P. (2021). *Roman Teorisi* (5. b.). (Çev. S. Kantarcıoğlu) Ankara: Akçağ Yayınları.

TEKİN, M. (2004). *Roman Sanatı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

ZİYA GÖKALP'TE İDEAL GENÇLİK TASARIMI

Nurullah ÇETİN*

Öz

Ziya Gökalp, 1908 sonrası süreçte hem yıkılmakta ve parçalanmakta olan Osmanlı Devletinin yeniden ayağa kalkması için, hem de dünya Türklüğünün birleşip bütünleşmesi ve kalkınması için Turan Türk Birliği projesini gündeme getirdi. "Kızılelma ülküsü" adını verdiği bu projeyi "Kızılelma" adlı uzun manzumesinde anlattı. Bu ülküyü gerçekleştirmek üzere tasarladığı ideal Türk gençliği için Ay Hanım adını verdiği genç bir kızı rol model olarak seçti. Ay Hanım özellikle eğitim yoluyla Türk gençlerine Türklük, Müslümanlık ve modern Batı medeniyeti değerleri kazandıracaktır. Bu sentez aslında Ziya Gökalp'in "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" formülüdür. Ziya Gökalp, "Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Batı medeniyetindenim" diyen bir gençlik tasarlamıştır. Dünyanın her yerine dağılmış olan Türklerin geri kalmasının ve zayıflamasının sebebi, öz millî kültürlerini, dillerini, tarihlerini, kimliklerini, maddi ve manevi değerlerini unutmuş olmaları ve hep yabancı milletlere bağlı kalmalarıdır. Kurtuluş için de yapılması gereken şey, yabancı milletlerin boyunduruğundan kurtulmak, öz Türk benliğini yeniden kazanmak, inançta ve ahlakta İslam imanına ve ahlakına; kültürde, dilde, gelenekte Türk kimliğine bağlı kalarak modern Batı bilim ve teknolojisini almaktır.

Anahtar Sözcükler: Ziya Gökalp, Kızılelma, Turan Türk Birliği, İslamlaşmak, Türkleşmek, Çağdaşlaşmak, Gençlik Tasarımı.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

e-posta: ncetin64@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-1849-3275](https://orcid.org/0000-0002-1849-3275)

Geliş/Received: 12 Haziran 2023 / 12 June 2023

Kabul/Accepted: 27 Haziran2024 / 27 June 2024

ACCORDING TO ZİYA GÖKALP, THE IDEAL YOUTH DESIGN

Abstract

In the period after 1908, Ziya Gökalp worked both to develop the Ottoman State and to unite the Turks of the whole world. For this purpose, he developed the Turkish Unity project, which he named Turan. He called this project the "Kızılelma (Red apple, ideal, new target) ideal". He described this project in his long poem "Red apple". In order to realize this ideal, he tried to produce a new Turkish youth. The role model of the ideal Turkish youth he designed is a young girl whom he named Ay Hanım. Ay Hanım especially gave importance to education. She wanted a youth who was committed to Turkishness, Islam and the values of modern western civilization. This synthesis is actually Ziya Gökalp's formula of "Turkification, Islamization, Modernization". Ziya Gökalp has designed a youth who says, "I am from the Turkish nation, I am from the Islamic ummah, I am from Western civilization." The reasons why the Turks scattered all over the world are lagging and weakening are as follows: to move away from the national culture, to forget their language, history, identity, material and spiritual values and to always adhere to foreign nations. In order to get out of the bad situation, it should put an end to the cultural imperialism of foreign nations. It is to adopt the Islamic faith and morality, use the Turkish language, attach importance to Turkish literature and art, preserve Turkish traditions, and take western science and technology.

Keywords: *Ziya Gökalp, Kızılelma (Red Apple, Ideal, New Target), Turan Turkish Union, Islamization, Turkification, Modernization, Youth Design.*

Giriş

1908 sonrası İkinci Meşrutiyet dönemi aydın ve edebiyatçılarının önde gelenlerinden biri olan Ziya Gökalp, Osmanlı Devleti'nin yıkılmaya, parçalanmaya, dağılmaya yüz tuttuğu bir ortamda Türk milletinin yeniden dirilip ayağa kalkması için hem kuramsal planda hem de edebî metinlerle somut uygulama planında yeni Türk gençliği tasarımını ortaya koydu. Onun gençlik tasarımının temelinde sadece Osmanlı Türklüğünü kurtarmak değil; aynı zamanda Osmanlı Devleti sınırları dışında kalan Türklerin de bir birlik içinde kurtarılması ülküsü vardır. Onun ütopyasının adı Turan Türk Birliğine dayalı "Kızılelma ülküsü"dür. Bu ütopyayı gerçekleştirmek üzere seçtiği örnek Türk genci tipi de Ay Hanım adını verdiği bir genç kızdır.

Ziya Gökalp, geleceğin Türk dünyasını yeniden kuracak olan Türk gençliği tasarımını *Türk Yurdu* (Yıl:2, Sayı:31, 10 Kânun-ı Sani 1328-23 Ocak 1913) dergisinde yayınladığı, kendisinin masal dediği ve masal kurgusuna ait bazı motiflere de yer verdiği, "Kızılelma" adlı geleneksel mesnevi nazım şekline benzer manzum bir hikâye üzerinden verdi.

Tamamen hayalde tasarlanan bir masal olan “Kızılma” manzumesinin yüzey yapısında Ay Hanımla Turgut arasındaki bir beşerî aşk hikâyesi, derin yapısında ise özellikle Ay Hanımın Türk milletine olan millet aşkı işlenmiştir.

”Kızılma” Manzumesinin Özeti: Azerbaycan’ın Bakü şehrinden, Hanlar soyundan zengin milyoner bir babanın ve Kırgız’ın Konrad boyundan bir ananın kızı olan, Türklüğü çok sever ve yurda yâr olan, uzun boylu, kumral ve yüksek alınlı Ay Hanım Paris’te eğitim görmektedir. Birden anası babası ölür. Ama o eğitime devam eder. Amacı Türk illerinde Turan’da yeni tarzda okullar açmak ve hakikat ışığını ruhlara saçmaktır. Bunun için en yeni eğitim ve öğretim tarzını öğrenir. Paris’teki eğitiminden sonra ülkesine Bakü’ye döner.

“İstikbal Beşiği” adında biri kızlar, biri erkekler için iki okul açma teşebbüsüne geçer. Bu okulların inşaatı devam ederken bir yandan da İslam’ın ruhunu, Doğu Türk İslam dünyasını, kültürünü, değerlerini tanımak isteğiyle meşhur bir âlim olan Sadeddin Molla’dan ders alır. Sadece batılı bilgileri öğrenmek ona yeterli gelmez. Doğuyu da tanımak gereğine inanır.

Ay Hanım bahar mevsiminde bir akşam atına binip Bahadır Ağayla birlikte kırlarda gezintiye çıkar. Bu gezinti sırasında sarışın, uzun ve dağınık saçlı, gözleri dalgın, sanatçı ruhlu, solgun çehreli bir delikanlı görür. O delikanlıya âşık olur gibi olur. Fakat o sevda illetine kin tutar ve milleti için yaşamayı yeğler. Serseri bir aşka gönül bağlayanın yurda yeni can veremeyeceğini söyler.

Bu arada Ay Hanımı hayal meyal karşıdan gören İstanbullu Turgut adlı o delikanlı da âşık olur. Turgut, gördüğü rüyayı yorumlaması için Sadeddin Molla’ya gelir. Ay Hanım gelenin o âşık olduğu delikanlı olduğunu anlar ve oradan uzaklaşır. Turgut, Mollaya derdini anlatır.

Ressam olduğunu, üstadının tabiat olduğunu, önündeki yolun ikiye ayrıldığını, soldaki yolun nereye gittiğini bir çiftçiye sorduğunu; onun da “*bu yol Kızılma’ya gider*” dediğini, gide gide bu şehre geldiğini, bunun rüya mı gerçek mi olduğunu bilemediğini, atlı bir perinin gökten indiğini, ona “*sen kimsin, burası neresidir?*” diye sorduğunu; onun da “*bu Kızılma’dır ben de perisiyim*” dediğini anlatır ve bu hikâyenin yorumunu öğrenmek istediğini, Kızılma’nın ne olduğunu Mollanın bilebileceğini söylediklerini belirtir. Mollaya bu amaçla geldiğini söyler. “*Bana Kızılma’yı anlatın*” der. Sadeddin Molla ona Kızılma’yı anlatır.

Ay Hanım Sadeddin Molla’dan Kızılma’nın Türklerin tarih boyunca ulaşmak istedikleri yer ve ülkü olduğunu öğrenince millet aşkını ön plana alır, Turgut’a olan beşerî aşkını geri plana atar ve bütün dünya Türklerini eğitmek ve birleştirmek ülküsünü gerçekleştirmek için bir çalışmaya girer.

Bu bağlamda Türklük, Müslümanlık ve modern medeniyet değerleriyle donanmış, iyi eğitilmiş bir Türk gençliği tasarımı ortaya koyar. Geleceğin Türk dünyasını yeniden şekillendirecek olan bu ideal Türk gençliğini yetiştirmek için Bakü, Kazan veya İstanbul gibi Türk şehirleri uygun değildir. Çünkü Türk dünyasında o zaman henüz istediği hürriyet ortamı yoktur.

İsviçre’de Lozan yakınlarında bir “Türk Beldesi” kurar ve orada okul açar. Bu okulun adını da “Kızılelma” koyar. Bu okulda fen, ziraat, ticaret ve sanat eğitimi yapılacaktır. Burası “*yeni Âdem ve yeni Havvalar*” üretecektir. Türk dünyasının değişik yerlerinden gelen gençler buraya akın ederler.

Ay Hanım okul işiyle uğraşarak Turgut’a olan aşkını unutmak ister. Ama gönlündeki aşk derdini de saklayamaz. Öbür taraftan Turgut, ülke ülke, şehir şehir dolaşarak Kızılelma nerede diye sorar, fakat kimse bilmez. Nihayet Kaşgar’da bir sabah bir ilan görür. İlanda “*Çocuklarını buraya vermek isteyenler isimlerini yazsınlar, yakında kafile yola çıkacak*” yazısını görür.

Turgut bunu görünce çok sevinir ve Kızılelma’nın Lozan civarında olduğunu ve aydınlık Turan’ın yeni Tomris’i olan güzel hurisinin orada olduğunu anlar. Çocuklarla birlikte yola çıkar. Kızılelma’ya gelince müdüre bir mektup yazarak okulda resim hocalığı görevi ister. Ay Hanım yardımcısı olan Tomris Hanıma ‘*onu yarın yanıma getir*’ der. İlk görüşte kendisini tanıyıp tanıyamayacağını merak eder.

Tomris onunla görüşür ve görüşmeyi Ay Hanıma aktarır. Turgut ona Kızılelma’yı ve Ay Hanım zannettiği Tomris’i rüyasında gördüğünü söyler. Tomris Turgut için: “*Deli vesselam, gözü dalgın, aşkı coşkun bir adam*” der. Ay Hanım bu sözleri duyunca hemen sararır. Turgut’un kendisine mi yoksa Tomris’e mi âşık olduğu konusunda şüpheye düşer. Turgut burada Ay Hanım zannıyla Ay Hanımın yardımcısı olan Tomris Hanıma âşık olur. Fakat Tomris Ertuğrul’la evlenecektir. Turgut okulda resim hocası olur. Ay Hanım ona görünmez. Turgut her gün odasına çekilip Ay Hanım zannettiği Tomris’in resmini çizer.

Bir gün Tomris’in evleneceği haberini alır. Bunu duyunca birden sarsılır. İntihar etmek için bir mağaraya gider. Elinde tabanca ile beynine sıkacakken birden Ay Hanım çıkar gelir ve elinden tabancayı alarak onu intihardan vazgeçirir. Turgut onu görünce “*sen Tomris misin?*” der. Ay Hanım da “*hayır ben Ay’ım*” der. Sonra Turgut’la Ay Hanım evlenirler. Kızılelma güzel bir cennet olur. Oradan Turan’a mutluluk yayılır.

Türklerin Yeniden Dirilişi Arketipi: Ziya Gökalp, “Kızılelma” manzumesinde özellikle Türk gençliğine Türk tarihini hatırlatarak dünya Türklüğünün olumsuzluklarla dolu güncel durumunu yani şimdiye dair

bilinç hâlini sergiler ve bundan kurtulup yeniden millî kimlik değerlerine bağlı eski birlik bütünlük, bağımsızlık, hürriyet içinde bir Turan Türk dünyası inşa edebilmek için yapılması gerekenleri ortaya koyar. Bu süreci tarihsel akış içinde üç aşama halinde şöyle verebiliriz:

1.Bilinçaltı Hâli: Türk Kimliğinin Korunduğu İlk Dönemler: Türklerin en eski zamanlardaki birlik, bütünlük ve bağımsızlık dönemleridir. Bu, kabaca Türklerin Müslüman olmadan önceki ve henüz Arap ve Acemleri taklit etmediğimiz ilk Müslümanlık dönemleridir. Bu dönem, kendi yasamızın ve töremizin hâkim olduğu, Turan Türk birliğinin sağlandığı ve yaşandığı parlak dönemdir. Henüz başka milletlerin kültür emperyalizmine maruz kalmadıkları, kendi özgün kültürel kimliklerini korudukları bir dönemdir. Bu dönem destanlarımızla, hatıralarımızla millî hafızamızda, bilinçaltımızda durmaktadır.

Ziya Gökalp, “Kızılelma” manzumesinde Orhun ve Turfan’ın temsil ettiği eski Türk varlığını idealize eder ve o saf Türk varlığının günümüzde yeni, modern şartlarda yeni özelliklerle yeniden diriltilmesini ister:

“Bilir bir gün millî irfan doğacak,

Yeni Orhun, yeni Turfan doğacak.” (Tanyu 1976: 18)

Burada Turfan, eski zamanlarda Uygur Türklerinin, Türk medeniyet ve kültürünün merkezlerinden biridir. Orhun ise MS 8. yüzyıla ait eski Göktürk yazıtlarının yer aldığı Orhun ırmağıdır.

İdealize edilen ilk dönemimize İslam öncesi ile birlikte henüz Arapları ve Acemleri taklit etmediğimiz, onların dillerinin, kültür ve edebiyatlarının etkisi altına girmediğimiz ilk Müslümanlık dönemimiz de dâhildir.

Ay Hanım, Kızılelma ruhunun ilk dönemimiz arasında yer alan 13. yüzyılda Moğol İmparatorluğuna başkentlik yapan, Orhun kalıntılarının da bulunduğu Karakurum’da olduğunu ama unutulduğunu belirtir:

“Değilmiş Arap’ta, Acem’de, Rûm’da:

Unutulmuş kökü Karakurum’da...” (Tanyu 1976: 21)

2.Bilinç Hâli: Türk Kimliğinden Uzaklaşp Mankurtlaşma ve Taklit Dönemi: Uzun tarihî dönemler boyunca Türklerin kendi millî kimlik değerlerinden uzaklaştığı ya da uzaklaştırıldığı, öz benliğini kaybettiği, mankurtlaştığı dönemlerdir. Bu dönemlerde Türkler yanlış bir yönelimle Kızılelma zannıyla hep başka milletlere, başka ülke ve kültürlere yönelmiş, hep başka milletler için çalışmış, başkaları için kendini feda etmiş, ama aradığı Kızılelma’yı yabancı ellerde bulamamıştır. Doğal olarak zaten de bulunamaz. Başka kültür ve milletlerde asimile olmuş, öz benliğine, ruh köküne, kendilik değerlerine yabancılaştırmış, mankurtlaştırmıştır. Bu dönemler

olumsuz, kötü ve bizi çökerten, geriletken, esir ve köle eden, başka milletlere bağımlı hale getiren dönemlerdir.

“Kızılelma” manzumesinde Ziya Gökalp’ın yansıtıcı bilinci olan, onun doğrularının, değerlerinin, kabullerinin, ülküsünün sözcüsü ve temsilcisi olan Sadeddin Molla, Turgut’a atalarımızın Kızılelma’yı yanlış yerlerde, yabancı milletlerde ve kültürlerde aradıkları için bizim geri kaldığımızı, özümüzü kaybedip mankurtlaştığımızı bazı örnekler üzerinden ve Türk tarihi yorumu yaparak şöyle anlatır:

“Oğlum Türk fatihleri her yeri istila etmek isterlerdi. Fethedeceği yeri kendisi için cennet gibi güzel bir bahçe olan İrem sanırdı. Bu güzel ve tatlı ülkeye ulaşmak için Hind’e, Çin’e, Mısır’a, Rum’a gitti. Fakat asla bu meçhul yere yaklaşamadı. Çünkü o vaat edilen ülke, hariçte mevcut bir ülke değildi. Kızılelma elbette vardır, fakat onun semti başka diyardır.

Biz çok yerleri fethettik ama her birine manen fethedildik. Bir ülkeyi kendimize bağlamışız ama oradaki medeniyete uymuşuz. Böylece bazen Hindli bazen Çinli olmuşuz. Arap, Acem, Frenk dinine uymuşuz. Kendimize ait bir Türk hukuku, Türk felsefesi, Türk edebiyatı yapmamışız. Bizden de birçok şair ve filozof çıkmış ama Farsça, Arapça, Fransızca, Rusça, Çince yazmışız. Ancak birkaç hece Türkçe yazmışız. Mesela bir Türk filozofu olan Farabi (MS 870-950) Arapça, Karamzin Rusça yazmış. İbn-i Sina (MS 980-1037), Celaledin (MS 1207-1273), Zemaşşeri (MS 1075-1144) emeklerini Araba, Farsa vermişler. Buharalı Şevket, Genceli Husrev, Firdevsi’ye (MS 934-1020) yahut Sadi’ye (MS 1184-1282) uymuşlar.

Ziya Gökalp döneminde de birçok edebiyatçımız Fransızca yazmayı değerli bulurlar. Türkçe yazarlar da konuşma dilinde olmayan yabancı kelimeler kullanarak ağdalı konuşurlar. Avrupa taklidi şeyler karalarlar. Hakiki ruhumuz ve safi dilimiz bunlara: “Bize geliniz, fikre his, hislere hayat, vicdanlara ilham, şaire kanat bizdedir” diye bağırırlar. Her dilden kitaplar sıralayarak sanki zekâmızı kiralamışız. Türk’ün hem kılıcı hem de kalemi Arabı, Çini, Acemi yükseltmiş. Türk, her kavme bir tarih, bir yurt yaratmış, kendini başkası için aldatmış.

Öz işini daima yarım bırakmış, Uygur Türklerinin merkezi olan Turfan’ı bırakmış, Orhon ırmağına gitmiş. Önceki alfabetini, ilim ve fendeği yüksekliğini unutmuş. Yeniden bir yazı yasa düzmüş, her zaman zihnini boş yere üzmüş. Nice defa İbn-i Sina’nın *El-Kamun Fi’t-Tıbb* ve *Şifa* adlı kitaplarını okumuş, dönmüş geri tekrar Arapça dilbilgisi kitabı olan *Bina* adlı kitabı okumuş. Bizim bir tarihimiz yok, birçok farklı tarihlerimiz var. Birçok Merih yıldızı gibi parlak adamlarımız olmuş ama bir burca girmemişler. Her biri başka bir gökte parlamışlar. Aynı ruhu yüzlerce gövde bulmuş. Ne tarihî bir birlik bulmuşuz ne de millî bir saflık. (Tanyu 1976: 14-17)

3.Yeniden Diriliş: Bilincin Bilinçaltına Göre Yeniden İnşası: Bu dönem Turan ya da Kızılelma ülküsünün gerçekleştirileceği dönemdir. Bu gelecek dönemdir ve bu geleceği Ziya Gökalp'in 'yeni Âdemler, yeni Havvalar' dediği yeni Türk gençliği inşa edecektir. Ziya Gökalp, eserlerini verdiği İkinci Meşrutiyet dönemindeki Türk dünyasının içinde bulunduğu kötü durumdan iyi duruma geçmek, ya da olumsuz bilinç halini terk edip olumlu bir bilinç inşası için, daha önceleri de bilinen 'Kızılelma' adında bir kavramı yeni zamanlara uyarlayarak yeniden üretmiştir.

Kızılelma, eskiden beri Türk tarih ve kültüründe bir hedefe ulaşıldıkça yeni bir hedef belirleme, ona ulaşıldıktan sonra da yine yeni bir hedef belirleme ve böylece sürekli ilerleme, genişleme ülküsünün adıdır. Eskiden bu kavram, daha çok savaş terimi olarak ve yeni şehirler, ülkeler fethi için kullanılırdı.

Ziya Gökalp ise bu kavrama yeni bir anlam yükledi. Buna göre Kızılelma, bütün dünya Türklüğünün sosyal ve siyasi açıdan parçalanmışlığını, bölünmüşlüğü, dağıntılığını, ekonomik anlamda geriliğini, bilimsel anlamda cehaletini, millî bilinç yoksunluğunu giderip ortadan kaldırarak kurtuluşa erdirecek millî yol, millî ülkü, millî ruh, millî kimlik, Türkçe, millî sanat, millî ruh, töre, bilim ve teknolojidir.

Ziya Gökalp, 'kızılelma' kavramına şu anlamı yüklemektedir:

"Ne tarihî vahdet, ne kavmî safvet!

Kızılelma işte buna işaret.

Millette olsa bir gizli ihtiyaç,

Millî vicdan, bulur ona bir ilaç;

Türk bakmamış İrem yahut Sabâ'ya,

Demiş: 'Gideceğim Kızılelma'ya.'

Maksadı gitmektir birliğe doğru,

Millî düşünceye, dirliğe doğru...

Bilir bir gün millî irfan doğacak,

Yeni Orhun, yeni Turfan doğacak.

İctimaî bir yurt, kavmî bir tarih,

Edecek Türklüğü taklitten tenzih.” (Tanyu 1976: 17-18)

Tarihin bir döneminde atalarımız başka milletlere tabi oldukları zaman Kızılelma'yı yani iyiliği, hakikati, mutluluğu, gelişip ilerlemeyi yanlış yerlerde aramışlar ve hep hayal kırıklığı yaşamışlar ve zarar görmüşlerdir. Halbuki gerçek Kızılelma, Türk'ün vicdanında, tarihinde, kültüründe, töresinde, kendi dilinde, edebiyatında, öz benliğindedir. Türk gençliği, Turan Türk birliğine dayalı Kızılelma ülküsünü önce kendini, kendi kimliğini, kendi öz kültürünü, saf ve temiz ruhunu tanıyarak gerçekleştirmeye başlayacaktır. Nitekim 'Kızılelma' manzumesinde Turgut, Sadeddin Molla'yla şöyle konuşur:

“Pîrden sual ettim: ‘Sevgilim hani?’

Dedi bana: ‘Önce kendini tanı!’” (Tanyu 1976: 18)

Türk Gençliğinin Üç Kimlik Değeri: Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak: Ziya Gökalp'ın Kızılelma ülküsünde geleceğin büyük Turan Türk birliğini gerçekleştirmede yeni gençliğin Türklük, Müslümanlık ve medeniyet değerlerine bağlı kalması; bu üç değeri kendi bünyesinde bir senteze kavuşturması gerekir.

Aslında bu üç temel değer, Ziya Gökalp'ın bir formül halinde ortaya koyduğu, düşünce yazılarında ifade edip açıkladığı ve bir kitabına ad olarak verdiği “Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak”ta vardır. Ayrıca şu cümlesinde yer alır: *“İctimaî (toplumsal) ilmihalimizin birinci düsturu şu cümle olmalıdır: Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Garp medeniyetindenim”* (Ziya Gökalp 1972: 62)

Gökalp bu sentezle ilgili şu bilgileri verir:

“Türkçüler, tamamiyle Türk ve Müslüman kalmak şartıyla Garp (Batı) medeniyetine tam ve kati bir surette girmek isteyenlerdir. Fakat Garp medeniyetine girmeden evvel, millî harsımızı (kültürümüzü) arayıp bularak millî harsımızı meydana çıkarmamız lazımdır.” (Ziya Gökalp 1972: 42)

“Milletini tanı, ümmetini tanı, medeniyetini tanı.” (Ziya Gökalp, 1972, s.48)

“Türkleşmek, İslamlaşmak mefkûreleri (ülkûleri) arasında bir teâruz (zıtlık) olmadığı gibi bunlarla muasırlaşmak ihtiyacı arasında da bir tenâzu (zıtlık) mevcut değildir.” (Ziya Gökalp: 12).

“O halde her birinin nüfuz dairelerini tayin ederek bu üç gayenin üçünü de kabul etmeliyiz. Daha doğrusu bunların bir ihtiyacın üç muhtelif noktadan görülmüş safhaları olduğunu anlayarak muasır bir İslam Türklüğü ibda etmeliyiz (ortaya çıkarmalıyız).” (Ziya Gökalp: 13)

“Bugün Türk milleti Ural-Altay ailesine, İslam ümmetine, Avrupa beynelmileliyyetine mensup bir cemiyetten ibarettir.” (Ziya Gökalp: 13)

“Cismin tûlu (uzunluk), arzı (genişlik), umku (derinlik) olduğu gibi içtimâî (toplumsal) vicdanın da üç buudu (boyutu) vardır: Milliyetçilik, Ümmetçilik, Asırcılık.” (Ziya Gökalp: 13)

“Asrın fûnun ve felsefesini, fenniyât ve usûliyyâtını (teknik ve sistemini) millî ve dinî an'anelerimize (geleneklerimize) izah ettiğimiz surette aşilar ve mezcedersek (karıştırırsak), muasır bir İslam-Türk medeniyeti hâsıl olacaktır. Ve işte halk ruhunun Kızılelma diye aradığı bu mevûd (vaat edilen) vatana vasıl olduğumuz (kavuştuğumuz) zamandır ki hakiki manasıyla harsen (kültürel olarak) hür ve medeniyeten müstakil olacağız.” (Ziya Gökalp: 21)

“Biz Türkler, asrî (çağdaş) medeniyetin akıl ve ilmi ile mücehhez (donanmış) olduğumuz halde bir Türk-İslam harsı (kültürü) ibda etmeye (üretmeye) çalışmalıyız.” (Ziya Gökalp: 27)

“Türkçülerin gayesi muasır (çağdaş) bir İslam Türklüğüdür. Türkçülerin millet mefkûresi (ülküsü) Türklükse, ümmet mefkûresi de İslamlıktır. Bence Türkçülerin ayrıca bir ümmet programları da olmalı ve başlıca esasları da şunlar bulunmalıdır:

1.Bütün İslam kavimleri arasında müşterek olan Arap hurûfunu (harflerini) bilâ-tagayyür (değiştirmeden) muhafaza etmek.

2.Bütün İslam kavimlerinde ilim ıstılahlarının (terimlerinin) müşterek bir hale getirilmesi için İslam ümmeti arasında ıstılah kongreleri inikat ettirmek (düzenlemek) ve ıstılahları Türkçeden Arabîden ve kısmen de Farisîden yapmak bu gayenin vücuda getirilmesi için Paris'te Türk, Mısırlı, Hintli ve İranlı talebeler arasında bir ittifak hasıl olmuştur.

3.Bütün İslam kavimlerinde müşterek bir terbiyenin teessüsü için terbiye kongreleri inikat ettirmek.

4.Bütün İslam kavimlerinin müftü teşkilatları arasında daimî bir irtibat vücuda getirmek.

5.İslam ümmetinin timsali olan Hilalin kudsîyetini muhafaza etmek.

Bu umdelerden (ilkelerden) anlaşılıyor ki Türkçülük aynı zamanda İslamcılıktır. Yalnız Türkçüler İslam ümmetçisi olmak suretiyle kendilerini İslam milliyetçilerinden ayırt ederler. Çünkü İslam kavimlerine milliyet duygusunu nefyeden (reddeden) böyle gayr-i tabii (olağan dışı) bir ittihadı (birliği) bugün ne Türkler ve Araplar, ne Hintliler ve Afganlılar, ne Berberiler ve Fürsler kabul edebilirler. Türkler millî mefkûrelerini kuvvetlendirmek için dindaş ve vatandaşları olan hiçbir kavme karşı millî kin telkinine yeltenmediler. İslam ümmetçiliğini anlamamış olan Abdullah Nedimlerin, Fraşerli Naimlerin bu hatalı yoluna gitmediler.(...) Türklerin hepsi İslam olduğu için Türkçüler hiçbir zaman İslam ümmetçiliğine mugayir (aykırı) bir his beslemeyeceklerdir. Aynı zamanda Türkçüler muasırlaşmak zarureti de anladıkları için gayr-i Müslim (Müslüman olmayan) kavimler hakkında da bu medeniyet asrının icap ettiği ihtiramkâr (saygılı) vaziyeti muhafaza edeceklerdir.” (Ziya Gökalp: 34-35)

Gökalp'e göre modern eğitim sistemiyle batının sahip olduğu yeni bilim, teknoloji, sanat değerleriyle Türk millî değerleri ve İslam imanını birleştiren, Türk-İslam ve medeniyet sentezini temsil eden yeni bir nesil yetiştirilerek Turan Türk birliği sağlanacak ve bütün Türkler ilerleyip gelişecek ve mutlu bir hayata geçeceklerdir. Bu üç temel kavramı, üçlü formülü biraz daha açalım.

-Türkleşmek: Ziya Gökalp Türk çocuklarının ve gençlerinin nasıl yetiştirilmesi gerektiği konusunda üçlü formülünü birçok yerde tekrar eder. Bu bağlamda mesela *“terbiyede takip ettiğimiz gayeler üçtür: Türklük, İslamlık, Muasırlık. Bizim için tam bir terbiye üç kısımdan mürekkeptir (meydana gelir): Türk terbiyesi, İslam terbiyesi, asır terbiyesi”* (Tuncor 1981: 13) der ve buna göre eğitimde, okullarda Türk çocuklarına öğretilecek Türklüğü şöyle açıklar:

“Evvla millî lisan ve edebiyatımızı, millî tarihimizi öğretiyoruz ki Türk dilinden, edebiyatından, Türk tarihinden başka bir şey değildir. Bir Türk babası çocuğunun Türkçe konuşmamasına, Türkçe okuyup yazmamasına, Türk tarihini bilmemesine rıza gösteremez. (...) Fertleri mukaddes (kutsal) gayeler için ölmeye sevkeden duygular din ve milliyet hislerinden ibarettir.” (Tuncor 1981: 13, 14) *“Her milletin hususi harsı (kültürü) ancak kendisi için terbiye gayesi olabilir. Türk çocuğu Türk milletinin içinde yaşayacaksa Türk milletinin harsına göre terbiye edilmelidir.”* (Kardaş 1981: 44)

Ziya Gökalp, kozmopolitlik, ortak değerlerden yoksun kuru bir kalabalık sürüsü olma fikrine tepki olarak Türkleşme fikrini öne sürer ve öncelikle Türk gençliğinin unutulmaya yüz tutmuş öz Türk ruh ve kimliğine,

asıl benliğine, diline ve töresine yeniden dönmesini ister. Türk gençliğinin yeni ülküsü, kendi yasasını ve töresini düzmektir. Bunu şöyle ifade eder:

“Artık tanıyalım mefkûremizi;

Düzelim yasamız ve töremizi!” (Tanyu 1976: 23)

Ay Hanımın Türklüğü çok sevmesi ve yurda yâr olması yani vatanseverlik duygusu, öne çıkarılan iki önemli unsurdur. Nitekim manzumede Ay Hanımın bu özellikleri şöyle vurgulanır:

“Bakû'de milyoner bir kız var imiş;

Türklüğü çok sever, yurda yâr imiş;” (Tanyu 1976: 9)

Türkleşmek demek, vatan ve milletin bağımsızlığı demektir. Bunu iki önemli kavrama bağlı olarak şöyle açıklayabiliriz:

-Yurt: Ay Hanımın yurda yâr olması demek, kendimize ait özgür ve bağımsız bir vatana sahip olmamız, vatan topraklarımızın başka milletlerin ve devletlerin işgali altında olmaması, vatanımızı çok sevmemiz demektir.

-Türklük: Ay Hanımın Türklüğü sevmesi demek, onun Türk dilini, kültürünü, töresini, yasasını, bütün millî değerlerini sevmesi, koruması ve yüceltmesi, yükseltmesi demektir. Türklük, bağımsız ve hür vatan toprakları üzerinde var olan Türk milleti ve bu milletin ürettiği Türklük değerleridir.

Ziya Gökalp, Türklüğü saf kan ırkçılık olarak değil, kültür milliyetçiliği bağlamında değerlendirir ve şöyle der: *“Türk olmak için yalnız Türk kanı taşımak, Türk ırkından olmak kâfi değildir. Türk olmak için her şeyden evvel Türk harsı ile terbiye görmek ve Türk mefkûresi (ülküsü) için çalışmak şarttır. Bu şartları haiz olmayanlara kanca ve ırkça Türk olsalar bile “Türk” unvanı veremeyiz.”* (Beysanoğlu 1980: 33)

Türk gençliğinin Türkleşme çerçevesinde yapması gerekenler şunlardır:

-Türkçeyi yabancı dillerin etkisinden kurtarıp sade, yalın, arı bir Türkçe haline getirmek, yazı dili ile konuşma dilini birleştirmek.

-Türk edebiyatını Türk halk edebiyatı kaynağına bağlayarak millileştirmek. Bu bağlamda millî veznimiz olan hece veznini kullanmak, kültürel kaynakları halktan, teknik ve yöntemi batıdan almak. Masal, fıkra, efsane, menkıbe, atasözleri, bilmece, mani, koşma, destan, ilahî, halk hikâyeleri gibi Türk halk edebiyatı ürünlerini toplamak ve bunları batı edebiyatı yöntemleriyle yeniden üretmek.

-Türk müziğini canlandırmak ve geliştirmek.

-Türk folklorünü, mimarisini, nakkaşlık, ressamlık, hat, marangozluk, demircilik, çiftçilik, boyacılık, çulhacılık, halıcılık, kilimcilik gibi Türk sanat türlerini canlandırıp geliştirmek.

-Vatan, meslek, aile sevgisine dayalı Türk ahlakını geliştirmek. Ayrıca medenî ve evrensel ahlaka da önem vermek. Vatani sevmek, korumak ve geliştirmek.

-Sadece Türkiye Türklüğünü değil; aynı zamanda bütün dünya Türklüğünü sevmek ve Türk kardeşliğini sağlamak. Dünyadaki bütün Türklerin dilde, fikirde, işte, kültürde, sanatta, edebiyatta, siyasette, ekonomide, bilimde, eğitimde, askerlikte, amaçta birliğini sağlamak.

-İslamlaşmak: Ziya Gökalp eğitimde, okullarda Türk çocuklarına öğretilen İslamî da şöyle açıklar: “*Kur’an-ı Kerim, tecvid, ilmihal gibi dinî dersler, İslam tarihi ile İslam lisanları okutuyoruz. (...) Bir Türk babası çocuğunun İslam itikad (inanç) ve ibadetlerini bilmemesini, İslam tarihinden bihaber (habersiz) kalmasını tasvip edemez.*” (Tuncor 1981: 13)

Gökalp, yeni Türk gençliğinin Türk millî kimliğinin yanında ayrıca İslam dinine, öz, saf, gerçek İslam imanına, ahlakına ve değerlerine de sahip çıkmasını ister. İslam’dan kopmamasını, İslam’ı bırakıp dinsizleşmek, ateist, deist olmak ya da İslam’ı bırakıp Gök Tanrı, Tengrici olmak gibi yanlış yollara sapmamasını ister. Nitekim ona göre Türkçülük demek, İslam öncesi din ve inançlara dönmek demek değildir. Şöyle der: “*Nihayet Türkçülük uyanmaya başladı. Bu cereyan, bugünkü millî harsı (kültürü) aramak ihtiyacından doğmuşken bazı yanlış anlayanlar tarafından eski Türk medeniyetini iade ve ihya (diriltme) mahiyetinde telakki edildi (anlaşıldı).*” (Kardaş 1981: 33)

Gökalp, ‘Kızılelma’ manzumesinde bu sentezin İslamlaşmak unsurunu şöyle vurgular:

*“Bir yanda inşaat devam ederken,
Ay Hanım meşhur bir ilim ehlinden*

*İslâm’ın ruhunu dahi öğrenmek
İçin çalışırdı, Garb’e yeltenmek*

*Ona kâfi gibi görünmüyordu:
‘Şarkı da tanımak lâzım’ diyordu.*

Diyordu: 'Halk bahçe, biz bahçıvanız;

Ağaçlar gençleşmez aşından yalnız;

Evvelâ ağacı budamak gerek,

Aşığı sonradan ulamak gerek.” (Tanyu 1976: 10)

Ziya Gökalp, Türk milletinin dininin İslam oluşunu özellikle ve açık bir biçimde şöyle ifade eder: *“Türk halkına göre kendi diliyle konuşan ve kendi dinine mensup bulunan her fert Türk'tü. Halka göre Türk demek, Türkçe konuşan Müslüman demektir. Türk halkı Türk olmak için dil birliği ile din birliğini kâfi görüyordu. Kan birliğine, soy birliğine lüzum görmüyordu. Bu sebeptendir ki “kanı kanıma uyan” şartını da yukarıki şartlara ilave etmiyordu.” (Beysanoğlu 1980: 34)*

Ziya Gökalp, hem gençliğin hem bütün bir milletin dini olan İslam'ı iyi öğrenebilmesi için din kitaplarının ve hutbelerde okunan metinlerin Türkçe olması gerektiğini de belirtir: *“Bir millet dinî kitaplarını okuyup anlayamazsa tabiidir ki dininin hakiki mahiyetini öğrenemez. Hatiplerin, vaizlerin ne söylediklerini anlamadığı surette de ibadetlerden hiçbir zevk alamaz.” (Ziya Gökalp 1972: 159)*

-Muasırlaşmak: Ziya Gökalp eğitimde, okullarda Türk çocuklarına öğretilen muasırlığı da şöyle açıklar:

“Riyâziyât (matematik ilimler), tabiiyât (fizik ilimler) gibi ilimleri ve bu ilimleri öğretmeye yarayan ecnebi lisanlar (yabancı diller) ile elişleri, idman (spor) gibi hüneler öğretiyoruz. (...) Bir Türk babası çocuğunun Türk ve İslam olarak büyümesini istediği gibi muasır bir insan olarak yetişmesini de arzu eder. (...) Asır terbiyesinin gayesi en müterakki (gelişmiş) milletlerin imal ve istimal ettikleri (üretim kullandıkları) aletleri bizim de yapabilmemiz ve kullanabilmemizdir.” (Tuncor 1981: 13, 14)

Sentezin muasırlaşmak (çağdaşlaşmak) unsuru, sadece Batının elinde olan modern bilim ve tekniğin alınmasıdır. Şöyle der: *“Yalnız bir kurtuluş çaresi vardır ki o da ilimlerde, sanayide, askerî ve hukuki teşkilatlarda Avrupalılar kadar ilerlemektir. Yani medeniyette onlara müsavi (eşit) olmaktır.” (Ziya Gökalp 1972: 58)* Yoksa Ziya Gökalp, Türk kültürünü bırakıp batı kültürünü, batı yaşama, eğlenme biçimlerini almayı, kültürde ve yaşantıda, millî ve manevî değerler sistemini bırakıp Batıyı taklit etmeyi reddeder. Nitekim bu konuda Japonları örnek gösterir ve şöyle der:

“Japonlar dinlerini ve milletlerini muhafaza etmek şartıyla garp (batı) medeniyetine girdiler. Bu sayede her hususta Avrupalılara

yetiştiriler. Japonlar böyle yapmakla dinlerinden, millî harşlarından (kültürlerinden) hiçbir şey kaybettiler mi? Asla! O halde biz niçin tereddüt ediyoruz? Biz de Türklüğümüzü ve Müslümanlığımızı muhafaza etmek şartıyla garp medeniyetine kati olarak giremez miyiz?" (Ziya Gökalp 1972: 60)

'Kızılelma' manzumesindeki Turancı Ay Hanım okulunu İsviçre'nin Lozan şehrine yakın bir yerde açar. Bu, bir bakıma Batıda olan yeni modern bilim ve teknik medeniyetinin oradan alınıp Türk dünyasına aktarılmasını sembolize eder:

*"İsviçre'de bir Türk köyü, bir şehir
Yapalım; oradan yeni bir nehir,*

Bir irfan ırmağı aksın Turan'a...

İrmak döner elbet bir gün ummana." (Tanyu 1976: 22)

Ziya Gökalp'e göre muasırlaşmak şudur:

"Bugün bizim için muasırlaşmak demek Avrupalılar gibi zırhlılar, otomobiller, tayyareler yapıp kullanabilmek demektir. Muasırlaşmak, şekilce ve maişetçe (yaşam tarzı bakımından) Avrupalılara benzemek değildir. Ne zaman malumat (bilgi) ve masnuat (sanat ürünü) iktibas (almak) ve iştirası (satın almak) için Avrupalılara ihtiyaçtan müstağni olduğumuzu (ihtiyacımız kalmadığını) görürsek o zaman muasırlaşmış olduğumuzu anlarız.(...) Asriyet (çağdaşlaşmak) ihtiyacı bize Avrupa'dan yalnız ilmî ve amelî (teknik) aletlerle fenlerin iktibasını (alınmasını) emrediyor." (Ziya Gökalp: 12, 13)

'Kızılelma' adlı manzumede Ziya Gökalp'in yansıtıcı bilinci ve sözcüsü olan, bilgisi ve kültürü geniş, hayat felsefesi doğru, güvenilir ve sağlam, Türk milletinin sosyal, siyasi, kültürel, eğitimsel sorunlarına kafa yorup çare arayan, bilge ve veli tipi olan Sadeddin Molla, Kızılelma'nın ne olduğu ve nerede aranması gerektiği konusunda şu açıklayıcı bilgiyi veriyor:

"Kızılelma'nın yeri ülkü, göğü hayaldir. Şimdilik masaldır ama bir gün gerçek olacaktır. Türk medeniyeti taklitsiz, saf doğduğu zaman Kızılelma gerçek olacaktır." (Tanyu 1976: 15)

"Millette gizli bir ihtiyaç olsa millî vicdan ona bir ilaç bulur. Türk, cennet gibi güzel olan İrem bahçesine veya Yemen'deki Saba şehrine bakmamış. Ben Kızılelma'ya gideceğim demiş. Maksudı birliğe, millî düşünceye, dirliğe doğru gitmektir. Türk bilir ki bir gün millî irfan doğacak, yeni Orhun, yeni Turfan doğacak. Türklüğü başkalarını taklit

etmekten sosyal bir yurt, millî bir tarih kurtaracaktır. Fakat kim bilir bu yolu kim açacak? Türklük ışığını dünyaya kim saçacak? Kim bilir deha perisi ne vakit bu yeni cennetin Belkıs'ı olacak?" (Tanyu 1976: 17-18)

'Kızılelma' manzumesinde Turgut, Sadeddin Molla'ya 'sevgilim hani?' diye sorar. Molla da 'önce kendini tanı' der. Burada aslında Turgut'un aradığı sevgilisi Kızılelma'dır. Önce kendini tanıması ise, yabancı milletlerin kültürleri, felsefeleri, ideolojileri yerine önce kendi dinimizi, kendi kültürümüzü, kendi Türk felsefemizi tanımamız, böylece öz benliğimize kavuşmamız demektir.

Molla, Turgut'u gizli bir dünyaya götürür. Birlikte rüya gibi bir âleme dalarlar. Karanlık bir tufan içindedirler. Varlık yokluk belirsizdir. Işık ateş içinden henüz çıkmamıştır. Her şey kara sevdaya tutulmuştur. Coşkun bir selde sal içinde yol alırlar. Salları şarapnel gibi patlar, misketleri her tarafa dağılır. İsim gerçeğin kendisi olur, görüntüden öze geçer. Misketler de bir bir patlar, onlardan yeni şarapneler fırlar. Onlar bir yeni fezaya bunlardan biri üstünde hayran girmekte idiler. Denizden ırmaklar, ırmaklardan çaylar doğar. Sallarıyla havaya yükselirler.

Nihayet Âdem'in gözüne gelirler, oradan Havva'ya hasretle bakarlar. Kimi Sina yarımadasında kalır, kimi erdim deyip gökte kalır. Kimi arşa çıkar yücelerde kalır. Salları onları uçurur. Her düşen parıltısı bir dünya kurar. Kimi Londra'da kimi Paris'te durur, kimi yeşil hurmaya bağlanır. Züleyha özünü Yusuf'ta bulur. Ferhat gözünü Şirin'e diker. Sevda sözünü açıklayamamışken Mecnun Leyla'ya kavuşmuşum sanır. Sevda bir kanattır, uçmayan bilmez. Güzelliğinin sonu olmayan bir güzel vardır, bu nazlı aya gelişme ve ilerleme denir. Salları gönülmüş, hayalde uçar. Hiçbir tatlı rüyada dinlenmezler. Şu fani dünyada son arzuları şu olur: "*Türk'üz, Kızılelma'ya varacağız.*" (Tanyu 1976: 20)

Kızılelma Ülküsünü Hayata Geçiren İdeal Genç Tipi: Ay Hanım: 'Kızılelma' adlı manzumede Kızılelma ülküsünü hayata geçirme mücadelesi veren Ay Hanım, Ziya Gökalp'in Turan ütopyasını temsil eden ve onun ideal gençlik tasarımının örneği ve rol modeli olan genç bir Türk kızıdır. Eğitimci, bilime önem veren, dünyanın her yerindeki Türkleri içinde buldukları geri, olumsuz, fakir ve cehalet durumundan kurtarmak için kendisini vakfeden bir millet mistiğidir. Geleceğin Türk dünyasını kuracak gençliğin prototipi olarak bir erkek değil de bir genç kızın seçilmesinin özel bir önemi vardır. Zira kadın doğurandır, anadır. Şairin "yeni Âdemler, yeni Havvalar" dediği yeni Türk gençliğini ve Turan geleceğini doğuracak olan da bir kadın olan Ay Hanımdır.

Ay Hanım, Sadeddin Molla'dan aldığı ders ve ilhamla Turan Türk birliğini sağlayacak ve bütün Türkleri kalkındırıp ilerletecek ve her anlamda

mutlu edecek Kızılelma ülküsünü hayata geçirmek için eyleme geçen uygulayıcı bir figür olarak üretilir.

Ay Hanım, Sadeddin Molla'nın konuşmalarından etkilenecek kendi kendine şöyle der:

“Kızılelma gerçekte yokmuş ama lazımmiş. Turan hayatını bu düzenleyecekmiş. Her hayal hakikat olabilir. Bunun gibi Turan'ı da şimdiden var etmeliyiz. Türklüğün derdine derman budur. Hemen bunun için koşmak lazım. Kızılelma Hind'de de Çin'de de değil, Türklerin ruhundadır. Kızılelma Arap'ta, Acem'de, Rum'da değil, kökü Karakurum'dadır. İngiliz'de, Fransız'da, Rus'ta değil, düştüğü yerde biraz eğilmiş. Biz onu vicdanımızda bulalım. Turan'ımızda bir güneş yapalım.” (Tanyu 1976: 21)

Ay Hanım bu düşünceyle bir karara varır. Bir gün yurtçuları çağırır ve onlara şöyle der:

“Türk irfanı serbest bir toprakta parlar. Bakü, Kazan, İstanbul bu yeni hayatı kabul edemez. Buralarda hürriyet yoktur. İsviçre'de bir Türk köyü, bir şehir yapalım. Oradan Turan'a yeni bir nehir, bir irfan ırmağı aksın. Irmak elbet bir gün denize döner. Taklitsiz, salt özgün bir yaratış ile Türklüğe bir marifet alevi doğmuş. Aynı alevi bütün Türklüğe saçsın ki gönüller birleşsin. Filozof, şair, edebiyatçı, sanatçı, tüccar hepsi bu beşikten yetişsin. Kimisi Kaşgar'a, kimi Altay'a, kimi Kazan'a, kimi Konya'ya gitsin. Her biri bir oymağına giderek Türk ocağına ateş ve ışık götürsün. Bilim kurumları, üniversiteler burada kök salsın, her yere bunlar kollar atarak aynı hikmeti dağıtsın ve büyük milleti yükseltsin.” (Tanyu 1976: 21-22)

Ay Hanım, kurduğu şehrin adını 'Kızılelma' koyar. Atalarımız hep Kızılelma'yı aradı. Pekin'e, Delhi'ye bunun için vardılar. Viyana burcunu bunun için sardık. Artık ülkümüzü tanıyalım: Yasamızı ve töremizi düzelim. Yurtçular bu fikri beğenirler ve bütün ülkelere ilan ederler. Ay Hanım bu iş için bütün servetini vakfeder. Kimisi de emeğini, gayretini, bilgisini, zamanını ayırır. Birleşerek Turan beşiğini yaparlar. Lozan'ın yanında bir Türk beldesi şenlenir. Her bilim dalının bir okulu olur. Ziraat, ticaret, sanat evleri yapılır, orası bir bilim sergisi olur. Kız erkek çocukları gelip dolarlar. Yeni Adem yeni Havva olurlar. Türk gençliği için yeni bir hayatın beşiği olur. Ay Hanım buranın müdürü olur. (Tanyu 1976: 23)

Manzumede Ay Hanımın babasının Azerbaycan'ın Bakü şehrinden, annesinin Kırgızların Konrad boyundan ve eşinin İstanbul'dan olmasının simgesel bir anlamı vardır. O da kendi bünyesinde Turan coğrafyasının farklı bölgelerini temsil eden kişileri bir akrabalık yapısı içinde birleştirmektedir.

Yani bir bakıma Osmanlı, Kafkaslar ve Orta Asya Türklüğünün Ay Hanımın aile kurumu içinde bir araya getirilmesiyle Turan Türk birliği kurulmuş olur.

Sonuç

1908 sonrası İkinci Meşrutiyet döneminde Osmanlı Devleti'nin çöküş ve dağılma sürecinde Türk milletinin derlenip toparlanması ve yeni bir atılımla tekrar eski görkemli dönemlerine dönmesi için sistemli fikir üreten Türk aydınlarından biri de Ziya Gökalp idi. O, Türkçülük fikir sistemi ile sadece Osmanlı Türklüğünün değil, bütün dünya Türklüğünün bir birlik ve bütünlük içinde ve kendi öz kimlik değerleri etrafında, içinde bulunduğu her anlamdaki geri durumdan kurtulabileceğine inandı. Çünkü Türkistan Türklüğü Rus ve Çin, Batı Türklüğü de Avrupa emperyalizminin siyasi baskısı ve ekonomik sömürsü altında idi. Ayrıca uzun yıllar boyunca Türk milleti Çinlilerin, Rusların, Arapların, Acemlerin, Avrupalıların hem dillerinin hem de kültürlerinin işgaline uğramıştı. Bu çerçevede tamamen yerli, millî, İslamî ve evrensel temellere dayalı bir kurtuluş ve kalkınma projesi olarak Turan Türk Birliğini önerdi. Türk'ün her alanda mankurtluktan kurtularak öz benliğine dönüşle birleşme ve kalkınma ruhuna da "kızılelma ülküsü" adını verdi.

Bu projeye göre Türkler Çin, Rus, Arap, Acem, Avrupa taklitçiliğinden, yabancı devletlerin kendilerine dönük kültür emperyalizminden, yabancı milletlere ve devletlere hizmet etmekten kurtulmalı, kendi öz dili Türkçeye, kendi öz kültürü olan Türk töresine, kendi edebiyatına, sanatına, kendi yasasına, kendi öz benliğine dönmelidir. Bunu yaparken çağın gerisinde de kalmamalıdır.

Ziya Gökalp geleceğin Türk dünyasını yani Turan'ı kuracak bir gençlik tasarımı ortaya koydu. Buna göre Türk gençliği hem bireysel hem de millî hayatında Türkleşmek, İslamlaşmak ve muasırlaşmak gibi üç temel değeri esas almalı, bunlar arasında uyumlu, ahenkli bir sentez oluşturmalıdır. Bu da ancak Batılı teknikte yeni bir eğitim sistemiyle, yeni bir gençlik yetiştirmekle mümkün olacaktır. Modern zamanlarda Turan Türk Birliğini kuracak olan yeni Türk gençliği, yabancı dillerin, kültürlerin, felsefelerin, ideolojilerin etkisinden hızla sıyrılıp, kendisini Türk yapan başta Türkçe olmak üzere bütün millî değerlerle donanmalı; saf, temiz, doğru, gerçek İslam imanı ve ahlakını içselleştirmeli, çağdaş dünyanın en modern bilim ve teknolojisini alıp uygulamalıdır.

KAYNAKÇA

BEYSANOĞLU, Şevket (1980). *Ziya Gökalp Makaleler IX*. Ankara: Kültür Bakanlığı yayınları

KARDAŞ, Rıza (1981). *Ziya Gökalp Makaleler V*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

ZİYA GÖKALP (tarihsiz). *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak*. İstanbul: İstanbul İnkılap Kitabevi

ZİYA GÖKALP (1972). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Varlık Yayınevi

TANYU, Hikmet (1976). *Ziya Gökalp Kızılelma*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

TUNCOR, Ferit Ragıp (1981). *Ziya Gökalp, Makaleler VIII*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

Summary

Ziya Gökalp is one of the leading Turkish intellectuals and literati after 1908. He worked for the Turkish nation to resurrect and stand up again. He wrote scientific articles on this subject, gave literary works.

He wanted to raise a new Turkish youth who would build the Türkiye of the future and the Turkish world. He called this new youth the new Adames, the new Eve. The name of the ideal of uniting the Turks of the whole world is the Turan Turkish Union. He called this utopia the “Kızılelma” (Red apple, ideal, new target). The exemplary Turkish teenager type that he has chosen to realize this utopia is a young girl whom he has named Ay Hanım. Ay Hanım is in love with the Turkish nation. Ay Hanım has become aware of the need to attach importance to education in order for Turks to develop and develop in the future. For this purpose, she opened a school near the Swiss city of Lausanne. There she trained young people from all over the Turkish world.

Ziya Gökalp described the design of the Turkish youth, which will re-establish the Turkish world of the future, in a poem called “Kızılelma” (Red apple).

According to Ziya Gökalp, the Turks have always remained under the rule of other nations in ancient times and have always imitated other nations. Turks forgot their own language, history, culture. They served them with the language of other nations. They have always done brilliant things for other nations. They didn't do anything for themselves. The great works that they have done have been done by other nations. Throughout history, the Turks have always been divided and fragmented, dispersed. The reunification of the Turks must be integrated. For this, they must first return to their own selves and to their values. They should remember that they are Turks. They should use their own language. They should learn their own history. They should set their own goals and objectives. In addition, Turks should live the principles and practices of Islam, protect the Islamic faith and morality. Besides these, they should also take modern Western science and technology.

All this will only be possible with a new education system. New schools should be opened and new generations connected to Islam, Turkish culture and western civilization should be educated.

Having read the works of Ziya Gökalp, Atatürk realized his project called “Turkification, Islamization, Modernization” and established a Türkiye in the style he wanted. As a matter of fact, Atatürk opened the Turkish Language Institution and the Turkish Historical Institution on Turkification, made Turkish the official language and the language of education. He established the Presidency of Religious Affairs on Islamization, opened a faculty of theology, and had the Quran translated into Turkish. He also received modern western science and technology in terms of modernization.

----- Araştırma makalesi -----

**NEW TYPE OF WOMAN CHARACTER "PATRIOT-
WOMAN" IN THE NOVEL BY HALIDE EDİP ADIVAR
"YENİ TURAN" ("NEW TURAN")**

Anastasiia ORLOVSKAIA*

Abstract

The aim of the study is a brief analysis of a new type of female image in the novel "Yeni Turan" ("New Turan"). In the novel Halide Edip tries to increase the social role of women and form the type of women who, in her opinion, will help overcome the deep crisis in all spheres of society that exists in this period in the Ottoman Empire.

In the novel "Yeni Turan" women are no longer passive contemplators of life, they are its active creators. They are reforming society, broadcasting the values of "New Turan": they are actively engaged in educational activities, open schools, hospitals, provide assistance to those in need, participate on an equal basis with men in the work of the "New Turan" party. The main character of the novel is Kaya, the spiritual leader of this party. Kaya is the image of a woman, guided by the interests of the public good, that is needed to build a new state, according to Halide Edip Adıvar.

All quotations from the novel are presented in the researcher's own translation from Turkish to English.

Keywords: *New Turan, Patriot-Woman, New Türkiye, Ottoman Empire, New Ottomans.*

---

* Ms Student, University of Bologna, Italy.

e-posta: zvenigorod.v@gmail.com

ORCID: [0000-0003-1444-8474](https://orcid.org/0000-0003-1444-8474)

Geliş/Received: 15 Haziran 2022 / 15 June 2022

Kabul/Accepted: 27 Haziran 2024 / 27 Juner 2024

Introduction

The most significant novel of Halide Edip Adıvar within the Milli Edebiyat literary movement is her novel “Yeni Turan” (“New Turan”). After the victory of the Young Turk movement and the establishment of the period of the Second Constitution in the Ottoman Empire, it became obvious that a deep crisis in all spheres of society could not be resolved only by changing the ruling elite. Fundamental changes were required to overcome the urgent problems, and the question of which path of development the country should take became a cornerstone among the politically active intellectuals.

The German orientalist Erika Glassen (2006 : 371) (born in 1934), who studied in detail the biography of Halide Edip and her memoirs in the context of the history of the last years of the Ottoman Empire and Turkey, notes the following about this period:

“The national awakening of the peoples with whom the Ottoman Empire coexisted for centuries, inevitably led to the fact that the Ottoman Turks now also realized their ethnic and national identity. The intellectual elite, which had been striving for a spiritual rapprochement with Western civilization since the time of the Tanzimat, became disillusioned with the behavior of the European powers. At this historical stage of upheaval, when the two great cultural systems that personified the Ottoman Empire, the Muslim community (ummah) and the hierarchical-dynastic empire of the Ottomans, were in the process of disintegration, it seemed that the most opportune moment had come for change and the creation of Turkish nationalism”.

Halide Edip was also involved in the political life of the empire and was one of the leading writers of the period of the Second Constitution. As Erica Glassen points out (2006 : 371), “the fate of the Turks was close to the heart of Halide Edip, and after the divorce, this topic began to dominate her personal life. She was an active member of the “Türk Ocağı” organization, founded in 1912, and was in close contact with the spiritual leaders of Turkism, Ziya Gökalp and Yusuf Akchura, who were looking for a definition of Turkish national ideology”. Their ideas, in particular those of Ziya Gökalp, had a great influence on the formation of the political views of Halide Edip.

Imbued with these views, Halide Edip decides to present his vision and try to give her own answer to the question of what should be the future of the empire. The answer was the novel “Yeni Turan” (“New Turan”) written in

1912. Halide Edip assigns an important role in the formation of a new Türkiye to female characters. In this novel, the image of a new type of woman is created - a woman fighter for the ideals of the country, a woman patriot and builder of the nation (Glassen, 2006 : 372).

“With this novel, she intervened in a peculiar way in the current debate, it was ambiguous and often misunderstood, but met with enthusiastic approval from young Turkish officers and students, who gave the author of the novel the title "Mother of the Turks." The political leaders of the Young Turks also saw in the views of Halide Edip on the future of the country a national and patriotic call and paid tribute to it”.

The leitmotif of the novel is the question of choosing the path of development of the country and how a true patriot of his country should be. It is based on the clash of two political forces: “Yeni Osmanlılar” (“New Ottomans”) and “Yeni Turancılar” (“New Turanists”) whose views on the future structure of the state are polar. The development of the plot, the images of the characters, their actions, the description of the interior and even the style of clothing - everything in the novel is subject to this confrontation. (For example, the antithesis of the elderly leader of the "New Ottomans" Hamdi Pasha as a symbol of the past and the young and energetic leader of the "New Turan" Oguz as a symbol of the future of the country; the antithesis of the magnificent decoration in the European style of the Hamdi Pasha's mansion and the modest, equipped in the national style school of the "New Turan ", the antithesis of the expensive and frilly outfits of the women of the “New Ottomans” and the simple and strict clothes of the women of the “New Turan”).

The two main lines in the novel are political and love, and the love line is secondary and serves to more fully reveal the political line. In the center of the second line lies the love triangle "Hamdi Pasha - Kaya - Oguz". Kaya is the main female character, the spiritual leader of the “New Turan” party. It is Kaya who is the main spokesperson for the ideas of Halide Edip Adivar on the role of women in the socio-political life of the country.

ANALYSIS OF WOMAN CHARACTER "PATRIOT-WOMAN" IN THE NOVEL

The image of the woman of "New Turan" in the novel has a special meaning: this is the ideal of a woman, to which, according to Halide Edip, Turkish society should strive. “In the novel “New Turan”, the image of a woman goes beyond the usual image, focused on the theme of family and love. A new image is being formed - the image of a woman building a new

Türkiye and fighting along this path in the same ranks with men (Gündüz, 2006 : 108). An important element of this image, introduced by Halide Edip, is the type of female comrade-in-arms (yoldaş kadını), which is an integral part of the idea of creating the "New Turan". But along with this, the image of the woman of "New Turan" includes other "elements": "Halide Edip tries to create the image of a woman as a good wife, a good mother, a good Muslim woman and a good compatriot" (Şahin, 2013 : 113).

But the image of women as comrade-in-arms building the "New Turan" on a par with men is only one part of the whole picture. It is also the image of the guardian of traditions, the Turkish original spirit, religion, moral principles and moral values. It is women who make up the spiritual bonds of the "New Turan", they prove by their own example what it means to serve their homeland with unparalleled dedication and self-sacrifice. They help at the front, working as nurses, and educate children, and provide assistance to those in need. It is not for nothing that enlightenment in "New Turan" is entrusted to women: passing on their knowledge to children, they pass on their values to the future generation forming their worldview.

When analyzing from a social point of view, an attempt to socialize women is also a kind of protest against those for whom women are valued no more than an expensive trinket, in fact, they are equated with an inanimate object (Şahin, 2013 : 114). Now a woman is turning into a person who, on an equal basis with men, contributes to politics, to the upbringing and education of children. She also opens organizations and with the help of these organizations helps society. In this regard, the "Society of Women of the "New Turan" who help the needy" plays an important role (Şahin, 2013 : 114) :

““New Turan” contributed to the training of women, their work side by side with men. The clothes of the women of "New Turan" were simplified, changed, did not follow fashion at all. But what they have created has taken a form that is very related to the Turkic and Islamic world. In contrast to our women, refined, slender, whose home decoration matches their charshafs and outfits from skilled craftsmen, for whom the only goal is the love of their men, in "New Turan" there are a huge number of women teaching, strict morals, nurses going, like Arab warriors, to heal the wounds of Turkish soldiers as soon as the war begins, working in women's workers' dormitories, to sew uniforms for the army, to adapt the art of Old Turkish embroidery to the "New Turan", working in the field of economics, humanism, science and even in other various directions. Honestly, I liked these women, who suddenly turned out to be more useful than jewelry, expensive trinkets, they were hardworking social elements, mother, friend, everything. But

I didn't find it great. I did not find the attractiveness of the women of the New Ottomans party in these women, who sometimes wore long gray coats on their backs, reminiscent of the old Tatar ones, soft white headscarves on their heads, simple tight shoes on their feet, with work bags in their hands, these women did not hear anything except homeland and its children". (Adivar, 1982 : 17-18)

Thus, such activity of the women of "New Turan" makes Asym generally reconsider his views, look at women as socially significant and worthy of respect people. They are completely different from the women of the "New Ottomans" party, they have different goals and other tasks, and their own interests and personal gain are unfamiliar concepts for them. But the differences are manifested in everything, from the worldview to the style of clothing. The women of the "New Turan" do not pursue luxury, frilly clothes and other outward attributes of aristocratic life. The women's clothing style is strict and simple, it also serves to emphasize that it is much more important for New Turan to be closer to ordinary people and to their primordial roots.

"But aren't they the women who, together with New Turan, show in a good light their policies, which, in my opinion, are harmful. Isn't it these women that have made New Turan think in recent years that they will win the upcoming elections?" (Adivar, 1982 : 18)

In other words, it is in these women that the narrator sees the main strength of the "New Turan" and the main reason why the people began to massively support their ideas. The weapons of the women of the "New Turan" are mercy, openness, readiness to always come to the rescue, disinterestedness and self-sacrifice, against which the "New Ottomans" are powerless. Over time, their activities expand, schools and societies for helping the needy open everywhere, the women of the "New Turan" become a lifeline and hope for the poor:

"There was not a single quarter where the sick, the poor, or someone from the "Society of Women of the New Turan Helping the Needy" took care of them. There was not a single quarter where the children of the poor, who did not even have money to pay for their education, were taught for free in one of the schools of the "New Turan". There was not a single quarter where, in a simple hall-hut built by "New Turan" and again headed by these women, there was not a Friday school, in which children were given useful knowledge of religion and morality". (Adivar, 1982 :18)

Further, Asym says with surprise that the fame of the schools of "New Turan" was such that even the leaders of the opposition party sent their children there for education:

"The number of these Friday schools, even in Istanbul, has increased so much that even the New Ottomans began to take their children there." (Adivar, 1982 : 18)

Putting women on the same level as men, "New Turan" proclaims another important idea - a homeland without the participation of women is impossible. Building a homeland, turning it into a "real home" requires the efforts of not only men, but also women. Oguz also speaks about this, arguing about what a homeland is for subjects of the Ottoman Empire.

"... But for the homeland to become a real home, there must be two pairs of hands building it, the hands of a man and the hands of a woman, who can relate to each other with mutual trust and mutual love." (Adivar, 1982 : 56)

The spiritual leader of the women of the "New Turan", their "mother" is Kaya — she is the living embodiment of the ideal of a woman, she accumulates in herself all the elements of this collective image:

"The woman who was part of the first lodge is the one who made a spiritual and social revolution in the women of the New Turan. This is a woman who, having pulled women out of the state when they were considered meat and machines, tries to make them pure and hardworking comrades-in-arms to men, mothers to children and the whole country, guides". (Adivar, 1982 : 28).

In the novel "New Turan", Halide Edip tries to change the traditional image of a woman in her contemporary society and convey the importance of women's rights movements, since in her view, it is necessary that the individual and social role of women be understood (Şahin, : 114). "The activity that Kaya does for the Turkish nation and for the formation of the image of an ideal Turkish woman delights all the men around her and frightens the rival party, the "New Ottomans". Kaya, as an ideal woman, travels around many places in the country, opens a large number of schools and teaches the illiterate. At the same time, from a political point of view, she appears as a woman of the "New Turan" party" (Şahin, : 113).

Asim is struck by the inner strength of Kaya, combined with extraordinary simplicity and severity. The source of this strength was her love for the motherland, her willingness to make any sacrifice for the sake of her interests, pure thoughts. Everyone bowed before this power, and it is not

---

in vain that Asym emphasizes that it is impossible to understand from her look whether it is a man or a woman:

"Her eyebrows are drawn with a thin black brush, and under them between long black eyelashes in a slightly frozen turquoise color are two rebellious and strong blue eyes. There was absolutely nothing in those eyes that would remind a person whether a man is standing in front of him or a woman. These eyes, which were difficult to resist, because they did not know about their strength, represented two nameless forces". (Adivar, 1982 : 29)

"Halide Edip endows women with such a quality as similarity with men (erkek gibi'lik), which is also reflected in the fact that this distinction is erased in Kaya, and it becomes unclear whether this is a man or a woman. Thus, one more feature appears that women are, first of all, fighters for a common cause.<...> Kaya is the one who forms the spiritual basis of the "New Turan" (Argunşah, 2013 : 48). It seems that Kaya is a kind of magical image of an implacable warrior for the future of her homeland, ready to accept any suffering and sacrifice herself for the sake of public interests. Kaya assumes the role of the "mother" of New Turan and becomes a kind of living idol, before the monumentality of which everyone bows. This is also emphasized by the name of the heroine - "Kaya" in translation means "rock". But one riddle is connected with the name of the main character, which Oguz reveals only at the end of the novel before his death. At the beginning of the novel, there is a mention that in childhood the heroine was called Samiye, but what happened, and for what reason Samiye adopted a new name, is not disclosed. This suggests that she herself took the name Kaya when she decided to devote herself to the cause of "New Turan". And only later it turns out that everything is not quite so. Indeed, she was originally named Samiye, which means "exalted, noble", but her mother always wanted the girl to be called Kaya. At a conscious age, after the death of her mother, Samiye herself consciously takes the name Kaya. Thus, the choice of a new name is not accidental, just as it is not accidental that her mother calls her that name, and not her father.

The "magic of the image" is also manifested in the fact that Kaya seems to be detached from everything worldly and from all manifestations of her feelings, she rises above all this. The inner world with contradictions and mental anguish characteristic of "ordinary" heroes is not observed in Kaya, since it is almost not revealed in the novel, as if it does not matter at all. The only thing that can be traced throughout the novel is the inextricable connection between Kaya and the New Turan. That pain and those experiences that she experiences to such an extent that she even falls ill are connected only with the fact that she is away from her "brainchild" - "New

Turan". She seems to be completely devoid of any other feelings. Only at the end of the novel, in her final dialogue with Hamdi Pasha, Kaya admits that she loved Oguz, her like-minded person and head of the "New Turan" party, with all her heart.

It is worth noting that it is also symbolic that Oguz, who later becomes the head of the New Turan party, embarks on the path of "New Turan" only thanks to Kaya. Before meeting her, he was an ordinary young man who did not set himself any lofty goals, and it was Kaya who "revealed" to him those ideas that became the meaning of his life. Thus, that great Oguz, who became the leader of the opposition to the "New Ottomans" and defended the interests of the "New Turan" to the end of his days, did not enter politics on his own, he was "created" by Kaya. That is why the death of Oguz does not mean the collapse of the "New Turan" cause. This, of course, was a huge loss for the Turanists, but they did not lose their spiritual leader and mentor, since the main custodian of the values of the "New Turan" is a woman - Kaya. Despite the fact that the novel does not indicate where Kaya went after leaving Hamdi Pasha, the assumption that she returned to the "New Turan" business is beyond doubt. And it is she who will again stand at the head of such a great cause as the "New Turan".

Conclusion

Thus, the true keepers of the ideas of the "New Turan", broadcasting these ideas to the people and acting as the main pillar of the movement, are women. Halide Edip entrusts them with the mission of reviving national identity and "bringing" society out of the darkness of ignorance. Women in general and Kaya in particular are the driving force in building a society with new spiritual values. Their selfless patriotism is intended to serve as a role model and raise the patriotic spirit of the population of the Ottoman Empire. In the novel Halide Edip tries to increase the social role of women and form the type of women who, in her opinion, will help overcome the deep crisis in all spheres of society that exists in this period in the Ottoman Empire.

In the novel "Yeni Turan" women are no longer passive contemplators of life, they are its active creators. They are reforming society, broadcasting the values of "New Turan": they are actively engaged in educational activities, open schools, hospitals, provide assistance to those in need, participate on an equal basis with men in the work of the "New Turan" party. The main character of the novel is Kaya, the spiritual leader of this party. Kaya is the image of a person for whom love for the Homeland will always

be above her own interests and who is ready to make self-sacrifice for the sake of the interests of society and her country. It is this image of a woman, guided by the interests of the public good, that is needed to build a new state, according to Halide Edip Adivar.

REFERENCES

ADIVAR, Halide Edip (1982). *Yeni Turan*. Beşinci baskı, İstanbul: Atlas Kitabevi.

ARGUNŞAH, Hülya (2013). Halide Edip'te Değişen Kadının Romandaki İzdüşümleri: Seviye Talep'ten Ateşten Gömlek'e. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Issue 38. Niğde, 27-52.

GLASSEN, Erika (2006). Die Pionierin der türkischen Frauenbewegung und humane Nationalistin: Halide Edip Adivar und ihre Erinnerungen "Mein Weg durchs Feuer". *Literatur und Gesellschaft: Kleine Schriften von Erika Glassen zur türkischen Literaturgeschichte und zum Kulturwandel in der modernen Türkei*. Würzburg: Ergon-Verlag, 369-380.

GÜNDÜZ, Osman (2006). II Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Romanında Yeni Açılımlar. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. Vol. 4, Issue 8, 101-164.

ŞAHİN, Veysel . (2013). Halide Edip Adivar'ın "Yeni Turan" Romanını Yeniden Anlam(landırm)a. *Erdem Dergisi*, Issue 64, 103-122.

BİR GÜN TEK BAŞINA ROMANINDA HAZCI ANLAYIŞIN TEZAHÜRÜ: AÇILANI KAPATMA DÜŞKÜNLÜĞÜ

Oğuz ÖCAL*

Öz

Vedat Türkali'nin ilk eseri olan Bir Gün Tek Başına (1974), 27 Mayıs 1960 darbesini hazırlayan gelişmelere de değinen, ancak insan varlığını tehdit eden unsuru, içinde olunan ancak farkında olunmayan haz düşkünlüğü durumu olarak görünüşe çıkaran bir romandır. Bu çalışmada insan varlığı için bir tehdit olduğunu iddia ettiğimiz haz düşkünlüğü durumu, olumsuz olanın tekrarlanmasıyla elde edilir ve bilinen bütün eylemleri belirleyen bir husus olarak dikkati çeker. Pek çok şekilde ifadesini bulabilen bu belirleyici durum, romanda ise kendisini asıl kişi Kenan'ın şahsında ve onun seçimleriyle görünüşe çıkarır. Bir seçmen olan Kenan, Galatasaray Lisesinden mezun olmuş ve felsefe eğitimi almış birisi olmasına rağmen on beş yıl önce yaşadığı bir duruma takılıp kalmış durumdadır. Yıllar önce yaşanan bu durum, basit bir travma iken hesaplaşıp aşılmadığı için zamanla evrilmiş ve haz alınan bir unsura dönüşmüştür. Olumsuz bir şekilde tekrarlandığı için ilk halinden farklı bir şeye dönüşen bu durum ise onun hem içinde olduğu ancak farkında olmadığı durumun ismi olur hem de yaşamın akışı içinde açılan olanakları kapatmasının, bağımlı birisi olarak kalmasının, karşısına çıkan zorluklarla mücadele etmek yerine gerileyip ölmek istemesinin ve kendisini sürekli aşağılayarak acı çektirmesinin nedeni olarak dikkati çeker.

---

* Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

e-posta: ogzocal@yahoo.com

ORCID: [0000-0003-2301-095X](https://orcid.org/0000-0003-2301-095X)

Geliş/Received: 27 Aralık 2022 / 27 December 2022

Kabul/Accepted: 31 Mart 2023 / 31 March 2023

Bu makalede Kenan'ın içinde olduğu halde farkında olmadığı haz düşkünüğü durumunun eylemlerini nasıl belirlediği ortaya konmuştur.

Anahtar Sözcükler: Bir Gün Tek Başına; Haz, Değersizleştirme ve Kapatma Düşkünüğü.

IN THE NOVEL OF *BİR GÜN TEK BAŞINA* REFLECTION OF HEDONISM: OBSESSION WITH CLOSURE

Abstract

The Bir Gün Tek Başına that the first work of Vedat Türkali is a novel that reveals as a hedonism that is unconscious the element that threatens human existence. The hedonism obtained by repetition of the negative, reveals itself with the choices of the main person in the novel. Kenan, a voter, is someone who has studied philosophy and is stuck in a situation he lived in when he was a student fifteen years ago. The problem experienced has turned into an element that is enjoyed by being repeated because it can't be resolved. This situation, which has become a source of pleasure from a simple trauma, causes him to close the opened opportunities many times and remain as a dependent person and to want to die instead of struggling the difficulties he encounters and to inflict pain on himself by humiliating.

In this article, it is claimed that the original person is a hedonist and it is revealed how this situation determines his actions.

Keywords: Bir Gün Tek Başına, Pleasure, Devaluation and Obsession with Closure.

Giriş: Asıl Kişi Olarak Kenan ve Haz Düşkünüğü

Vedat Türkali'nin ilk eseri olan *Bir Gün Tek Başına* (1974), 27 Mayıs 1960 darbesini hazırlayan gelişmelere de değinen, ancak esasen bu çalışmanın bakış açısına göre asıl kişi Kenan'ın şahsında insan varlığını tehdit eden unsuru, haz düşkünüğü durumu olarak görünür kılan bir romandır. Öyle ise hikâyesi anlatılan asıl kişi olarak Kenan kimdir? İçinde olunan ancak farkında olunmayan haz düşkünüğü durumu nedir ve bu durum, Kenan'ın şahsında nasıl görünüşe çıkar?

Asıl kişi Kenan, köken olarak Burdurlu memur bir ailenin çocuğudur. İstanbul'da doğup büyümüş ve Galatasaray Lisesinden mezun olduktan sonra İstanbul Üniversitesinde felsefe okumuştur. Üniversiteyi bitirdikten sonra ise kadro bulmakta zorlandığı için felsefe değil, Konya'da uzun yıllar edebiyat öğretmenliği yapar. Ancak yöneticilerin sürece müdahalesini kabullenemez ve öğretmenlikten istifa eder. İstanbul'a döner ve hiçbir maddî

güvencesi olmamasına rağmen kayınvalidesi ile arkadaşı Rasim'den borç para alarak Babıali'de bir kitabevi açar. İki kattan oluşan ve Erken ismini taşıyan bu kitabevi, iki çalışanı ile Kenan'ın esas geçim kaynağıdır ve onun bundan başka bir geçim kaynağı yoktur.

Sahip olma hırslı olmayan Kenan, henüz yayınlamamış olsa bile Georges Politzer'in *Felsefe Notları* isimli kitabını Fransızcadan Türkçeye tercüme eden, kırk iki kırk üç yaşlarında, yeşil gözlü ve yakışıklı birisidir. Üniversitede iken tanıştığı Nermin isimli eski bir tarih öğretmeniyle evlidir. Uzun yıllar öğretmenlik yapan bu çift, yaşamlarını Zeynep isimli kızlarıyla birlikte Şişli'deki geniş bir apartman dairesinde sürdürmektedir. Bir aşk üzerine kurulan bu evliliğe adım atarken Kenan, karısının kendisine devrimci mücadelesinde yoldaş olacağını düşünür, ancak geçen zaman içinde beklenenin tam tersi gerçekleşir. Sakin ve güzel bir kadın olduğu belirtilen Nermin, âşık olduğu için Kenan'ın görüşlerine saygı duyar, onu dinleyip anlamaya çalışır; ancak bireyci bir çevrede yaşadığını bildiği için "Kendi derdimizden kurtulamıyoruz, bir de bütün ülkenin derdini mi yükleneceğiz" (17) diye düşünür ve onun istediği gibi birisi olmaz. Hatta farkında olmadan Kenan'ı kendi anlayışına doğru çeker.

Bir sosyalist olan Kenan, karısı tarafından içine çekildiği yaşam şekli ile görüşleri arasında bir çelişkinin olduğunu düşünmekte ve adını koymamış olmasına rağmen bu durumdan derin bir rahatsızlık duymaktadır. Ayrıca sürdürdüğü bireyci yaşamdan bıkkındır ve karısı ile görüş ayrılığı içindedir; orada kendisini motive edebilecek bir anlam ve amaç bulamaz. Ancak Günsel'le tanışmaya kadar ne bu durumu kendisine bütünüyle sorun eder ne de yaşadığı hayal kırıklığını itiraf eder. Onunla tanıştıktan sonra ise bir dönüm noktasına gelir ve sürdürdüğü yaşam şekli ile içinde bulunduğu durum, kendisini görünüşe çıkararak onu bir seçim yapmaya zorlar. O da bunun üzerine, ne yapacağına dair açık bir kararı olmasa bile açılan olanaklar arasından bir seçim yapmak zorunda kalır.

Açılan olanaklar arasından ardı ardına seçimler yapacak olan Kenan, ayrıca ve daha önemlisi, geçip gitmiş olmasına rağmen etkisinden yıllardır kurtulamadığı bir hadiseye takılıp kalmış durumdadır. İncitici olan ve on beş yıl önce gerçekleşen bu hadise esnasında Kenan, devrimci bir grup arkadaşı ile birlikte eylemde bulunduğu için polisler tarafından tutuklanıp sorgulanır. Sorgu esnasında polisler, ayrıntıları öğrenmek istedikleri için tokatlayıp tehdit ederek ondan gerekli olan bilgileri alırlar. Rahatsız edici olduğu için bütünüyle anlatılmayan bu hadiseden sonra Kenan, serbest bırakılır, ancak onunla birlikte tutuklanan gençlerden birisi olan Selami, beş yıl hapis cezası alır. Kendisinin serbest bırakılmasına karşın arkadaşının tutuklanması ise insanların güvenini yitirmesine neden olur ve bu durum onun karşısına yıllarca aşır geçemediği bir sorun olarak çıkar.

Uzun bir zaman önce gerçekleşen bu hadisede rahatsız eden unsur, işkencenin neden olacağı acıdan kurtulmak için değerlerin harcanması ve “düşman” (142) kabul edilen kişilere istenenin verilmiş olmasıdır. Açık bir ticarî ilişkiyi andıran ve kendi kurtuluşunu *muhtemelen* birilerinin ceza alması pahasına elde eden Kenan için bu hadise, çok kırıcı olur ve zamanla derin bir travmaya dönüşerek onun kendisine olan saygısını ve inancını yitirmesine neden olur. Travmatik olan ve her anımsadığında inciten bu durum, ayrıca geçen on beş yıl içinde, pek çok olanak olmasına rağmen aşamadığı için dönüşür ve farkında olunmadan tekrar tekrar yaşanan ve üretilen bir haz kaynağı haline gelir. Bir olumsuz durumu veya yitimi, aşmak olanaklı iken sürekli tekrar anımsamak ve yaşamak, ilk bakışta kabullenilememiş olan duruma takılıp kalmış olmayı işaret eder. Ancak o durum, görüldüğünden farklı bir anlama sahiptir ve insanın kendisine farkında olmadan eziyet çektirip ondan zevk almasını işaret eder. Olumlu olana dönüşmeyen bütün olumsuz durumlar, çoğunlukla kılık değiştirerek geri gelirler ve farkında olmadan tekrarlanarak bir haz kaynağına dönüşürler. Elbette buradaki haz düşkünlüğü ile basit hazcılık anlamına gelen hedonizmi birbirinden ayırmak gerekmektedir. Bilindiği şekliyle hedonizm, açık seçik bir şekilde bencil ve bireycidir; onda haz alınan unsurlar, çoğunlukla bilindiği için insanlardan kolay kolay gizlenmez. Ancak burada bahsedilen haz düşkünlüğü ise açık bir şekilde bireyci de bütünüyle farkında olunan bir durum da değildir. Olumsuz olanın bilinçsizce tekrarlanmasıyla elde edilen bu düşkünlük, aydınlanmaya bağlı olarak ortadan kalkar. Ancak o tarz bir aydınlanma, genellikle esas keyif kaynaklarından birisini ortadan kaldırıp mahrumiyete neden olduğu için tercih edilmez. Bir ömür boyu yas tutarak yaşayanları veya kederlenerek mutlu olanları, bu hususa basit bir örnek olarak verebiliriz. Bruce Fink’in şu cümleleri, bu bağlamda çok dikkate değerdir:

(...) Hepimizin bildiği gibi, sürekli olarak hayatlarından, hiç doyum almadıklarından şikâyet eden insanlar var, ama kişiler bir terapi arayışında değiller. Bu böyledir, çünkü kendi doyumsuzluklarından ve yakınmalarından, hayatlarındaki doyum yokluğundan dolayı başkalarını suçlamaktan belirli bir doyum sağlarlar. O halde bu kişiler, kendilerine işkence etmekten, kendilerini acı verici deneyimlere maruz bırakmaktan ve benzerlerinden büyük bir miktarda haz elde etmektedirler. Fransızca, bu türden acıdaki hazzı, doyumsuzluktaki doyumunu tanımayan incelikli bir kelimeye sahip: jouissance. Bu sözcük, acıtacak kadar haz verici bir şey yaparak veya haz verecek kadar acı verici bir şey yaparak cezadan, kendini cezalandırmaktan kişinin elde edeceği bir tür heyecanı niteler (...) (Fink 2016: 34).

İçinde olunan ancak farkında olunmayan bu haz düşkünlüğü durumu, romanda kendisini, öncelikle yaşanan karşılaşmalar esnasında açılan

olanakları değerlendirme yerine tekrar tekrar *değersizleştirme (kapatma)* şeklinde görünüşe çıkarır. Bu durum daha sonra ise *kendisini aşağılama, gerileme ve bağlı-bağımlı olma* gibi biçimlerde ifadesini bulur. Bir haz düşkünlüğü durumunu görünüşe çıkaran bu dört fenomenen ilki olan değersizleştirme, bir olanağı yani varlığı olumsuzlayıp değerden düşürme demektir ki bu durum, basit bir çatışmadan ziyade, yitim üretilip ondan haz almayı işaret eder. Yitimi zorla oluşturup ondan haz alma ise olumsuz üretimin özüdür ve mutlaka intikamcıdır. Az önce sıraladığımız fenomenlerden ikincisi olan kendini aşağılama da bir değersizleştirme biçimidir ve bu durum, yaşanan bir yitimden duyulan basit bir pişmanlığı değil, onu sürekli tekrar ederek haz almayı ifade eder. İnsan, bir yitimi sürekli tekrar üretilip ondan haz alabildiği gibi, kendisini aşağılayarak veya başkalarına acı çektirerek de haz alabilen bir varlıktır. Kendini aşağılama gibi bir değersizleştirme durumunu işaret eden gerileme ise insanın karşılaşılan zorluklarla mücadele etmekten kaçınıp ölmek istemesini veya ikame bir dünyaya sığınmasını ifade eder. Şüphesiz, blokajı kırıp oluşuma izin vermek yerine, ikame bir dünyaya sığınıp her şeyi durdurmak, hazcı bir anlayışı ifade eder. Dördüncü ve son fenomen olan bağlı-bağımlı olma ise dağınık kişinin derlenip toplanmak yerine muhtaç bir şekilde sorunlarının çözümü için dış bir unsurdan yardım beklemesi anlamına gelir ve bu fenomen de varlığı değersizleştiren bir hazcı anlayışı işaret eder.

Burada dört esas şekilde görünüşe çıktığını söylediğimiz haz düşkünlüğü gibi içinde olunan ancak farkında olunmayan durumlar, birer belirleyicidir ve eylemleri şekillendirir. O durumlar, kendilerine dair bir farkındalık oluştuğunda çoğunlukla ortadan kalkar ve belirleme gücünü yitirir. Öyle bir farkındalık oluşmadığında ise insana en yakın unsurlar olmalarına rağmen en uzak ve en az bilinen unsurlar olarak kalıp eylemleri belirlemeye devam eder. Bir haz düşkünü olan Kenan, öyle bir durumda olduğunu bilmediği için vakanın geçtiği Eylül 1959 ile Mayıs 1960 arasındaki dokuz aylık süreçte, tekrar tekrar karşısına çıkan olanakları değerlemek yerine değersizleştirir. Onun seçimlerini şekillendiren bu haz düşkünlüğü durumunu, yaşadığı karşılaşmalara bağlı kalarak şu şekilde ifade edebiliriz:

Âşık Olduktan Sonra Kendisiyle Karşılaşması ve Birinci Seçimi

Öğretmenlikten ayrılıp İstanbul'a yerleşen ve kitapçılık yapan Kenan, yaşadığı o tutuklanma esnasında ve daha sonrasında direnemediği için kendisine karşı kırgın ve küskündür; yaşamında anlam ve amaç bulamaz. Hem Şişli'deki yaşama şeklini bencil ve bıktırıcı bulur hem de o "küçük burjuva" (310) yaşam biçimini değiştirmek için sahil bir hamlede bulunmaz. Bu çelişkili durum ise parçalayıcı bir içsel gerginlik yaratarak onun kendisini yaşamın akışına bırakmasına engel olur. Öyle olduğu için de olmak ile

olmamak arasında kararsızdır. Derlenip toplanabileceğine de ülkenin değişeceğine de inanmaz. Bu bir umutsuzluk durumudur ve o tam böyle bir durumda iken geçen yılları ile tükenen isteklerinin sorumlusu sanki kendisi değilmiş de karısı imiş gibi düşünür ve onu kendisini hayal kırıklığına uğratarak tüketmekle suçlar. Bunun için de evine gidiş gelişlerini aksatmaya başlar ve öyle bir kaçış halinde iken bir gece meyhanede tesadüfen Günsel isimli genç bir kızla taşınır ve böylece onun için önemli seçimlerle dolu yeni bir süreç başlamış olur.

İlk karşılaşmalarından itibaren Kenan'ın çok dikkatini çeken Günsel, yirmi iki yaşında devrimci bir genç kızdır. Kendisini evlatlık olarak alan teyzesiyle birlikte İstanbul'da yaşamakta ve felsefe okumaktadır, ancak bitirme tezi kabul edilmediği için üniversiteden mezun olamamıştır. Vurgulandığı gibi ifade edersek güzel birisidir ve son derece kararlı bir yapıya sahiptir. Birlikte içtikleri o gece, yanlarında başkaları da olmasına rağmen birbirinin ilgi odağı olan Günsel ile Kenan, adını koymasalar bile birbirlerine âşık olurlar ve onlar arasındaki yakınlaşma, felsefe okumuş birer sosyalist olmak gibi ortaklıklarının da yardımıyla gecenin ilerleyen saatlerinde daha belirgin bir hâl alır.

Günsel'le tanıştığı gece alkol komasına giren ve arkadaşı tarafından hastaneye kaldırılan Kenan, bir ay sonra kendisine gelebilir ve kendisine geldikten sonra da genç kızdan başka bir şey düşünemez olur. O arada kendisine karşı ilgi duyan Günsel, bir gün onu kitapçı dükkânında ziyaret eder ve böylece ikisi arasında meyhanede başlayan ilişki, yeni bir boyut kazanarak olgunlaşmaya başlar. Onlar, bu ilk görüşmelerinden sonra aralarında sözleşirler ve ortak tanıdıklarından birisi olan Baba isimli kişiyi ziyaret ederler. Eski bir devrimci olan Baba, romanda yazarın temsilcisi olarak bulunmakta ve aydınların işçilerle birleşmezlerse yitip gideceklerini düşünmektedir. Baba'yı saygı ile dinleyen Günsel, onun görüşlerine katılır ve ayrıca bireyci aydınları "çıkarları peşinde koşuşan bir sürü böcek" (131) olarak niteler. Eskiden beri tanıdığı Baba ile yeni tanıştığı genç kıızı dinleyen Kenan ise açıkça söylemese de işçilerin aydınlanabileceğine inanmadığı için ortaya konan bazı görüşlere katılmaz. Ancak Baba'nın seçime, Günsel'in ise bireyci aydınlara dair düşüncelerini öğrendikten sonra, içinde bulunduğu durumla bilinçli olarak ilk defa karşılaşır ve bir seçim yapmak zorunda kalır. İki olanak vardır karşısında: O, ya anlamsal boşluğu, yalnızlığı ve kuşatılmışlığıyla hesaplaşıp olumsuz üretme durumunu aşacak ya da açılan olanağı kapatıp genç kıızı bir kurtarıcı olarak görecektir. Ya memnun olmadığı yaşama şeklini değiştirip olanaklarına sahip çıkacak ya da onları sahipsiz bırakacaktır. Olanakların sınırında duran Kenan, düşkünlüğünü aşır geçmeyi şart koşan birinci olanağı değil, ikincisini seçerek açılan her şeye yeniden başlama olanağını kapatır ve kurtarıcısı olarak gördüğü genç kızdan kendisini bırakmamasını rica eder. Böylece içinde olduğu ancak farkında

olmadığı haz düşkünlüğü durumu, bir olanağı değersizleştiren bu seçimini şekillendirmiş olur.

(...) *Gözümdeki perdeleri kaldırıyor bu kız benim. Birden kızın elini tuttu Kenan:*

-Ne olur beni bırakma Günsel, dedi. Kimseyle böyle konuşmadım ben. Belki budalayım, ama inan ki dürüstüm. Şaşırarak istemiyorum yolumu... Yalnız yakalıyorlar beni. Bırakma artık. Sensiz hiçim. Çevremdeki her şey sırtımda. Tek başıma ezecekler beni. (...)

-Niye acıyayım size? dedi. Atın onu kafanızdan. Kimi şaşırdığım oluyor. Ama elinden tutulacak bir çocuk saymanız kendinizi, sonra ikide bir yıkılışlara düşer gibi olmanız -aklım o geceye takılıyor da-bencilliğinizdenmiş gibi geliyor bana. Hem de aşırı bencilliğinizden. Çocuksu bir şey; hep oyuncak arıyorsunuz sanki (138-139).

Nermin'in Vatan Cephesine Üye Olduğunu Öğrenmesi ve İkinci Seçimi

İlk seçimini bu şekilde yapan ve bağlı-bağımlı birisi olduğunu ortaya koyan Kenan, Günsel ile birlikte olmanın verdiği güvenle kendisini daha güçlü hisseder ve artık doğrudan doğruya suçlamaya başladığı karısından kurtulmanın yollarını aramaya başlar. Bir anlamda fırsat kollayan Kenan için aradan çok zaman geçmeden istediği şartlar oluşur. Arkadaşı Rasim ile karısı Nermin, Nermin'in annesi Melahat Hanım'a ait bir arsayı illegal yollarla kamusallaştırıp satmayı ve oradan gelecek para ile de kuracakları matbaanın Kenan tarafından işletilmesini istemektedirler. Bir süredir olgunlaşan bu düşüncelerini, ilk fırsatta Kenan'a açarlar ve ondan bu teklifi kabul etmesini beklerler. Ancak Kenan, haksız bir kazanç istemediği için bu teklifi kararlı bir şekilde reddeder ve rahatsız olduğu bu konunun kapatılmasını ister. Ancak biraz sonra, öncekinden daha kötü bir şeyden haberdar olur ve Nermin ile Melahat Hanımların arkadaşı Rasim aracılığıyla liberal kapitalist bir anlayışa sahip olan Vatan Cephesi'ne üye olduklarını öğrenir. Bu haber onun için öncekine göre çok daha sarsıcı ve kırıcı olur. O, sade bir yaşam ve gelire idare etmek isterken karısı, annesine ait bir mülkü satarak oradan gelecek para ile biraz daha rahat yaşamak istemekte ve bu amacına ulaşabilmek için de her türlü yolu mubah olarak görmektedir. Nermin, devrinin uyumlu bir bireyi olarak bu isteğinde kendince haklıdır. Ancak, bu husus, Kenan tarafından kabul edilebilecek bir şey değildir. Bunun için de o, bu hususu öğrendikten sonra karısıyla arasında çok derin bir uçurumun oluştuğunu fark eder ve kendi gerçeğiyle yeniden karşılaşır. İki esas olanak vardır karşısında: O, ya kendisinden habersiz "düşman" (142) safına geçen karısı Nermin ile ilişkisini gözden geçirecek ve borçlu olmasına rağmen yaşama yeniden başlayacak ya da bu riskli olanağı kapatıp sorununa bir

çözüm bulabilmek için Günsel'in kendisine yardım etmesini bekleyecektir. Olanakların sınırında duran Kenan, çalıştırdığı kitabevinin sermayesinin karısı ile arkadaşı Rasim'e ait olduğunu bildiği için risk almak yerine, ikinci olanağı seçer. Böylece, aldığı bu kararlar açılan olanağı kapatmış ve içinde olduğu durumun seçimini belirlemesine bir kere daha izin vermiş olur.

İlişki kesmekten filan da anlamaz o... Bırakmaz yakamı... Sürünmek de bizim için!... Kitapevini kapatmak düşüncesi ile dolup boşaldı bir ara. Ne yaparım?... Elimdeki diploma kasap kâğıdı kadar bile işe yaramaz... Almanya'ya mı gideyim işçi olarak? Bir ara iyice düşündü bunu... Hem de yapamayacağını bile bile!... İçtenlik konusunda esmeye başladın mı kırılmadık cam bırakmazsın... Söylesene Günsel'i bekliyorum diye... (...)

(...) Günsel'i bekliyordu çözüm umudu ile (...) Artık ne idüğü belli olmuş '59 yılı ağır ağır son günlerini yaşıyordu. Kenan bütün bu çalkantılar ortasında geleceklere umutlu mu olmak, yoksa iyice umutsuzluğa mı düşmek gerektiğinde kesin bir yargıya varmadan, daha çok kendi sorunlarıyla kapalı bir yaşam içinde bekliyordu sadece. Neyi bekliyordu? Günsel'i... Günsel'in getireceklerini... (...) Günsel'i bekliyorum ben. (...) Herkes bir şey bekliyor. Ben Günsel'i bekliyorum (166-167).

Çocuk, Romantik ve Küçük Burjuva Olmakla Suçlanması ve Üçüncü Seçimi

Yaptığı bu seçimden sonra Kenan, karısından kesin olarak “kurtulup” (185) kendisinden yaş olarak çok küçük olmasına rağmen daha akıllı birisi olarak gördüğü Günsel ile evlenmeye karar verir. Bir karar almış olmanın verdiği rahatlıkla gerçekleşen ilk buluşmalarında aldığı bu kararı genç kıza bildirir ve daha önce ifade ettiği gibi yine her şeyin ona bağlı olduğunu ve onsuz hiç “bir şey[in] olamayacağını” (185) anlatmaya çalışır. Sevgilisini dinleyen Günsel ise onun bu kararını, yapılacak daha öncelikli işlerin olduğunu düşündüğü için bir süreliğine gündemine almak istemez. Üstelik biraz da şaka ile karışık bir şekilde, “Sen [daha] büyümemişsin. Bu çocukluğuyla bir de ikinci evliliğe kalkıyor” (186) diye alay eder onunla. Alay edilmiş olmasına rağmen sevip sevildiğini anlayan ve gelecekte kendisi adına iyi şeylerin olacağını hisseden Kenan, Günsel'den ayrılır, evine döner. Ardından da “yüreğinin bir parçasını (...) düşman için ele” geçirmekle (142) suçladığı karısı ile birlikte olur. İlişki sonrasında ise çok tuhaf bir şekilde “Birbirine tıpatıp benzeyen iki sevgilim var!... Biri Vatan Cephesine yazıldı, ötekisi yıkmaya çalışıyor...” (192) diye öğünür.

Kenan, bu şekilde övünür, ancak bir süre sonra Günsel'i aldattığı için de kendisinden utanmaya başlar ve karısından ayrılıp rahatsız edici bu

çelişkiden kurtulmak ister. Öyle istediği için de bulduğu ilk fırsatta karısı ile konuşur ve ona ayrılmak istediğini söyler, ancak karısı, onun bu düşüncesini kesinlikle kabul edilemez olarak görür. Hiç beklemediği bir dirençle karşılaşan Kenan, kendisini yenilmiş ve çökmüş hisseder ve maddi olarak bağımlı birisi olduğu için de onun karşısında duramaz. Üstelik o esnada ve daha sonra, kendisini, daima birilerinden yardım beklediği için aşağılayıp küçültür; Günsel'i ise hiç yenilmediği ve başarılı olmak için kimseye bağılı olmadığı için yüceltir. Maddî olarak teminatı olmamasına rağmen dirençli ve bağımsız birisi olan Günsel'i tanıdıkça kendisinin nelerden mahrum olduğunu daha iyi anlar. Dışa “bağımlı” ve yalnızken bir “hiç” (249) olduğunun farkında olan Kenan, durumu abartır ve sorunlarına, sadece Günsel'in bir “çözüm” (254) bulabileceğine inanmaya başlar ve bu konuyu uygun bir zamanda onunla ayrıntılı olarak konuşmak ister. Ancak daha önce olduğu gibi şartları çok zorlamamak gerektiğine inanan Günsel ise bireysel sorunlarla oyalanmanın doğru olmadığını düşünür ve karısıyla ilişkisini keseceğini iddia eden Kenan'ı, tekrarlayan bunalımlarını ve bağımlılığını dikkate alarak “romantiklikle” (268) itham eder. Bu ithama alınan Kenan, karısıyla ilişkisini koparmak için evine döner, ancak Nermin'in kararlılığıyla yeniden karşılaşır ve sorununa çözüm olabileceğini sandığı konuşmayı bir süre erteler.

O arada Günsel'in sürgündeki abisi Hasan, bir süreliğine İzmir'den İstanbul'a gelmiştir ve kendisi için hazırlanan bir çilingir sofrasında Kenan ile tanışır. O gecedan sonra Kenan, devrimci Hasan'ın kararlılığından etkilendiği için zihnini meşgul eden “ne yapmalı?” sorusuna ısrarla cevap aramaya ve geçmişinin birileri tarafından bilinip bilinmediğini merak etmeye başlar. Tam da öyle bir durumda iken ilk buluşmalarında hem Günsel'den abisinin kendisi hakkındaki düşüncelerini öğrenmek ister hem de öyle bir şeyi merak etmiyormuş gibi yapar ve genç kızı kovar gibi kendisinden uzaklaştırmaya çalışır. Bu müş gibi eylemlerin ne anlama geldiğini sezen Günsel ise kıskançlıklarını ve alınganlıklarını aşarak “büyük bir devrimci” (297) olmasını beklediği sevgilisinin “kocaman bir çocuk” (304) gibi davrandığını anlar ve onu bencil “pis küçük burjuva” (304) olmakla suçlayıp sert bir şekilde eleştirir. Bir bunalımı zorlayan ve kendisine yeni bir mağduriyet üretmeye çalışan Kenan, bu sarsıcı eleştiriden sonra, sahih bir tavır takınmak yerine, sadece kendisini “sevdikleriyle bile yakınlık kurmayı beceremeyen, ayağı havada pis küçük bir burjuvayım” (307) diye aşağılamakla yetinir ve içinde bulunduğu durumla yeniden karşı karşıya gelir ve bir seçim yapmak zorunda kalır. İki olanak vardır önünde: O, ya Günsel tarafından kendisine sırayla yöneltilen “çocuk”, “romantik” ve “küçük burjuva” olma suçlamalarının içerdiği sahih eleştiriyi dikkate alarak bağı-bağımlı olma durumunu aşacak ve derlenip toplanacak ya da açılan bu olanağı görmezden gelerek bırakıldığını düşünüp dağılacaktır. Olanakların

sınırında duran Kenan, haz düşkünlüğünün farkında olmadığı için, birinci olanağı değil, ikincisini seçerek kendisini olumsuz bir şekilde tekrar etmiş olur.

(...) Küçük burjuvayım da ondan, hem de pis bir küçük burjuva!... Bu kadar özlemler düşünmedin mi işçi oluyorsun demek!... Biraz da takur tukur şeyler belledin mi devrimci oluyorsun demek! Şimdi iyice saçmaladın, hıyarağası!... Tam pis küçük burjuvasın şimdi. Bir şeyler yiyip de şu kahveye geçeyim. O ki başladık özentiler işlere, tamam olsun. Buldun tanımını, küçük burjuva demek, bütün yaşantısı özentiler olan adam! Kendinden bıkkın, özendiği gibi de olamayan... Belki de haklı kızsın. Minicik kızsın benim. Neye yarayacak böyle bırakıp gitmelerin beni!... Daha çok, daha pis küçük burjuva olmama... Bir gün temelli çekip gideceksin besbelli. Hem de dayanamayacağımı bilerek. Kim bilir, o gün bugün belki de... Anlamadım, bir daha görmeyecek miyim seni? Pis küçük burjuva. Delirmişsin sen: Fırlayacak gibi oldu yerinden (310-311).

Nermin'in Kararlılığı ile Karşılaşması ve Dördüncü Seçimi

Kenan, bu üçüncü seçiminden sonra üzgün ve kafası karışık halde iken trene binip Sirkeci'ye gitmek ve orada bulunan bir içkili lokantada yaşadığı güzel anları hatırlamak ister. Ancak yanlış trene bindiği için hatıra zevkini yaşamak yerine, kendisini hiç tanımadığı insanların arasında bulur ve bir süre sonra da tesadüfen Kazlı Çeşme'de trenden iner. Şaşkın bir halde iken yabancı olduğu sokaklarda biraz yürür ve birilerinin yönlendirmesiyle bir lokantaya girer. Kendisine içki ve yemek söyler. Ardından da çevresinde bulunan emekçi insanlarla yakınlaşır ve onlarla tanışıp kaynaşmak istediği için orada bulunanlara ziyafet çeker. Ancak gecenin sonuna doğru alkolün de etkisiyle beklenen kaynaşmanın aksine sarhoş olan işçiler ile Kenan arasında kavga çıkar ve lokantada bulunan herkes tutuklanır. Sabahleyin karakolda dövülmüş ve soyulmuş bir halde kendisine gelen Kenan, işçi sınıfına "rakı sofrasında" (325) girmeye çalıştığı için kendisi ile alay eder ve eli yüzü yara bere içinde ve bir gözü şiş iken evine döner. Yaşadıklarını ise bir kaza geçirdiğini söyleyerek gizler ve günlerce evinden dışarıya çıkamaz.

Evde bakımını üstlenen Nermin, kendisinden ayrılmamakta kararlıdır ve Rasim ile birlikte hareket ederek hukuksuz bir şekilde yürüttükleri arsa işini bitirmeye çalışmaktadır. O arada Kenan ise karısının kardeşi Selim'den, arkadaşı Rasim'in arsa işiyle ilgili bazı gerçekleri gizlediğini öğrenir ve gerilir. Biraz gerildiği ve ne yapacağını bilemediği için kendisini kontrol edemeyip Nermin ile yeniden cinsel ilişkiye girer. İlişki sonrasında ise sanki bir suçu yokmuş gibi yaparak kendisini baştan çıkardığını düşündüğü için Nermin'i şiddetli bir şekilde aşağılar. Aşağılanan Nermin, bayılır ve bir süre sonra da Kenan'ın yardımıyla ayılır. O esnada söylediği sözlerden dolayı

pişman olan Kenan, “düzenin çirkeflğine” (368) battığını sandığı karısıyla daha sakin bir şekilde konuşur ve on dört yıl süren evliliklerini zorluk çıkarmadan bitirmelerini ister. Ancak karısına ne ikna edici bir teminat verebilir ne de onların sermayesi ile açtığı kitabeviden vazgeçer. Bunun üzerine Nermin ise hem öğretmenlikten istifa etmesine neden olan hem de kendisine geçinebilmesi için bir teminat vermeyen Kenan’ın söylediklerini ikna edici bulmaz. Ayrıca onu “toy” (376) ve “bencil” (377) bir insan olarak gördüğü ve “kendi kızına babasızlık duygusunu yaşatmak istemediği” (Arseven 2006: 294) için ayrılma fikrini kesin olarak reddeder ve sermayedarı olduğu kitabevinde çalışmaya karar verir. Ne zaman biraz zorlukla karşılaşsa hemen dünyası kararan Kenan, karısının kararlılığını gördükten sonra metanetsiz birisi olduğunu yeniden anlar ve açılan olanaklar arasından bir seçim yapmak zorunda kalır. Yine iki olanak vardır karşısında: O, ya gördüğü bağlı-bağımlı olma durumunu aşarak her şeye yeniden başlayacak ya da durumunu olduğu gibi bırakıp benliğine yapışmış bir “sülük”e (378) benzettiği karısından kurtuluşunu da kendisinin derlenip toplanmasını da Günsel’e bağlayacaktır. Olanakların sınırında duran Kenan, haz düşkünlüğünün yönlendirmesiyle açılan olanağı kapatır ve yine ikinci olanağı seçer:

(...) Etime -etime ne söz, ciğerime belki- ta içime, benliğime yapışmış bir sülük bu. Öylesine yapışmış ki, bir parçam, hem de ayrılması olanaksız bir parçam sanıyor kendini. Neyle kazıyıp atabilirim ki? Gerçekten bir parçam belki de!... Hangi usta operatör eli kurtarır beni? Hem nereye vuracak bıçağı? Bir umudum Günsel... (...)

(...) Yeniğim. Yenemediğim sürece yenik olacağım hep. Nasıl yenerim? Yenildiğini bilmeyen kişiyi yenemezsin. (...) Nasıl karşı korum? İyice gösterdi dişlerini. Biraz daha ilerisi: Nankör köpek, annemin parası ile adam oldun da... Yapar mı? Öteye bile gider. Ben bir malım onun için, kolay bırakır mı? (...) Durgun suda batık olmak istiyordu, yitmek istiyordu yine; bir türlü başaramıyordu (...) (378-379).

Polis Ajanı Olarak Suçlanması, Beşinci ve Son Seçimi Olarak İntiharı

Nermin’in gerçekçi karşı çıkışından ve muhasebeci olarak çalışmak istemesinden sonra Kenan, işyerini ona bırakma ve kendisini çürüttüğünü düşündüğü o eve bir daha dönmeme kararı alır, ancak Günsel’in bu karardan dolayı kendisini küçümseyip terk etmesi ihtimalinden de içten içe çok korkmaktadır. Buna rağmen aldığı bu son kararı bildirmek için Günsel’in evine gider, ancak genç kızı evde bulamaz ve aldatıldığını sandığı için hayal kırıklığına uğrar. Daha önce de kendisine birkaç defa yalan söylemiş olan Günsel, esasında dürüst birisidir ve sadece ağzı sıkı olduğu için özel

görüşmelerini insanlardan gizler. Toplanmak isterken hüsrana uğrayan Kenan ise ilk ayık buluşmalarında konuşup durumu anlamaya çalışmak yerine önyargılı bir şekilde hareket ederek genç kızı tokatlar ve ardından da “hıçkıra hıçkıra” ağlayarak (430) kendisini bırakmaması için yalvarır ona. Sevgilisinin kendisini önce tokatlayıp sonra da karşısında bir çocuk gibi ağlamasını anlamaya çalışan Günsel ise sadece “ne biçim erkek bu?” (431) demekle yetinir ve “çelişkilerle” (433) dolu olan bu adamı değil de çevresini suçlu olarak gördüğü için onu bırakmaz. Ayrıca, kendisini “kirli” ve “iğrenç” (432) bulup aşağılayan Kenan’ı teselli etmekten de çekinmez.

İkilinin ilişkisi, bu krizden sonra yeni bir aşamaya girer. Kenan, Nermin ile yaşadıkları eve çok az gider gelir ve zamanının çoğunu sevgilisi ile birlikte Rasim’in Teşvikiye’deki garsoniyerinde sevişerek, okuyarak ve tartışarak geçirir. Çok yoğun geçen bu günlerde Kenan, yanında Günsel olduğu için çok memnundur ve kendisini “yürekli” ve “her şeyin üstesinden gelebilecek güç”te (442) bulur. Ondan ayrılıp yalnız kalınca ise “kuruntular, korkular [ve] kuşkular” (442) içinde kalır, ne yapacağını bilemez bir hale gelir. Onunla birlikte iken kendisini cesur bir devrimci olarak görür, yalnız kaldığında ise yasaklı bir şeyden dolayı tutuklanıp işkenceye maruz kalmaktan ölesiye korkar.

Kenan, o arada Rasim aracılığı ile Nermin’e arsa ve matbaa işini istediği gibi yürütebilmesi için gerekli olan izni verir. Ayrıca o günlerde Günsel’in hasta olan Baba ile ilgilenmek istediğini öğrenir ve canı sıkılır. Eve kapanıp keyfine bakmak isterken Baba dâhil herhangi birisinin araya girmesi, Kenan için kabul edilebilir bir şey değildir. Bunun için de o, öfkeli bir halde iken nasıl birisi olduğunu ortaya koyar; hastalığıyla araya giren Baba’nın aydınlara dair bilinen düşüncelerini saçma olarak niteler ve ona karşı duyguyu sevgi ile saygının esasen “boş” (449) olduğuna hükmeder. Samimi gibi görünür, ancak görüldüğü kadar samimi davranmaz. Üstelik içten içe saygı duymadığı Baba ile görüştüğünden sonra takip edilme korkusu artar ve onunla görüştüğü için ayrıca gizli bir pişmanlık bile duyar.

Fethi Naci’nin ifadesiyle “kararsız ve umarsız bir küçük burjuva aydını” olan (Fethi Naci 2009: 348) Kenan, Günsel’i varoluşunun esas şartı olarak görür ve onunla evlenip mutlu olmak ister. Ancak akıp giden zaman içinde hadiseler, onun beklediği gibi gelişmez. Gidişattan memnun olmayan Günsel; okumak, konuşmak ve sevişmekten oluşan gizli ilişkilerinin hiçbir toplumsal sorunu çözmediğini düşündüğü için kendilerini biraz kısıtlayıp örgütlenme ile meşgul olmak ister. Bunun için de işçi ve öğrenci arkadaşlarıyla görüşür, onlarla birlikte Demokrat Parti’nin protesto edildiği gösterilere katılır. O arada Kenan ise kendisini rahat bırakmayan karısından kurtulmak için boşanma işini kesin olarak bitirmeye çalışır. Ancak iş yerinden vazgeçemediğinden dolayı yine hüsrana uğrar ve içine girdiği “kısır

döngü”den (496) nasıl çıkacağını bilemez bir durumda iken sarhoş olacak kadar içer ve Nermin ile bir daha cinsel ilişkiye girer.

O günlerde Tahkikat Komisyonu Yasa Tasarısı mecliste geçmek üzeredir ve Günsel’in de örgütlenmesinde rol aldığı üniversite öğrencileri birliği, bu hususu protesto etmektedir. Gelişmeleri takip eden Kenan ise sürdürülen protestoları Cumhuriyet Halk Partisinin bir oyunu olarak görür ve eylemlerden uzak durmaya çalışır. Ancak kuşkulanıp mücadeleden uzak durduğu için de kendisini daha önce olduğu gibi yine “pis, kirli [ve] değersiz” (544) olarak görür. Kendisine “kırgın” ve “küs” (539) iken Günsel’in tutuklandığı öğrenir ve onu kurtarmak için arkadaşı Rasim’den yardım ister. Her zaman yanında olan Rasim ise elinden geleni yapacağını ve önemli bir şey olursa da gece kendisini arayacağını söyler. O esnada çok kaygılı ve stresli olan Kenan, bencil olduğu ve işine öyle geldiği için Nermin’in kollarına sığınmaktan ve onunla birlikte olmaktan çekinmez. İsteyerek gerçekleşen bu cinsel ilişkiden sonra, karısının hamile olduğunu öğrenir ve derin bir nefret ile kendisini tamamen “kokuşmuş” (584) olarak hisseder.

Bütün bu eylemlerinden sonra kendisini konformist ve güvenilmez bir insan olarak niteleyen Kenan, öğrencilerin sonraki gün tekrar başlayan protestolarını gereksiz bulur ve tutuklanıp serbest bırakılan Günsel’le karşılaşınca da sanki yapacak başka bir şey yokmuş gibi genç kızla yine garsoniyere sığınmak ister. Ancak Günsel, onun gibi düşünmez ve eylemde bulunan arkadaşlarıyla kalarak mücadele etmeyi tercih eder. Kuşkulu ve kafası çok karışık olan Kenan ise bunun üzerine bir şey yapmış olmak için sevgilisini, oyuna gelmemesi ve “pisi pisine” (652) gitmemesi için tekrar tekrar uyarır; bulduğu ilk fırsatta da düşüncelerini olduğu gibi ortaya koyar. Ancak ne yapılması gerektiğine dair somut bir şey söyleyemez. İnandığı yolda devam eden Günsel, bir süre sonra tekrar hükümeti protesto eden öğrenciler arasında yer alır, tutuklanır ve serbest bırakılır. Kenan ise ilk karşılaşmaları esnasında daha önce yapmak istediği gibi, onunla yine garsoniyere kapanmak ister, ancak Günsel, orasının artık kullanılamayacağını söyleyince de çok istemese bile bu durumu kabul eder ve artan karmaşa içinde işler yavaş yavaş aleyhine dönmeye başlar. O günlerde, aslında hiç öyle olmadığı halde Kenan’ın gizli polis olduğu iddia edilir ve Günsel, çevresindeki insanlardan işittiği şeylerden sonra onunla bir süre görüşmez. Terk edilen Kenan, sevgilisine ulaşmaya çalışırken polislikle suçlandığını öğrenir ve bu itham karşısında ne yapacağını bilemez halde iken bir gün tesadüfen köprüde Günsel ile karşılaşır ve onunla hesaplaşır. Kısa süren bu görüşme esnasında Günsel, söylentileri ve ortaya çıkan gerçekleri olduğu gibi ortaya koyar ve basit de olsa ondan kendisini savunmasını ister. Zor bir durumda olan Kenan ise bazı hususlarda kendisini savunur, ancak ağır ithamlar ile tesadüfler karşısında ne yapacağını bilemediği için bozguna

uğrar ve yapacak başka bir şey yokmuş gibi Günsel’le bağlarını koparıp oradan uzaklaşır. İncitici olan bu hadise onu, içinde bulunduğu durumla son bir kez daha karşı karşıya getirir ve bir seçim yapmaya zorlar. İki olanak vardır karşısında: O, ya iftiralarından uzaklaşıp kendisine yeni bir başlangıç yapacak ya da bu olanağı kapatıp ortaya çıkan mutsuzluk durumunun suçlusunu olarak gördüğü insanlardan bir şekilde intikam alacaktır. Olanakların sınırında duran Kenan, haz düşkünü olduğu için birinci olanağı değil, ikincisini seçer. Açılan bir olanağı kapatan ve değersizleştiren bu eyleminden hemen sonra ise evine döner ve işlerini zorlaştırmakla suçladığı karısı Nermin ile kızını döver. Ardından da arkadaşı Rasim’e ulaşmaya çalışır ve bir ajanı yanına yerleştirip garsoniyerinde kalan gençleri ihbar ettiğini sandığı için ondan intikam almak ister. Ancak arkadaşını evinde bulamaz ve öfkesini kontrol edemediği için de o esnada onun karısıyla birlikte olmaya çalışır. Bir hırsıyla giriştiği, ancak yarım bıraktığı bu eyleminden pişman olan Kenan, evine döner ve az önce dövdüğü karısına ulaşmış ona her şeyi yeniden başlamayı teklif eder. Daha sonra da ne yapacağını bilemez bir halde iken Günsel’e belli belirsiz bir mektup yazar ve “banyoda bileklerini” (746) keserek intihar eder.

Günsel’in karanlıkta çekip gittiği olgusundan öte hiçbir şeyi yaşamadan, uzun süre öylece bakakaldı Kenan. Yitirdiği direncini, gücünü yeniden kazanma çabasıyla kımıldayınca, Günsel’in biraz önce yağdırdığı acı yargılar, içinde yüzdüğünün biraz daha tiksinerik bilincine vardığı pislikler, çirkinlikler sanki yeniden; hem artık bir umuda, tatlı bir düşe bile olasılık tanımadan üşüverdi çevresine. Rasim... Bir de Nermin... Sen nesin peki? Gerçekten ben neyim ben? (...)

Daha kapıda merak ettiğinden söz ederek karşıladı Nermin. İlk yumrukta kan fişkırdı burundan. Bilinir mi? Sonrası görev! Vurdukça bir ağırlık kalkıyordu üstünden. Gömleği, kravatu, kolları kan içindeydi Kenan’ın. Nermin’in giysileri... (...). Siktirin başımdan ulan!... Neyimi merak edeceksiniz siz benim (726).

Değerlendirme

Türk edebiyatının en uzun metinlerinden birisi olan *Bir Gün Tek Başına* (1974), 27 Mayıs 1960 darbesini hazırlayan gençlik eylemlerine de değinen, ancak insan varlığını tehdit eden unsuru, içinde olunan ancak farkında olunmayan haz düşkünlüğü durumu olarak görünüşe çıkaran bir romandır. Bu çalışmada insan varlığı için bir tehdit olduğunu iddia ettiğimiz haz düşkünlüğü durumu, olumsuz olanın farkında olunmadan tekrarlanmasıyla elde edilir ve bilinen bütün eylemleri belirleyen bir durum olarak dikkati çeker. Pek çok şekilde ifadesini bulabilen bu belirleyici durum, romanda ise kendisini asıl kişi Kenan’ın şahsında ve onun seçimleriyle görünüşe çıkarır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi seçim yapan kişi olarak Kenan, Galatasaray Lisesinden mezun olmuş ve felsefe eğitimi almış birisi olmasına rağmen on beş yıl önce yaşadığı bir duruma takılıp kalmış durumdadır. Yıllar önce yaşanan bu durum, basit bir travma iken hesaplaşıp aşılmadığı için zamanla tekrarlanarak evrilmiş ve haz alınan bir unsura dönüşmüştür. Olumsuz bir şekilde tekrarlandığı için ilk halinden farklı bir şeye dönüşen bu durum ise öncelikle ve çoğunlukla onun hem içinde olduğu ancak farkında olmadığı durumun ismi olur hem de yaşamın akışı içinde açılan olanakları kapatmasının, bağımlı birisi olarak kalmasının, karşısına çıkan zorluklarla mücadele etmek yerine gerileyip ölmek istemesinin ve kendisini sürekli aşağılayarak acı çektirmesinin nedeni olarak dikkati çeker. Dolayısıyla burada sıralanan açılan olanakları kapatma, bağımlı olma, gerileme ve ölmeyi isteme gibi fenomenler hem ayrı ayrı hem de birlikte haz düşkünlüğü durumunu görünüşe çıkarır, diyebiliriz. Haz düşkünlüğü gibi bir durum ise değersizleştirmeyi içerdiği için varlığı değil, kesinlikle hiçliği işaret eder. Buradan da çıkarılabileceği gibi değersizleştirici basit bir söz ile eylemde bile önce haz, sonra da hiçlik düşkünlüğünü görebilmek mümkündür.

Bir haz düşkünü olduğunun farkında olmayan Kenan, ana bölümlerde de görülebileceği gibi 1959 yılının Eylül'ü ile 1960 yılının Mayıs'ı arasındaki dokuz aylık süreçte, beş defa içinde bulunduğu durumla karşılaşır ve karşılaşmaları esnasında açılan olanaklar arasından beş defa seçim yapmak zorunda kalır. Birbirinin tekrarı gibi görünen bu seçimleri esnasında onun karşısında iki esas olanak vardır: O, ya yaşadığı deneyimleri yorumlayarak bizzat olumsuz olanı ürettiğini, olanakları değersizleştirdiğini, takılıp kaldığını ve bağlı-bağımlı olduğunu görüp kendisini aşacak ya da açılan bu kendini aşma olanağını kapatacaktır. Bir başka ifade ile o ya bütün blokelerini kırıp kendisini oluşturma bırakacak ya da durumunu olduğu gibi muhafaza edecektir. O ya kendini bilip özgürleşecek ya da kendini bilmeyi istemeden süreci tekrar edecektir. Bilmek ile bilmemek, olmak ile olmamak, sahip çıkmak ile çıkmamak ve aşmak ile takılıp kalmak gibi iki esas olanağın karşısında olan Kenan, olanaklar arasından sürekli bir şekilde ikincisini seçerek birinci olanağı değersizleştirir. Böylece şeylerle özerk ve özgür bir ilişki kurabilme olanağını ortadan kaldırıp kendisini sürekli tekrar etmiş olur.

Onun açılan olanaklarını tekrar tekrar değersizleştirmesinin öncelikli nedeni acaba içselleştirdiği için kendisini "yamru yumru" (140) eden liberal kapitalist zihniyeti midir? Bir diğer ifade ile o, her şeyi işine geldiği gibi anlayıp yorumladığı ve sahip olma hırsı ile hareket ettiği için mi olanaklarını sürekli kapatmıştır? Yoksa onun bir değersizleştirici olarak okurun karşısına çıkmasının nedeni, her şeyi olmasa bile pek çok şeyi çıkarına göre yorumlaması için kendisini teşvik eden ve aklını karıştırmaya çalışan karısı ile yakın arkadaşı Rasim midir? Onun şeyleri çok kolay harcamasının nedeni

acaba Günsel'in kendisine yönelttiği "çocuk", "romantik", "küçük burjuva" ve "polis ajanı" olmak gibi sarsıcı suçlamalar mıdır? Yoksa onun değerleri kolaylıkla gözden çıkabilmesinin nedeni, istemlerini reddedip kendisini bırakan insanlar mıdır veya güçsüz ve güvensiz bir şiddet düşkünü olması mıdır?

Burada sıralanan hususlardan zamana ve topluma egemen olan liberal zihniyet de çevresinde bulunan ve istemlerini engelleyen insanlar da onun bir değersizleştirici olmasına neden olmuştur. Ancak, bu çalışmanın bakış açısına göre onun açılan olanakları değersizleştirmesinin öncelikli ve en önemli nedeni ise *çinde olduğu halde farkında olmadığı haz düşkünlüğü durumudur*, diyebiliriz. Eğer Kenan, zamana ve topluma egemen olan zihniyet ile sahip olma hırsına bütünüyle yenilmiş, güçsüz ve güvensiz birisi olsa idi ne dirençli bir öğretmen olabilir ne de öğretmenliği bıraktıktan sonra yeniden başlayarak geçimini sağlayabilirdi. Ne Nermin ile Rasim'in matbaa kurup zenginleşme teklifine karşı durabilir ne de çevresindekilerin kışkırtıcı etkisine karşı kendisini koruyabilirdi. Bunun için de *onun istediğinde bir şeylere karşı koyabilen birisi olmasına rağmen açılan olanakları kapatmasının ve intihar etmesinin nedeni, az önce de söylediğimiz gibi, içinde olduğu halde farkında olmadığı haz düşkünlüğü durumudur*, diyebiliriz. Bunun için de o, farkında olmadan işine öyle geldiği için olumsuz olanı sürekli tekrar eden ve kendisi başta olmak üzere çevresindeki bazı insanlara şiddet uygulayarak ondan haz alan birisidir, ancak yaşadığı topluma bütünüyle uyum sağlayıp yitip gitmiş basit bir seks düşkünü veya hedonist değildir.

Az önce bir neden olarak işaret ettiğimiz haz düşkünlüğü gibi içinde bulunduğu halde farkında olunmayan durumlar, insanın en yakınında bulunan unsurlar olduğu için eylemleri doğrudan ve öncelikli olarak belirler. Değerlerin harcanması pahasına elde edilen ve eylemleri belirleyen haz düşkünlüğü durumu, insan varlığını tehdit eden bir unsurdur, kendisine dair bir farkındalık oluştuğunda çoğunlukla ortadan kalkar ve belirleme gücünü yitirir. Öyle bir farkındalık oluşmadığında ise insana en yakın durum olmasına rağmen en az bilinen unsur olarak kalır ve önemli önemsiz bütün eylemleri şekillendirmeye devam eder. Örneğin, aidiyeti ne olursa olsun bir insanın olanaklarının çağrısını duymak yerine duymamayı tercih etmesinin en derin nedeni, çoğunlukla içinde olduğu halde farkında olmadığı haz düşkünlüğü durumudur, diyebiliriz. En yakınında olduğu halde farkında olunmayan bu düşkünlük ise başta bireyci anlayışa sahip olanlar olmak üzere her insanın eylemini belirleyebilme potansiyeline sahiptir ve özünde intikamcı bir değersizleştirme ile yitimi tekrar üretme durumunu barındırır.

Bir bütün olarak düşünülduğünde bu hacimli ve son derece nitelikli roman, farklı bakış açılarıyla okunmaya ve yorumlanmaya son derece uygundur, denilebilir.

KAYNAKÇA

ARSEVEN, Tülin (2006). “İki Roman, İki Bakış, Bir Siyasî Olay: Bir Gün Tek Başına ve İzmir'in İçinde Adlı Romanlarda 27 Mayıs İhtilali”, *Milli Eğitim*, Sayı: 170, ss. 293-308.

FETHİ NACİ (2009). “Bir Gün Tek Başına”, *Yüzyılın Yüz Türk Romanı*. Oğlak Yayınları, ss. 347-350.

FINK, Bruce (2016). *Lacancı Psikanalize Bir Giriş*. Çeviren Özgür Ögütçen, Encore Yayınları.

TÜRKALİ, Vedat (2021). *Bir Gün Tek Başına*. Ayrıntı Yayınları.